

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ГІРСЬКИЙ БОГДАН ОРИСЛАВОВИЧ

УДК 342.951

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ГОЛОВИ СУДУ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 Б. О. Гірський

Науковий керівник: Гречанюк Сергій
Костянтинович, доктор юридичних
наук, професор

Тернопіль -2020

АНОТАЦІЯ

Гірський Б.О. Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності голови суду. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (081 - Право). Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2020.

Дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним монографічним дослідженням адміністративно-правового забезпечення управлінської діяльності голови суду в Україні. У роботі розглянуто: зарубіжний досвід визначення правового статусу голови суду; визначено загальнотеоретичні аспекти управлінської діяльності голови суду; охарактеризовано адміністративно-правовий статус голови суду; проаналізовано правове регулювання адміністративної діяльності голови суду; розкрито особливості управлінських рішень в адміністративній діяльності голови суду; здійснено системний аналіз змісту та характеристику адміністративних повноважень голови суду; надано характеристику контрольним повноваженням голови суду; визначено шляхи удосконалення правових та організаційних засад діяльності голови суду.

Голова суду визначається як посадова особа, правовий статус та професійна діяльність якого формується шляхом призначення або обрання із числа осіб судового корпусу, в окремих випадках знаних правників (в тому числі науковців), виконує процесуальні та адміністративні функції спрямовані на забезпечення, координацію, контроль в процесі організації роботи відповідного суду в рамках національної системи судів або ж міжнародних (регіональних) судів, якщо Україна має своє представництво у їх складі.

Адміністрування судових процесів, персоналу судів, раціональне застосування усіх інтелектуальних, матеріальних та організаційних засобів є

гарантією якісного та сталого функціонування системи правосуддя. Величезну роль в цьому відіграє професіоналізм та управлінська майстерність голови суду як судді та менеджера. Адміністрування різних процесів в суді передбачає екстраполяцію законів та правил управління на сферу здійснення правосуддя, що обумовлює існування теоретичної категорії «судове управління»

У роботі аналізуються питання пов'язані з адміністративно-правовим забезпеченням діяльності голови суду, зокрема здійснюються співставлення діяльності голови як управлінця і як слідчого судді. Робиться, зокрема, висновок, що можливість призначення голови суду слідчим суддею негативно впливає на якість та ефективність усіх напрямів його професійної діяльності у зв'язку з перевантаженням.

Посада голови суду передбачає виконання адміністративних повноважень та здійснення представницьких функцій і в той же час не надає права керівництву суду втручатися в роботу суддів. Адміністрування судової установи потребує багато часу та вимагає докладання чималих зусиль. Урахувавши це, законодавець передбачив, що голова суду та його заступник можуть мати менше навантаження щодо розгляду судових справ. Цілковита диспозитивність щодо визначення коефіцієнта навантаження голови суду та його заступника створює можливості для зловживання вказаним правилом недобросовісними суддями, а тому пропонується встановлення нижньої межі таких коефіцієнтів.

Правове забезпечення складає собою конгломерат джерел права різних за багатьма критеріями та природою, проте з огляду на предмет дослідження, ключовими для аналізу були обрані міжнародні нормативно-праві акти; система національного законодавства; локальні (спеціальні) нормативні акти органів суддівського самоврядування та керівного складу судів; судові прецеденти та позиції суду конституційної юрисдикції.

В Україні сформована достатня система законодавчих та підзаконних нормативних актів, покликаних забезпечити управлінські повноваження голови суду, у відповідності до вимог міжнародних стандартів та вітчизняної

суддівської практики і в сучасних реаліях більше потребує усунення існуючих колізій та прогалин, а також удосконалення адміністративно-правових механізмів реалізації норм. Особливостями правового забезпечення управлінської діяльності голови суду є те, що його система узагальнює норми, які врегульовують адміністративні процедури, необхідні для ефективного та якісного забезпечення упорядкування функціонування підрозділів суду та суддів у поєднанні із положеннями процесуальних кодексів, які визначають основу та спрямованість судової діяльності та судового менеджменту.

Адміністративна діяльність голови суду пов'язана з визначенням і здійсненням ним системи адміністративних процедур, спрямованих на упорядкування внутрішньоорганізаційних процесів у конкретно взятому суді за допомогою виконавчо-розпорядчих, індивідуально-владних рішень, що надані йому в межах управлінської компетенції з метою забезпечення ефективного функціонування суду та здійснення якісного правосуддя в ньому.

Повноваження голови суду обумовлені характером суспільно-політичних відносин. Саме виходячи із потреб суспільства та держави, рівня розвитку правової культури та правової свідомості, сформовано завдання та функції, які покладено на суди, а також формується національне законодавство.

Судді, які перебувають на адміністративних посадах, є суб'єктами публічної управлінської діяльності, оскільки здійснюють адміністративні повноваження використовуючи необхідні інструменти діяльності публічної адміністрації, зокрема такі як адміністративні акти. Аналіз змісту низки правових актів, що регулюють роботу суду, дозволив дійти висновку про те, що вони хоча містять деякі положення про обов'язок працівників суду працювати ефективно, проте не визначають критерії ефективності, в них не згадується і про відповідальність за неефективну діяльність. Визначено основні напрями контролю, що здійснюється головою суду: 1) забезпечення судового процесу; 2) документообіг; 3) аналітично-статистична діяльність; 4) правова робота; 5) фінансова діяльність; 6) матеріально-технічне та господарське забезпечення; 7) інформаційне та комп'ютерне забезпечення.

Ключові слова: голова суду, управління, адміністративно-правове забезпечення, правовий статус, адміністративна діяльність, управлінські рішення, повноваження голови суду.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Гірський Б. Деякі теоретичні аспекти управлінської діяльності голови суду. Актуальні проблеми правознавства. №3 (7). 2016. С. 26-29.
2. Гірський Б. До питання створення Вищого антикорупційного суду України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 49. Т.1. 2018. С. 115-117.
3. Гірський Б. Управлінські повноваження голови суду. Актуальні проблеми правознавства. №4 (20). 2019. С. 61-66.
4. Гірський Б.О., Шевченко А.В. Управлінські рішення в адміністративній діяльності голови суду. Європейські перспективи. №4. 2019. С. 119-124.
5. Гірський Б. Управлінські та контрольні повноваження голови суду. Наукові записки. Серія : Право. 2019. Випуск 7. Т.2 Кропивницький, 2019. С. 37-42.
6. Гірський Б. Правовий статус голови суду: зарубіжний досвід. Наукові записки. Серія : Право. 2020. Випуск 8. Кропивницький, 2020. С. 29-33.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Гірський Б.О. Поняття адміністративних правовідносин в діяльності судів. Національна поліція та Національна гвардія у контексті реалізації Національної стратегії у сфері прав людини: Збірник наукових матеріалів міжвузівського круглого столу (08 грудня 2016 року) / За заг. ред. к.ю.н. М.О. Ктіторова. Київ: НАВС, 2016. С.116-118.

8. Гірський Б.О. Управлінська діяльність голови суду. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 21-22 квітня 2017 р.) Тернопіль: Економічна думка, 2017. С.61-64.

9. Гірський Б.О. Діяльність голови суду: управлінські аспекти. Тенденції реформування правової системи України і країн світу: правові, психологічні та соціокультурні аспекти. Збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції, Європейська асоціація юридичних факультетів, Люблінський католицький університет імені Івана Павла II (Польща), Вармінсько-Мазурський університет (Польща), Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія), Національний авіаційний університет (Україна), (Тернопіль, 5-6 листопада 2019 р.), Тернопіль, Економічна думка, 2019. С. 60-62.

Hirskiy B.O. Administrative and legal support of the administrative activity of the head of the court. - Qualification scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a Candidate Degree in Law in specialty 12.00.07 - Administrative law and process; finance law; information law (081 Law). Ternopil National Economic University, Ternopil, 2020.

The dissertation is one of the first in the national law science complex monographic study of administrative and legal support of the administrative activity of the head of court in Ukraine. The paper deals with: foreign experience in determining the legal status of the presiding judge; identified general theoretical aspects of the court chairman's management activity; the administrative and legal status of the presiding judge is characterized; the legal regulation of the administrative activity of the presiding judge is analyzed; peculiarities of administrative decisions in the administrative activity of the presiding judge are revealed; carried out a systematic analysis of the content and characterization of the

administrative powers of the presiding judge; characterization of the supervisory powers of the presiding judge; the ways of improving the legal and organizational principles of the activity of the presiding judge are determined.

The chairman of the court is defined as an official whose legal status and professional activity is formed by appointment or election from among the persons of the judicial corps, in some cases well-known lawyers (including scientists), performs procedural and administrative functions aimed at ensuring, coordination, control in the process organization of work of the respective court within the national system of courts or international (regional) courts, if Ukraine has its representation in their composition.

Administration of lawsuits, court staff, rational use of all intellectual, material and organizational means is a guarantee of quality and sustainable functioning of the justice system. The professionalism and managerial skills of the court chairman as a judge and manager play a huge role in this. Administration of the various processes in court requires extrapolation of laws and rules of administration to the field of justice, which determines the existence of the theoretical category of "judicial management".

The paper analyzes issues related to the administrative and legal support of the activity of the chairman of the court, in particular, comparing the activities of the chairman as a manager and as an investigating judge. In particular, it is concluded that the possibility of appointing a presiding judge to an investigating judge adversely affects the quality and efficiency of all areas of his professional activity due to overload.

The presidency presupposes the exercise of administrative powers and the exercise of representative functions and, at the same time, does not entitle the court's management to interfere with the work of judges. The administration of a judicial institution is time consuming and requires considerable effort. With this in mind, the legislator has stipulated that the presiding judge and his deputy may have less workload to hear court cases. The utter dispositive nature of determining the load factor of the presiding judge and his deputy creates opportunities for misuse of the

rule by unscrupulous judges, which is why it is proposed to set a lower limit for such coefficients.

Legal support is a conglomerate of sources of law of many criteria and by nature, but in view of the subject matter of the study, international normative and legal acts were chosen as key to the analysis; system of national legislation; local (special) normative acts of bodies of judicial self-government and governing staff of courts; judicial precedents and positions of the court of constitutional jurisdiction.

In Ukraine, a sufficient system of legislation and regulations aimed at ensuring the administrative powers of the President of the Court has been formed, in accordance with the requirements of international standards and domestic judicial practice, and in current realities more needs to eliminate existing conflicts and gaps, as well as to improve the administrative and administrative mechanisms. The peculiarities of the legal support of the head of the court's administrative activity is that its system generalizes the rules governing the administrative procedures necessary to effectively and qualitatively order the functioning of the court units and judges in combination with the provisions of the procedural codes that determine the basis and focus of the court's management .

The administrative activity of the President of the court is related to the definition and implementation of a system of administrative procedures aimed at streamlining internal organizational processes in a particular court by means of executive-administrative, individual-power decisions, which are given to him within the administrative competence in order to ensure the effective functioning of the court the implementation of quality justice in it.

The powers of the presiding judge are conditioned by the nature of socio-political relations. It is on the basis of the needs of society and the state, the level of development of legal culture and legal consciousness that the tasks and functions assigned to the courts have been formed and national legislation is formed.

Judges who hold administrative positions are subjects of public administration, as they exercise administrative powers using the necessary tools of public administration activities, such as administrative acts. An analysis of the content of a

series of legal acts regulating the work of the court made it possible to conclude that, although they contain some provisions on the duty of court employees to work effectively, they do not define performance criteria, they do not mention responsibility for ineffective activity. The basic directions of control exercised by the head of the court are defined: 1) ensuring the judicial process; 2) workflow; 3) analytical and statistical activities; 4) legal work; 5) financial activity; 6) logistical and economic support; 7) information and computer support.

Keywords: court chairman, management, administrative and legal support, legal status, administrative activity, administrative decisions, powers of the court chairman.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ВСТУП.....	11
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГОЛОВИ СУДУ.....	20
1.1. Правовий статус голови суду: зарубіжний досвід.....	20
1.2. Теоретичні аспекти управлінської діяльності голови суду.....	44
Висновки до розділу.....	55
РОЗДІЛ 2 ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ГОЛОВИ СУДУ ЯК СУБ'ЄКТА УПРАВЛІНСЬКОГО ВПЛИВУ.....	60
2.1. Адміністративно-правовий статус голови суду.....	60
2.2. Правове забезпечення управлінської діяльності голови суду.....	100
2.3. Управлінські рішення в адміністративній діяльності голови суду.....	118
Висновки до розділу.....	127
РОЗДІЛ 3 УПРАВЛІНСЬКІ ПОВНОВАЖЕННЯ ГОЛОВИ СУДУ.....	133
3.1. Зміст та характеристика адміністративних повноважень голови суду.....	133
3.2. Контрольні повноваження голови суду.....	151
Висновки до розділу.....	171
ВИСНОВКИ.....	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	180
ДОДАТКИ.....	198

ВСТУП

Актуальність теми. Утвердження України як правової держави, а також як надійного партнера у відносинах з міжнародними інституціями, інвесторами, правоохоронними структурами вимагає існування ефективної судової системи, яка б безсторонньо, на засадах верховенства права та справедливості забезпечувала відправлення правосуддя. На цьому наголошують усі без винятку авторитетні міжнародні організації, однак з іншого боку, Україна і сама, як держава, що прагне мати сталий правовий порядок, усвідомлює необхідність системного удосконалення судової системи з метою запровадження нових високих стандартів правосуддя, швидких та справедливих процесуальних дій, підвищення авторитету суддівської гілки влади та відновлення довіри до неї. Поряд із необхідністю формування нових процесуальних стандартів відправлення правосуддя, нагальним та важливим є питання якісного адміністрування процесів, що відбуваються в суді як органі, який виконує важливу державну місію. У контексті цього, внутрішньоорганізаційні процедури займають не менш важливе значення в поточній судовій діяльності, ніж відправлення правосуддя. Ключову роль у їхньому забезпеченні відіграє діяльність голови суду, який є одночасно суддею і менеджером, який за допомогою системи адміністративних повноважень забезпечує сталі організаційні взаємозв'язки між суддями, персоналом судів задля досягнення мети правосуддя, а також контролює забезпечення інших управлінських процедур, які прямо або опосередковано пов'язані з необхідністю функціонування судової установи. Таким чином, важливість наукової розробки проблематики адміністративно-правового забезпечення управлінської діяльності голови суду пов'язується зі складністю його ролі в системі правосуддя, а також існуванням нагальної необхідності комплексного пошуку шляхів удосконалення та розвитку правових та організаційних аспектів його діяльності. Слід також зауважити, що від ефективності та професіоналізму голови суду напряду залежить якість роботи суду як інституції та колективу

суддів та інших працівників суду. Тож, актуальність цієї роботи обумовлена: по-перше, необхідністю подальшої наукової розробки питань адміністративно-правового забезпечення функціонування судової гілки влади; по-друге, важливістю аналізу адміністративно-правового статусу голови суду як ключового управлінця в судовій системі; по-третє, потребою системного дослідження комплексу управлінських процедур та повноважень голови суду; по-четверте, нагальністю формування шляхів покращення управлінської діяльності голови суду шляхом розробки науково-теоретичних та практичних пропозицій актуальних та важливих для судового управління.

Додаткової актуальності темі надає недостатня увага з боку науковців до наукових розробок цього питання. Проблематика адміністративно-правового забезпечення діяльності голови суду пов'язана із системою наукових досліджень питань діяльності суду як органу влади, управлінських процесів в судовій системі, процесуальних аспектів організації правосуддя. Так, теорія адміністративного права представлена в роботі через аналіз наукових робіт таких вчених як В. Б. Авер'янов, Д. М. Бахрах, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, І. П. Голосніченко, Р. А. Калюжний, Л. В. Коваль, Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, В. І. Курило, Р. С. Мельник, Н. Р. Нижник, О. І. Остапенко, Т. О. Проценко, О. П. Рябченко, С. Г. Стеценко, В. К. Шкарупа, та інші.

Варто особливо відзначити дисертаційні роботи Обрусної С. Ю. «Адміністративно-правові засади реформування судової системи України» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07), (Харків, 2011); Мащука В.Ю. «Адміністративно-правове забезпечення функціонування апаратів судів загальної юрисдикції» (на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07), (Дніпро, 2014); Шкіля М.В. «Адміністративно-правова охорона правосуддя в Україні» (на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07), (Київ, 2012) та інших.

Важливим напрямом наукових розробок є праці вчених, які піднімали у

своїх роботах питання судового управління, а також адміністрування роботи суду. Це, зокрема праці таких авторів, як В. Ф. Бойко, В. Т. Кривенко, О. М. Коротун, М. І. Козюбра, Р. О. Куйбіда, В. Т. Маляренко, В. В. Онопенко, Д. М. Притика, В. С. Стефанюк, А. А. Стрижак та ін.

Разом з тим, проблематика адміністративно-правового забезпечення управлінської діяльності голови суду в сучасній адміністративно-правовій науці розкрито фрагментарно і на рівні самостійного монографічного дослідження не піднімалась. Тому, потреба формування науково-методологічних основ забезпечення якісного управління різних процесів в суді його головою з одного боку, а також розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення правового забезпечення управлінської роботи голови суду, - з іншого, обумовлює актуальність теми цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до п. 4 розділу 3 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки (Схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015); п. 5 розділу 7 Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки, схваленої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає у тому, щоб спираючись на досвід зарубіжних країн, положення правових норм, наукових напрацювань, розкрити ключові положення адміністративно-правового забезпечення управлінської діяльності голови суду, а також сформулювати шляхи його удосконалення та покращення.

Мета дослідження зумовила необхідність постановки та розв'язання таких наукових завдань:

- розглянути зарубіжний досвід визначення правового статусу голови суду;

- визначити загальнотеоретичні аспекти управлінської діяльності голови суду;
- охарактеризувати адміністративно-правовий статус голови суду;
- проаналізувати правове регулювання адміністративної діяльності голови суду;
- розкрити особливості управлінських рішень в адміністративній діяльності голови суду;
- здійснити системний аналіз змісту та характеристику адміністративних повноважень голови суду;
- надати характеристику контрольним повноваженням голови суду;
- визначити шляхи удосконалення правових та організаційних засад діяльності голови суду.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з адміністративно-правовим забезпеченням функціонування судів в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності голови суду в Україні.

Методи дослідження. Основою роботи є узагальнення, положення та висновки теорії пізнання. Ключовою ідеєю побудови структури роботи була системна характеристика різних аспектів адміністративно-правового забезпечення діяльності голови суду як посадової особи, на яку покладено обов'язки налагодження ефективної роботи суду як інституції, що виконує важливе державне завдання. Наукове дослідження проведено із застосуванням таких методів: формально-догматичного, соціологічного, порівняльно-правового, статистичного, системно-структурного аналізу, прогнозування, а також деяких інших.

Ключові теоретичні аспекти організації управління в суді, правовий статус голови суду, адміністративні процедури, визначення різних понять та категорій, які були сформульовані в роботі розглянуто та зроблено за допомогою формально-догматичного методу (п.п. 1.2., розділ 2.). Порівняльно-правовий метод використано для співставлення практики визначення та

реалізації правового статусу голови суду в деяких зарубіжних країнах та Україні (п.п. 1.1.). За допомогою методу системно-структурного аналізу в роботі аналізується практика сучасної роботи судових установ, а також адміністративні зв'язки голови суду в контексті здійснення ними управлінських та контрольних повноважень (п.п.2.3., розділ 3). За допомогою статистичного та соціологічного методів в роботі аналізується сучасний стан здійснення правосуддя в контексті спрямування ключових проблем в організації роботи судів та напрямків їхнього вирішення (п.п. 1.2., п.п.2.1.-2.2). Метод прогнозування застосовано для формування власного уявлення про потенціал запропонованих змін до законодавства, що розроблені в результаті проведеного дослідження (розділ 3).

Теоретичною основою для розробки питань, піднятих у дисертації, стали праці з теорії управління, менеджменту, адміністративного права та процесу, адміністративної діяльності, організації судової влади та здійснення правосуддя, а також інших галузей.

Емпіричну базу дослідження склали практика функціонування судів України, дані офіційної статистичної інформації щодо практики здійснення судочинства в Україні, внутрішньоорганізаційної діяльності в судах, організації управлінських процесів в інших правоохоронних органах.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним монографічним дослідженням адміністративно-правового забезпечення управлінської діяльності голови суду в Україні. Наукова новизна полягає в таких результатах:

уперше

голова суду визначається як посадова особа, що формується шляхом призначення або обрання із числа осіб судового корпусу, в окремих випадках знаних правників (в тому числі науковців), виконує процесуальні та адміністративні функції спрямовані на забезпечення, координацію, контроль в процесі організації роботи відповідного суду в рамках національної системи

судів або ж міжнародних (регіональних) судів, якщо Україна має своє представництво у їх складі;

судове управління розглядається як частина адміністративно-правової складової функціонування голови суду є діяльністю (адмініструванням), спрямованою на упорядкування та корегування внутрішньоорганізаційних процесів в суді з метою забезпечення сталої та ефективної його роботи для забезпечення основної функції судової влади – правосуддя;

удосконалено

визначення правосуддя, під яким запропоновано розуміти комплексне владне явище, що полягає у реалізації специфічної та головної функції судів – розгляду справ різних галузевих категорій по суті з метою установлення істини;

підходи до визначення та структурування адміністративно-правового статусу голови суду, який повинен складатися з таких елементів: завдання та цілі діяльності голови суду, визначені у законодавстві; порядок обрання суддів на адміністративні посади; повноваження голови суду; відповідальність та звільнення суддів з адміністративних посад, при цьому зауважено, що адміністрування головою суду призначене забезпечити усі умови для належного відправлення правосуддя, своєчасного та об'єктивного розгляду справ у суді, сприяти підвищенню авторитету суду шляхом комунікації із суспільними інституціями, високому професіоналізму працівників апарату суду тощо;

визначення функцій управлінської діяльності голови суду, під якими запропоновано розуміти ключові напрями адміністрування різних процесів в конкретно взятому суді, що спрямовані на забезпечення системної та ефективної роботи щодо досягнення мети системи правосуддя;

поняття джерел адміністративно-правового регулювання управлінської діяльності голови суду і запропоновано розуміння її як системи нормативно-правових актів, що визначає систему функцій та повноважень голови суду, спрямованих на упорядкування та корегування внутрішньоорганізаційних процесів в суді з метою забезпечення сталої та ефективної його роботи для

забезпечення основної функції судової влади – правосуддя;

розподіл та виокремлення ключових блоків повноважень голови суду, шляхом виділення процесуальних повноважень, що впливають із загального правового статусу судді; управлінських (адміністративних) повноважень що прямо визначених законодавством; повноважень, що прямо не передбачені законодавством, але органічно впливають із двох попередніх.

дістало подальшого розвитку

аналіз та розгляд досвіду таких країн як Болгарія, Молдова, Білорусія, Грузія, Німеччина, у результаті чого зроблено ряд висновків, спрямованих імплементацію кращих закордонних практик в частині правового регулювання статусу та діяльності голів судів, а також актуальних переваг вітчизняної судової системи, які позитивно відрізняють її від судових систем інших країн;

розгляд змісту діяльності судді в результаті чого було зроблено узагальнене твердження про те, що правосуддя не є виключним її видом, а інші функції судової діяльності (наприклад, контрольна) обумовлюють спеціальні обов'язки суддів, а отримання ними адміністративних повноважень передбачає поєднання професійно-компетентносної діяльності (щодо розгляду конкретних справ) з організаційно-управлінською;

аналіз правового забезпечення управлінської діяльності голови суду, яке передбачає наділення голови суду функціями та повноваженнями щодо організації роботи відповідного суду (адміністрування), шляхом їх закріплення у нормах права, скоординовані єдиною системою принципів та сформовані у цілісну систему;

розподілення нормативно-правових актів, що регулюють управлінську діяльність голови суду на 4 блоки: 1) міжнародні нормативно-праві акти (теж неоднорідні за своїм складом), 2) система національного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів, 3) локальні (спеціальні) нормативні акти органів суддівського самоврядування та керівного складу судів, 4) судові прецеденти та рішення Конституційного Суду України;

розгляд поняття та правової та адміністративно-процедурної природи

управлінського рішення голови суду вважається владний вплив формалізований у певний нормативний вираз, яким визначаються ключові заходи необхідні для якісного адміністрування судом як особливої державної інституції на яку покладено здійснення правосуддя.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у роботі положення, висновки, пропозиції та рекомендації були використані у:

- науково-дослідній сфері – для подальших наукових розробок адміністративно-правового забезпечення судової системи (довідка про впровадження Тернопільського національного економічного університету від 19 вересня 2019 р.);

- правотворенні – сформульовано висновки, пропозиції та рекомендації, що є актуальними в удосконаленні нормативно-правових актів, що регулюють управлінську діяльність голови суду;

- правозастосуванні – у практичній діяльності персоналу судів та удосконаленні навичок управлінської діяльності у цій сфері (довідка про впровадження від 19 вересня 2019 р., Тернопільського апеляційного суду);

- навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право та процес», «Адміністративна діяльність правоохоронних органів», «Правові інституції» (довідка Тернопільського національного економічного університету від 19 вересня 2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Викладені в науковій роботі положення, що виносяться на захист, є результатом самостійної праці автора дисертації. Наукові ідеї та розробки, які належать співавторам опублікованих праць, у дисертаційному дослідженні не використовувались. Особистий внесок до опублікованих колективних наукових праць пропорційний кількості співавторів.

Апробація результатів дослідження. Дисертаційне дослідження виконано і обговорено на кафедрі конституційного, адміністративного та фінансового права Тернопільського національного економічного університету.

Теоретичні та прикладні положення та висновки дисертації обговорювались на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах. Основні з них такі: міжвузівський круглий стіл «Національна поліція та Національна гвардія у контексті реалізації Національної стратегії у сфері прав людини» (Київ, 08 грудня 2016 року); II міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 21-22 квітня 2017 року); міжнародна конференція «Тенденції реформування правової системи України і країн світу: правовий, психологічний та соціокультурний аспекти» (Тернопіль, 12 листопада 2019 року).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації опубліковано в дев'яти наукових публікаціях, з яких: 6 статей – у вітчизняних фахових, а також зарубіжних наукових періодичних виданнях та виданнях, які індексуються в зарубіжних науково-метричних базах; 3 тез – у матеріалах наукових конференцій, семінарів, круглих столів.

Структура роботи. Дисертація складається з анотації, змісту, вступу, трьох розділів, які об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 201 сторінка, з яких основний текст – 174 сторінок, список використаних джерел – 19 сторінок (183 найменування), 2 додатки на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГОЛОВИ СУДУ

1.1. Правовий статус голови суду: зарубіжний досвід

Правовий статус суддів, порядок призначення голів судів у зарубіжних країнах встановлюється, як правило, Конституціями держав або ж спеціальними законами [1]. Використовуючи порівняльний аналіз у даному дослідженні, маємо на меті виявити певні відмінності та спільні характерні риси різноманітних моделей судової влади загалом та правового статусу голів судів зокрема задля кращого розуміння цього інституту та втілення кращих практик, які використовуються у світі. В. М. Кравчук зазначає, що компаративістика покликана зіграти величезну роль в оновленні юридичної науки та у виробленні нового стандарту міжнародного і національного права, що відповідав би умовам сучасного світу, враховуючи різноманіття судових систем сучасності, підходів до формування суддівського корпусу, вимог, що виставляються до суддів [2].

У дослідженні ми проаналізували Конституції та нормативно-правові акти деяких сусідніх держав (Болгарії, Білорусі, Молдови, Грузії) та інших країн Європи, представників романо-германської правової сім'ї, до якої належить і Україна. Проведений Центром суддівських студій аналіз свідчить, що в державах з монархічною формою правління голів вищих судових інстанцій призначає монарх (імператор, король, королева, Великий Герцог). Зокрема, це, наприклад, такі держави: Великобританія, Японія, Нідерланди, Люксембург та інші. В державах з республіканською формою правління існують різні підходи до методу призначення голів судів: призначення голів судів Президентом; призначення голів судів парламентом; призначення голів судів спеціальними органами [1]. У Європейська Хартія про статус суддів

також зазначено, що при прийнятті рішення щодо відбору та призначення судді на посаду, підвищення по службі або припинення його повноважень має бути передбачено втручання органу, незалежного від виконавчої та законодавчої влади, у складі якого є щонайменше половини членів суддів, обрані їх колегами, і в якому було б гарантовано якнайширше представництво суддівського корпусу [3].

Порядок формування судової гілки влади, зокрема і призначення голів судів, залежить і від форми правління, і від форми державного устрою і особливо від політичного режиму, який фактично існує в країні, а не задекларований у законодавстві.

Наприклад, в Болгарії існує Вища судова рада Республіки Болгарія, яка була заснована з прийняттям Конституції в 1991 році. Згідно Конституції та Закону «Про судову систему», дана інституція – постійно діючий орган, який представляє суддівську владу, забезпечує її незалежність, визначає структуру та організацію судової системи, скеровує її діяльність без посягань на незалежність її органів [4]. Відповідно до Конституції Болгарії, судова влада в болгарській республіці представлена регіональними, районними, адміністративними, військовими, апеляційними, спеціалізованими кримінальними судами, спеціалізованими кримінальними апеляційними судами, а також Верховним касаційним судом та Вищим адміністративним судом [5]. Стаття 129 Основного закону Болгарії передбачає, що Голова Верховного касаційного суду й Голова Вищого адміністративного суду призначаються та звільняються з посади Президентом Республіки за пропозицією Пленарного засідання Вищої судової ради строком на сім років без права переобрання. Президент не може відмовити у призначенні або відстороненні пропозиції, зробленої знову. У деяких випадках, передбачених Конституцією, Голова Верховного касаційного суду, Голова Вищого адміністративного суду звільняються Президентом Республіки за пропозицією однієї четвертої Парламенту, прийнятою більшістю в дві третини голосів членів Парламенту.

Згідно із ст. 160 закону про судову систему, суддя, прокурор, слідчий, голова суду та заступник голови, за винятком Голови Верховного Касаційного Суду, Голови Вищого адміністративного суду та Генерального прокурора, призначаються та звільняються з посади рішенням Вищої судової ради [6]. У вищезгаданому законі (ст.80) передбачено, що голова районного суду здійснює загальне організаційно-адміністративне керівництво районного суду, а саме:

- представляє суд як юридичну особу та орган судової влади;
- організовує роботу суддів та присяжних;
- скликає та головує на загальних зборах суду;
- бере участь у судових засіданнях відповідно до автоматизованого відбору при розподілі справ;
- пропонує Генеральній Асамблеї розподіл суддів за підрозділами, якщо такі є;
- призначає на пропозицію Генеральних зборів голів палат, якщо такі є, строком на 5 років;
- керує роботою Бюро судимості, державних виконавців, суддів-вступників (початківців – авт.) та судових помічників;
- призначає та звільняє працівників суду та організовує роботу окремих служб;
- повідомляє Міністра юстиції про вакантні посади державних судових виконавців та суддів;
- затверджує штатний розпис адміністрації суду після його обговорення на загальних зборах обласного суду;
- формує річний звіт про діяльність суду;
- наприкінці кожного семестру надає Інспекції при Вищій судовій раді вичерпну інформацію про порушення, переміщення та завершення справ суддів, а також акти, скасовані вищими інстанціями, а Міністру юстиції - інформацію про формування, рух та закриття судових справ і справ державних виконавців;

- надає інформацію, довідки та статистичні дані в електронному вигляді за зразками та в строки, затверджені колегією суддів Вищої судової ради, та подає їх до суддівської колегії Вищої судової ради та міністра юстиції;

- організовує публікацію актів суду на веб-сайті районного суду в Інтернеті з дотриманням вимог захисту персональних даних;

- оприлюднює річний звіт про діяльність суду на веб-сайті районного суду в Інтернеті протягом місяця з дня його подання голові окружного суду;

- відповідно до прийнятих правил визначає навантаження суддів.

Накази голови та встановлені ним правила щодо організації роботи суду є обов'язковими для всіх суддів та посадових осіб у даному суді [6].

Голова спеціалізованого кримінального суду має повноваження відповідно голови районного суду.

Голова Апеляційного суду також здійснює загальне організаційно-адміністративне керівництво Апеляційним судом шляхом:

1. представлення суду як юридичної особи та судового органу;
2. організації роботи суддів;
3. подання пропозиції Генеральній Асамблеї, спільно зі своїми заступниками, щодо розподілу суддів за підрозділами, якщо такі є;
4. призначення за пропозицією Генеральної Асамблеї голів підрозділів, якщо такі є, строком на 5 років;
5. скликання та головування на Загальних зборах суду;
6. головування в палатах усіх підрозділів з дотриманням принципу випадкового відбору при розподілі справ;
7. проведення особисто або за допомогою судді апеляційного суду організації діяльності суддів окружних судів у його судовому окрузі;
8. обговорення звітів та клопотань про прийняття тлумачних рішень та тлумачних постанов;
9. відрядження суддів на умовах, передбачених законом;
10. узагальнення прецедентного права Апеляційного суду та районних судів відповідної судової області;

11. контролю за роботою судових помічників;
12. затвердження штатного плану адміністрації суду після обговорення Генеральною Асамблеєю Апеляційного суду;
13. призначення й звільнення працівників суду та організації роботи окремих служб;
14. підготовки щорічного звіту про діяльність Апеляційного суду, окружних судів та окружних судів у його судовому окрузі та подачі його Голові Верховного касаційного суду для включення до щорічного звіту до 31 березня;
15. публікації актів суду на веб-сайті апеляційного суду в інтернеті з дотриманням вимог щодо захисту персональних даних;
16. оприлюднення щорічного звіту про діяльність суду на веб-сайті Апеляційного суду в інтернеті протягом одного місяця з дня його подання Голові Верховного касаційного суду;
17. подачі інформації та статистики в електронній формі суддівській колегії Вищої судової ради та Міністру юстиції;
18. визначення навантаження відповідно до правил, прийнятих Загальними зборами.

Накази Голови Апеляційного суду та затвержені ним правила щодо організації роботи суду є обов'язковими для всіх суддів та посадових осіб суду.

Голова Військового апеляційного суду має відповідні права та обов'язки стосовно військових судів.

Голова Верховного Касаційного Суду, виконуючи загальне організаційно-адміністративне керівництво вказаним судом, здійснює наступні повноваження:

- представляє суд як юридичну особу та судовий орган;
- організовує роботу суддів;
- скликає та головує на засіданнях Генеральної Асамблеї колегій та пленарному засіданні Верховного касаційного суду щодо призначення його заступників;

- вносить пропозиції щодо прийняття тлумачних рішень та тлумачних декретів;
- пропонує спільно з його заступниками на пленумі Верховного касаційного суду розподіл суддів на колегії та підрозділи;
- призначає керівників відділень від суддів Верховного касаційного суду строком на 5 років;
- головує у судових колегіях у випадках, передбачених законом, і може головувати в судових колегіях усіх підрозділів відповідно до принципу випадкового відбору при розподілі справ, не змінюючи доповідача;
- відряджає суддів до інших судів на умовах, передбачених законодавством;
- здійснює особисто або призначає суддю Верховного касаційного суду для перевірки організації діяльності суддів апеляційних судів;
- викликає суддів Верховного касаційного суду та апеляційних судів для обговорення звітів про перевірку;
- контролює роботу судових помічників;
- затверджує штатний план адміністрації суду;
- призначає та звільняє працівників суду;
- наприкінці кожного семестру надає суддівській колегії Вищої судової ради, Інспекції Вищої судової ради та Міністру юстиції узагальнені відомості про порушення, рух та закінчення справ;
- готує щорічний звіт про діяльність Верховного касаційного суду та публікує його на веб-сайті Верховного касаційного суду в мережі Інтернет протягом місяця після його підготовки;
- організовує публікацію актів Верховного касаційного суду на веб-сайті суду з дотриманням вимог щодо захисту персональних даних;
- видає щомісячний бюлетень Верховного касаційного суду;
- відповідно до прийнятих правил визначає навантаження суддів.

Протягом 14 днів з моменту отримання звіту Вища судова рада заслуховує Голову Верховного касаційного суду. На слуханні члени ради

можуть також ставити письмові запитання від громадян, установ та неурядових організацій щодо звіту, на які відповідає Голова Верховного касаційного суду.

Накази Голови та затверджені ним правила щодо організації роботи суду є обов'язковими для всіх суддів та персоналу суду [6].

Аналізуючи повноваження голів судів в Республіці Болгарія, можемо зазначити, що статус голови суду поєднує в собі функції та повноваження як безпосередньо голови суду, так і керівника апарату, оскільки здійснює загальне керівництво діяльністю апарату суду (призначає на посаду і звільняє з посади працівників апарату суду, розподіляє обов'язки між ними, приймає рішення про заохочення працівників апарату суду тощо). Ми не схвалюємо такий дуальний підхід, оскільки це створює додаткове навантаження на голову суду (при цьому частину управлінських функцій може виконувати особа, яка має хороші організаторські здібності, хоча не обов'язково має бути суддею) і водночас створює необмежений вплив на суддів та інших працівників суду. Тому вважаємо, що в Україні значно якісніше та ефективніше прописані функції голови суду та керівника апарату суду, оскільки це дає змогу «розвантажити» голову суду організаційними питаннями та зосередитись на безпосередній професійній діяльності.

Отже, проаналізувавши болгарську судову систему та відповідне законодавство, можемо відмітити значний рівень централізації у судовій гілці влади, а також певний вплив Президента країни на судову гілку влади, враховуючи порядок призначення голів вищих судів в цій країні. З огляду на це, варто вказати на значно демократичніший підхід українського законодавця до цього питання і щодо термінів перебування на посаді (практично вдвічі менший строк голова суду може перебувати на керівній посаді в Україні, порівняно з Болгарією, що мінімізує корупційні ризики), і щодо процедури та суб'єктів призначення голів на ці посади.

У Молдові питання призначення суддів та голів судів врегульовані Конституцією та Законом про статус судді. Стаття 116 Конституції Молдови зазначає, що судді судових інстанцій є незалежними, неупередженими та

незмінюваними відповідно до закону. Судді всіх судових інстанцій призначаються Президентом Республіки Молдова за поданням Вищої ради магістратури відповідно до закону. Судді, які пройшли конкурс, призначаються спочатку на п'ятирічний строк. Після закінчення п'яти років судді призначаються до досягнення граничного віку, встановленого відповідно до закону. Голови та заступники голів судових інстанцій призначаються Президентом Республіки Молдова за поданням Вищої ради магістратури на чотирирічний строк. Голова, заступники голови і судді Вищої судової палати призначаються Парламентом за поданням Вищої ради магістратури. Вони повинні мати стаж роботи на посаді судді не менше 10 років. Підвищення в посаді і переміщення суддів здійснюються тільки за їх згодою. Притягнення суддів до відповідальності здійснюється відповідно до Закону [7]. Правовий статус суддів у Республіці Молдова чіткіше прописаний у Законі про статус судді, де визначена процедура призначення на посаду, вимоги до кандидата на посаду судді і т.д. [8] Хочемо відзначити, що жодної статті в зазначеному законі стосовно правового статусу голови суду, його функцій та повноважень немає, що негативно позначається на діяльності судів та функціонуванні судової гілки влади загалом, оскільки дає змогу маніпулювати владою та делегувати собі необмежені повноваження.

Більш детальніше правове становище голів судів прописане в Республіці Білорусь. Окрім Конституції, в Білорусі діє Кодекс про судоустрій та статус суддів. Відповідно до ст. 32 даного кодексу голови районного (міського), спеціалізованого судів призначаються Президентом Республіки Білорусь за поданням Голови Верховного Суду Республіки Білорусь строком на п'ять років [9].

Голови районного (міського), спеціалізованого судів є суддями відповідного суду.

Голови районного (міського), спеціалізованого судів наділені наступними повноваженнями:

1. керують діяльністю відповідного суду;

2. головують у судових засіданнях;
3. призначають суддів як головуючих у судових засіданнях;
4. розподіляють обов'язки між суддями;
5. клопочуть перед Верховним Судом Республіки Білорусь про внесення пропозицій до Конституційного Суду Республіки Білорусь про перевірку конституційності нормативно-правових актів;
6. організують вивчення і узагальнення судової практики, ведення судової статистики;
7. керують роботою апарату відповідного суду, призначають на посади та звільняють з посад працівників апарату суду;
8. інформують Президію Верховного Суду Республіки Білорусь про діяльність відповідного суду;
9. ведуть особистий прийом, організують роботу відповідного суду щодо особистого прийому і розгляду звернень громадян, в тому числі приватних підприємців і юридичних осіб;
10. організують роботу по підвищенню кваліфікації суддів і працівників апарату відповідного суду;
11. видають накази з питань, що належать до їх компетенції, не пов'язаних з судочинством;
12. представляють відповідний суд у відносинах з державними органами, іншими організаціями;
13. здійснюють інші повноваження відповідно до законодавчих актів.

У разі відсутності голови районного (міського) суду або спеціалізованого суду або за неможливості виконання ним своїх обов'язків і за відсутності в суді посади заступника голови суду повноваження голови суду здійснює один із суддів відповідного суду відповідно до розподілу обов'язків [9].

Проаналізувавши правовий статус голів судів в Республіці Білорусь, хочемо відзначити його схожість до статусу голови суду в Російській Федерації з такою ж роллю Президента у формуванні судової гілки влади та досить

умовною незалежністю цієї гілки влади від інших, зокрема виконавчої, яка очолюється Президентом Республіки Білорусь вже кілька каденцій поспіль Олександром Лукашенком.

У Польщі питання призначення голів судів регулюються Законом про структуру загальних судів [10]. Згідно § 1 ст. 23 Закону про структуру загальних судів, голова апеляційного суду (президент суду) призначається Міністром юстиції з числа суддів апеляційного суду або обласного суду. Після призначення голови суду на посаду, міністр юстиції представляє його на Загальних зборах апеляційних суддів.

Заступник голови (віце-президент) Апеляційного суду призначається міністром юстиції з числа суддів апеляційного суду або обласного суду за поданням голови цього суду.

Стаття 24 вищезгаданого закону встановлює, що голову обласного суду призначає міністр юстиції з числа суддів апеляційного суду, обласного або районного суду. Після призначення на посаду голови обласного суду, міністр юстиції представляє його на відповідних загальних зборах суддів округу.

Заступник голови (віце-президент) обласного суду призначається міністром юстиції з числа суддів апеляційного суду, районного суду чи окружного суду за пропозицією голови цього суду.

Голова районного суду призначається Міністром юстиції з числа суддів обласного або районного суду. Після призначення Голови суду на посаду районний міністр юстиції або голова вищого апеляційного суду представляє його на засіданні суддів даного округу.

Аналогічно заступник голови окружного суду призначається міністром юстиції з числа суддів обласного або районного суду за пропозицією голови цього суду.

Голова апеляційного суду та обласного суду призначається строком на шість років і не може бути повторно призначений на посаду в цьому суді після закінчення шестирічного терміну.

Заступник голови апеляційного суду та обласного суду призначається строком на шість років і не може бути перепризначений на повторний строк на цю ж посаду.

Голова ж районного суду призначається на чотири роки, максимум на два строки поспіль. Заступник голови районного суду також призначається на чотири роки, максимум на два строки поспіль.

У разі ліквідації суду чи об'єднання кількох судів строк перебування на посаді голови чи заступника голови суду, створеному в результаті поділу або злиття, включає період виконання тієї самої функції в новоствореному суді.

Відповідно до § 1 статті 27 Закону Польщі про структуру загальних судів, голова та заступник голови суду можуть бути звільнені Міністром юстиції достроково у разі:

- 1) невиконання службових обов'язків;
- 2) неможливості поєднання адміністративних функцій з іншими функціями у сфері здійснення правосуддя (коли правосуддя здійснюється неналежним чином);
- 3) низької ефективності діяльності у сфері виконання адміністративного нагляду або організації роботи суду;
- 4) відставки [10].

Звільнення голови чи заступника голови суду відбувається після консультації з колегією компетентного суду. Намір відправити у відставку, разом із письмовим обґрунтуванням, Міністр юстиції представляє колегії відповідного суду для отримання їхньої думки з цього приводу.

Отже, проаналізувавши елементи правового статусу голови суду в Польщі, можемо сказати, що досить детально прописаний правовий статус голів судів, особливо щодо повноважень порядку призначень на кожному рівні судової системи, хоча є відчутний вплив виконавчої гілки влади на судову владу (через Міністра юстиції), що теж є небажаним у світлі забезпечення принципу самостійності трьох гілок влади і незалежності у прийнятті рішень, особливо у публічно-правових відносинах.

Беручи до уваги грузинську модель судової влади, варто зазначити, що Конституція Грузії проголошує судову владу незалежною і такою, що здійснюється Конституційним Судом Грузії і загальними судами Грузії. Система загальних судів складається з Верховного суду Грузії, апеляційних судів та районних (міських) судів. Верховний Суд Грузії є касаційним судом [11].

До складу Верховного Суду входять не менше 28 суддів. Суддів Верховного Суду за поданням Вищої ради юстиції безстроково, до досягнення віку, встановленого органічним законом, обирає Парламент більшістю від повного складу.

Голову Верховного Суду з числа членів Верховного Суду за поданням Вищої ради юстиції строком на 10 років обирає Парламент теж більшістю від повного складу. Не допускається повторне обрання однієї і тієї ж особи Головою Верховного Суду.

Голова Верховного Суду Грузії наділений наступними повноваженнями:

- а) здійснює загальне керівництво діяльністю Верховного Суду;
- б) може бути головою однієї з палат; проводить засідання Пленуму і Великої палати Верховного суду; в разі необхідності головує на засіданнях палат Верховного Суду;
- г) виступає від імені судової влади, що здійснює правосуддя, в зв'язку з виникненням загальних питань щодо стану правосуддя в Грузії у відносинах з іншими гілками влади, засобами масової інформації та населенням;
- д) координує роботу апарату Верховного Суду;
- е) приймає рішення про призначення на посаду (прийом на службу) і звільнення з посади;
- є) визначає суддю, який наділений відповідними повноваженнями, який видає наказ про проведення оперативно-технічних заходів, передбачених Законом Грузії «Про контррозвідувальну діяльність»;

ж) вирішує питання притягнення суддів до кримінальної відповідальності, їх затримання або арешту, обшуку їхнього житла, огляду машини, робочого місця або особистого огляду;

з) здійснює інші повноваження, передбачені законодавством Грузії [12].

Голову та заступника голови апеляційного суду з числа суддів апеляційного суду строком на 5 років призначає на посаду Вища рада юстиції Грузії, яка створена з метою забезпечення незалежності та ефективності роботи загальних судів, призначення суддів на посаду, звільнення суддів з посади і виконання інших завдань в системі загальних судів створюється орган - Вища рада юстиції Грузії. До складу Вищої ради юстиції входять 14 членів, призначених на посаду на 4-річний строк, і Голова Верховного Суду. Більше половини складу Вищої ради юстиції складають члени, обрані з числа суддів органом самоврядування суддів загальних судів. До складу Вищої ради юстиції, крім членів, обраних органом самоврядування суддів загальних судів, і Голови Верховного Суду, входять член, призначений Президентом Грузії, і члени, обрані Парламентом більшістю, не менше ніж трьома п'ятими повного складу. Голову Вищої ради юстиції з числа членів - суддів Вищої ради юстиції обирає Вища рада юстиції в порядку, встановленому органічним законом, на 4-річний строк, але не більше ніж на строк дії його повноважень як члена Вищої ради юстиції. Вища рада юстиції підзвітна органу самоврядування суддів загальних судів. Порядок звітності визначається органічним законом.

Відповідно до статті 25 органічного закону Грузії про загальні суди, Голова апеляційного суду виконує наступне:

а) особисто розглядає справи;

б) здійснює нагляд за роботою апарату суду; в порядку, встановленому законодавством Грузії, приймає рішення про призначення на посаду і звільнення з посади менеджера суду, помічника судді і секретаря судового засідання; застосовує до менеджера суду і інших публічних службовців апарату суду заходи дисциплінарної відповідальності, визначені Законом Грузії «Про публічну службу»;

в) у встановленому законодавством Грузії порядку забезпечує узагальнення заяв, скарг та пропозицій громадян та представляє матеріали узагальнення Вищій раді юстиції Грузії;

г) у певних випадках, доручає судді апеляційного суду брати участь в розгляді справи в іншій палаті або слідчій колегії цього ж суду;

д) організовує роботу суду, вивчає та узагальнює інформацію про управління потоком справ (в тому числі показники надходження і завершення справ, терміни діловодства, причини відкладення проведення засідань і перешкоджання процесу діловодства); не рідше одного разу на рік надає зазначену інформацію суддям і Вищій раді юстиції Грузії; в межах своєї компетенції вживає заходів щодо усунення системних причин перешкоджання процесу діловодства;

е) забезпечує дотримання порядку в суді, для забезпечення безпеки судового засідання правомочний до початку засідання призначити перевірку учасників процесу і присутніх осіб й встановити заборону на пронесення в будівлю або зал засідання суду окремих предметів; також має право обмежувати число присутніх в судовому засіданні;

ж) у випадках порушення порядку в суді, прояву неповаги до суду або створення перешкод нормальному функціонуванню суду правомочний застосовувати до порушника порядку заходи, встановлені процесуальним законодавством Грузії. Порядок прийняття головою суду розпорядження із зазначеного питання та його оскарження визначається процесуальним законодавством Грузії;

з) здійснює інші повноваження, передбачені законодавством Грузії.

Стосовно найнижчої ланки судової системи - районного (міського) суду, то його Голову призначає на посаду Вища рада юстиції Грузії зі складу суддів відповідного суду, а голову суду, де створені судові колегії, - в тому числі зі складу голів судових колегій, строком на 5 років.

Голова районного (міського) суду Грузії:

а) особисто розглядає справи, головує в одній з судових колегій;

б) направляє і веде нагляд за роботою апарату суду, в установленому законодавством Грузії порядку призначає на посаду та звільняє з посади менеджера суду та інших службовців апарату суду, застосовує до них дисциплінарні стягнення;

в) у встановленому законом порядку розподіляє для розгляду справи, віднесені за підсудністю до районного (міського) суду;

г) організовує роботу суду;

д) у порядку, встановленому законодавством Грузії, забезпечує узагальнення судової практики, заяв, скарг і пропозицій громадян і представляє матеріали узагальнення Вищій раді юстиції Грузії;

е) вивчає причини затягування розгляду справ у суді та подає відповідні матеріали до Вищої ради юстиції Грузії;

є) забезпечує дотримання порядку в суді, для забезпечення безпеки судового засідання має право до початку засідання постановити перевірку учасників процесу і присутніх осіб і заборону на пронесення в будівлю або зал засідання суду окремих предметів; правомочний також обмежувати число присутніх в судовому засіданні осіб;

ж) у випадках порушення порядку в суді, прояви неповаги до суду або створення перешкод нормальному функціонуванню суду правомочний застосовувати до порушника порядку заходи, встановлені процесуальним законодавством Грузії;

л) виконує інші обов'язки, передбачені законодавством Грузії.

Проаналізувавши грузинський досвід призначення голів судів на посади та їх повноваження, можемо відзначити позитивну тенденцію до максимального наближення до принципу незалежності судової влади, тобто голови суддів призначаються незалежним органом Вищою Радою юстиції (аналог в Україні - Вища Рада Правосуддя), який не належить до жодної з гілок влади з числа суддів цих судів. Також перевагами є: правовий статус чітко прописаний в спеціальному органічному законі про загальні суди; судді обираються парламентом більшістю від повного складу, що мінімізує

суб'єктивний фактор при призначенні на посаду суддів. Недоліком, на нашу думку, є здійснення розподілу справ, віднесених за підсудністю до відповідного суду, задля уникнення «ручного» вирішення конкретної справи конкретним суддею. Тому варто було би в законодавстві Грузії ввести норму щодо автоматизованого розподілу справ, як це практикується в Україні вже кілька років поспіль.

Цікавою, проте не зовсім прозорою та політично-незаангажованою є процедура обрання суддів у Німеччині. На сьогодні у Німеччині налічуються понад 20 тис. суддів і вони не «пов'язані директивами» (авт. – вказівками), тобто є незалежними у прийнятті рішень. Федеральні штати Німеччини - зазвичай їхні міністерства юстиції - обирають суддів. Федеральні судді обираються за принципом «найкращого вибору», встановленому Конституцією. На практиці відбір суддів не зовсім прозорий [13].

Судді Верховного Суду (Федерального суду) (Bundesgerichtshof) обираються Федеральним урядом (міністром юстиції) разом з виборчим комітетом - Генеральною радою судових органів (Richterwahlausschuss). Потім Федеральний президент їх офіційно призначає. Генеральна рада судової влади голосує таємно і складається з 32 членів: 16 державних міністрів юстиції та 16 призначенців Бундестагу, які не повинні бути парламентарями, але повинні мати юридичну експертизу. Рішення приймаються простою більшістю голосів. Проте найбільше вплив на прийняття рішень мають найбільші партії Німеччини, в даний час Християнські демократи (ХДС) канцлера Ангели Меркель, баварська партія ХСС та Соціал-демократи (СПД). Менші партії Бундестагу відіграють у кращому випадку меншу роль. На практиці перед голосуванням домагаються домовленостей між землями, урядовою коаліцією та опозицією, щоб забезпечити достатню більшість для «розшарування» кандидатів від влади та опозиції. Та, як правило, рішення приймаються за попередньою домовленістю між основними партіями. Ліва партія та Зелені вже давно проти цієї політики. «Хто бідний або з будь-якої причини не прихильний,

той не вибирається», - сказала Рената Кюнаст із партії Зелених у 2014 році, коли вона була головою судового комітету Бундестагу [13].

Федеральне міністерство юстиції або члени Генеральної ради судової влади можуть запропонувати кандидатів. Формальні вимоги - громадянство Німеччини та мінімальний вік 35 років. Хоча на практиці беруться до уваги різні критерії (досвід роботи на адміністративних посадах, практичний досвід, науковий тощо). Голова (Президент) Верховного Суду, в основному, призначається федеральним урядом. Наприклад, Голова (Президент) Федерального адміністративного суду Клаус Реннерт є ієрархічним начальником суддів, а також адміністративних працівників суду щодо кадрових питань. Він став суддею адміністративної юрисдикції восени 1985 року (Адміністративний суд Карлсруе). У наступні роки він був відряджений у Федеральний конституційний суд як науковий співробітник та в Міністерство штатів Баден-Вюртемберг на посаду офіцера. Пан Реннерт був призначений суддею у Вищому адміністративному суді Баден-Вюртемберга в серпні 1994 року. З жовтня 1996 р. по вересень 1997 р. він працював на кафедрі адміністративного права та адміністративних наук у Фрайбурзькому університеті імені Альберта Людвіга, де отримав ступінь доктора юридичних наук. у 1987 р. Університет Фрайбурга призначив його почесним професором у лютому 2000 р. Він був удостоєний почесного доктора в університеті Мартіна Лютера в Галле в 2009 році. Після його призначення суддею у Федеральному адміністративному суді у вересні 2003 р. пан Клаус Реннерт став членом 3-го сенату. У травні 2011 року він взяв на себе роль головуючого судді 8-го сенату. Він був віце-президентом Федерального адміністративного суду з листопада 2012 року, а 1 липня 2014 року став президентом Федерального адміністративного суду. Голова також займає посаду судді. Голова суду (Президент) трактується як рівноправний серед рівних у своїй посаді як суддя. Він не має повноважень щодо інших суддів. До завдань голови суду також входить підтримка контактів з іншими судами та судовими організаціями в Німеччині та за кордоном [14]. Тобто фактично наукові, професійні,

управлінські досягнення відіграють не останню роль у виборі кандидата на цю посаду.

Згідно з німецькою Конституцією, судді є незалежними та підкоряються лише закону. Судді, призначені довічно, можуть бути звільнені, назавжди або тимчасово відсторонені, переведені чи звільнені раніше закінчення строку їх повноважень лише в силу судового рішення і лише з причин та в порядку визначеному законами. Законодавчий орган може встановити вікові обмеження для виходу на пенсію суддів, призначених довічно. В разі зміни в структурі судів або в їх округах, судді можуть бути переведені до іншого суду або усунені з офісу за умови збереження повної зарплати [15].

Як зазначає у своїй праці Назаров І.В., на відміну від більшості інших країн, у Німеччині є п'ять різних галузей юрисдикції, які діють зовсім незалежно одна від одної. До них належать: 1) загальні суди (що здійснюють цивільну й кримінальну юрисдикції); 2) адміністративні суди; 3) суди у трудових спорах; 4) фінансові суди; 5) соціальні суди. Кожна галузь судової системи очолюється своїм Федеральним судом як вищою інстанцією з конкретної юрисдикції [16].

Є чотири рівні загальних судів: місцеві суди (Amtsgericht), обласні суди (Landgericht), регіональні, апеляційні суди земель (Oberlandesgerichte der Länder) та Федеральний Суд (Bundesgerichtshof, тут визначено як Верховний Суд). Місцеві та регіональні суди - це суди першої інстанції.

Обласні суди та більші місцеві суди мають Голову суду (президента). У більшості земель голови судів призначаються місцевим урядом (рішенням регіонального Кабінету міністрів), тобто безпосередньо Міністром юстиції. Не проводиться розмежування між правовим статусом голів судів першої інстанції та апеляційних судів.

У всіх землях має бути заслухана Рада суддівського персоналу (Präsidentialrat), яка має дати згоду на призначення. Уряд приймає остаточне рішення про призначення, однак може скасувати голосування Ради суддівського персоналу. У значній частині (близько половини) земель також

потрібна згода парламентського комітету (зазвичай на підставі пропозиції Міністерства юстиції). Як правило, необхідна згода комітету і міністерства юстиції; проте в деяких землях, де беруть участь парламентські комітети, комітет може обрати кандидата з числа претендентів і уряд повинен призначити саме цю людину. Рішення і/або пропозиції значною мірою засновані на перевагах певного кандидата, тобто беруться до уваги результати індивідуальної оцінки та досвід роботи в судовому управлінні.

Спершу публікується офіційне повідомлення про вакантну посаду голови суду (президента) у відповідному офіційному віснику. Кожна людина, яка відповідає всім вимогам, може подати заявку. Міністерство юстиції розглядає всі заяви та обирає того, хто найкраще підходить та має найкращу кваліфікацію стосовно критеріїв цієї посади. Щодо самих критеріїв, то не існує особливих вимог і відбувається такий самий процес відбору, який передбачений і для всіх інших суддів. Стаття 33 Федеральної Конституції Німеччини гласить, що кожен громадянин Німеччини має рівні можливості отримати доступ до офіційних посад відповідно до своїх можливостей, здібностей та професійної діяльності [17].

Голова суду (президент) відповідає за роботу в суді. Для того, щоб стати президентом, необхідна юридична та фактична кваліфікація. Як правило, голова суду повинен мати досвід управління судами, на різних посадах (при виконанні різних завдань). Він раніше повинен був входити до адміністративного апарату суду. Перевагою кандидата буде перебування на посаді заступника голови вищого суду або робота на керівних посадах у Міністерстві юстиції. Стосовно вимог до кваліфікації керівництва суду необхідні такі риси, як: здатність адаптуватися до критики, здатність сприймати нові правові напрацювання (нові правові практики), гнучкість, здатність до делегування повноважень, вміння працювати в командах та співпрацювати з ними, здатність заохочувати суддів та персонал, здатність до мотивації, вміння справлятися із конфліктами та вирішувати їх, вміння працювати структурно. Навчання інституційному менеджменту не є обов'язковим, але на практиці

обирається людина, яка набула значного досвіду в різних сферах судової адміністрації [17].

Голова суду, як правило, є єдиною особою, відповідальною за рішення, що віднесені до його компетенції законом. Голови мають відділ адміністрації (адміністративний офіс – авт.), в якому інші судді суду працюють над певними адміністративними завданнями та готують рішення очільника суду (наприклад, питання персоналу, управління бюджетом, житло, інформаційні технології, управління скаргами тощо). Ці судді допомагають йому, однак вони жодних адміністративних питань не вирішують самостійно. Якщо сам Голова не може прийняти рішення або не може брати участь у засіданні, то замість нього буде діяти віце-президент (як його заступник та законний представник). Заступник голови (Віце-президент) також є суддею та членом управління адміністрації. Він також допомагає у прийнятті рішень голови, але не приймає рішення на свій розсуд. Однак нерідко голови (президенти) делегують певні повноваження заступнику (віце-президенту) або керівникам департаментів судової адміністрації. Зазвичай деякі рішення (тобто найважливіші питання) приймаються після обговорення та участі деяких або всіх членів управління адміністрації.

Усі суди також мають головуючу раду (Präsidium). Цей орган не має ні функції консультування, ні функції підтримки стосовно адміністративних питань, хоча, на практиці, голови суду досить часто радяться з головою ради в адміністративних справах. У межах своєї компетенції, яка обмежується питаннями розподілу суддів на колегії та встановлення правил розподілу справ суддів, головуюча рада приймає рішення самостійно, без будь-якого впливу Голови. Головуючий ради обирається всіма судьями суду. Це питання принципу незалежності суддів. Голова суду є членом головуючої ради. Він зазвичай вносить на розгляд ради питання щодо розподілу суддів та справ, але рада може вирішити це на власний розсуд.

Не існує строку повноважень головування судом. Після призначення очільники судів обіймають свою посаду до виходу на пенсію. Як правило, їх

призначають, коли їм виповнилось 50 - 55 років, тож до пенсії вони мають ще близько 10 - 15 років роботи.

Німецькі суди мають також посаду генерального менеджера (Geschäftsleiter) (керівника апарату – авт.) у кожному суді. Ця посада була встановлена кілька десятиліть тому. Судовий керівник відповідає за позасудовий (технічний) персонал та всю відповідну допоміжну діяльність. Якщо Голова суду не делегував свої повноваження іншому департаменту, який очолює суддя, керівник апарату суду займається щоденними операціями, управлінням бюджетом суду, а також інформаційними та комунікаційними технологіями, що стосується суду. Генеральний (судовий) менеджер не впливає на розподіл справ, пріоритети справ та правила суду. Дисциплінарні повноваження мають лише голови суду. Генеральні (судові) управлінці обласних судів мають нагляд та ієрархічні повноваження над неправомірними діями працівниками місцевих судів у межах їх територіальної юрисдикції. На рівні апеляційних судів кадрові питання округу, як правило, розглядаються спеціальним відділом, тоді як генеральний (судовий) адміністратор апеляційного суду, як правило, відповідає лише за забезпечення життєдіяльності суду.

Підводячи підсумки здійсненого аналізу німецької моделі судової влади у частині призначень суддів та голів судів, можемо констатувати непрозорість обрання на посаду як самих суддів, так і голів судів, оскільки цей процес надто заполітизований з мінімальною роллю громадськості. Також недоліком можна вважати те, що не встановлені чіткі критерії до посади голови суду (окрім тих, які встановлені Конституцією Німеччини) і немає чітких обмежень щодо строку перебування посаді (теоретично одна і та ж особа може займати посаду голови суду понад 25 років), що, на нашу думку, вкрай негативно впливає на діяльність суду та всієї судової системи. Ще варто наголосити на дублюванні деяких повноважень Голови суду та Головуючої ради. Серед позитивних моментів варто відзначити наявність посади генерального менеджера

(керівника апарату) суду поряд із головою суду, що є обґрунтованим і необхідним в сучасному суспільстві.

Отже, підсумовуючи, можемо сказати, що в кожній країні є коло переваг та недоліків правового регулювання правового статусу голови суду, про які ми вже попередньо згадували. Хоча потрібно в будь-якому випадку враховувати особливості історичного та соціального розвитку як держави, так суспільства, рівень правосвідомості, правової культури населення тощо. Також варто наголосити на суттєвому «прориві» українського законодавця у сфері комплексного врегулювання досліджуваних питань, тобто в Україні більш повно та якісно виписані окремі аспекти, які або частково, або ж зовсім не згадані в законодавствах зарубіжних країн (дисциплінарна відповідальність голови суду, повноваження голови суду кожного рівня судової системи, виборність голів судів суддями відповідного суду з числа суддів цього ж суду, значно менші строки головування на посаді тощо), тому, наразі, нам не варто поспішати переймати досвід інших країн, принаймні щодо адміністративного статусу голови суду.

Підсумуємо.

1. Аналізуючи повноваження голів судів в Республіці Болгарія, можемо зазначити, що статус голови суду поєднує в собі функції та повноваження як безпосередньо голови суду, так і керівника апарату, оскільки здійснює загальне керівництво діяльністю апарату суду (призначає на посаду і звільняє з посади працівників апарату суду, розподіляє обов'язки між ними, приймає рішення про заохочення працівників апарату суду тощо). Ми не схвалюємо такий дуальний підхід, оскільки це створює додаткове навантаження на голову суду (при цьому частину управлінських функцій може виконувати особа, яка має хороші організаторські здібності, хоча не обов'язково має бути суддею) і водночас створює необмежений вплив на суддів на інших працівників суду. Тому вважаємо, що в Україні значно якісніше та ефективніше прописані функції голови суду та керівника апарату суду, оскільки це дає змогу «розвантажити»

голову суду організаційними питаннями та зосередитись на безпосередній професійній діяльності.

Проаналізувавши болгарську судову систему та відповідне законодавство, можемо відмітити значний рівень централізації у судовій гілці влади, а також певний вплив Президента країни на судову гілку влади, враховуючи порядок призначення голів вищих судів в цій країні. З огляду на це, варто вказати на значно демократичніший підхід українського законодавця до цього питання і щодо термінів перебування на посаді (практично вдвічі менший строк голова суду може перебувати на керівній посаді в Україні, порівняно з Болгарією, що мінімізує корупційні ризики), і щодо процедури та суб'єктів призначення голів на ці посади.

2. Правовий статус суддів у Республіці Молдова чіткіше прописаний у Законі про статус судді, де визначена процедура призначення на посаду, вимоги до кандидата на посаду судді та ін. [8] Хочемо відзначити, що жодної статті в зазначеному законі стосовно правового статусу голови суду, його функцій та повноважень немає, що негативно позначається на діяльності судів та функціонуванні судової гілки влади загалом, оскільки дає змогу маніпулювати владою та делегувати собі необмежені повноваження.

3. Проаналізувавши правовий статус голів судів в Республіці Білорусь, хочемо відзначити його схожість до статусу голови суду в Російській Федерації з такою ж роллю Президента у формуванні судової гілки влади та досить умовною незалежністю цієї гілки влади від інших, зокрема виконавчої, яка очолюється Президентом Республіки Білорусь вже кілька каденцій поспіль Олександром Лукашенком . Отже, проаналізувавши елементи правового статусу голови суду в Польщі, можемо сказати, що досить детально прописаний правовий статус голів судів, особливо щодо повноважень порядку призначень на кожному рівні судової системи, хоча є відчутний вплив виконавчої гілки влади на судову владу (через Міністра юстиції), що теж є небажаним у світлі забезпечення принципу самостійності трьох гілок влади і незалежності у прийнятті рішень, особливо у публічно-правових відносинах.

4. Проаналізувавши грузинський досвід призначення голів судів на посади та їх повноваження, можемо відзначити позитивну тенденцію до максимального наближення до принципу незалежності судової влади, тобто голови суддів призначаються незалежним органом Вищою Радою юстиції (аналог в Україні - Вища Рада Правосуддя), який не належить до жодної з гілок влади з числа суддів цих судів. Також перевагами є: правовий статус чітко прописаний в спеціальному органічному законі про загальні суди; судді обираються парламентом більшістю від повного складу, що мінімізує суб'єктивний фактор при призначенні на посаду суддів. Недоліком, на нашу думку, є здійснення розподілу справ, віднесених за підсудністю до відповідного суду, задля уникнення «ручного» вирішення конкретної справи конкретним суддею. Тому варто було би в законодавстві Грузії ввести норму щодо автоматизованого розподілу справ, як це практикується в Україні вже кілька років поспіль.

5. Підводячи підсумки здійсненого аналізу німецької моделі судової влади у частині призначень суддів та голів судів, можемо констатувати непрозорість обрання на посаду як самих суддів, так і голів судів, оскільки цей процес надто заполітизований з мінімальною роллю громадськості. Також недоліком можна вважати те, що не встановлені чіткі критерії до посади голови суду (окрім тих, які встановлені Конституцією Німеччини) і немає чітких обмежень щодо строку перебування посаді (теоретично одна і та ж особа може займати посаду голови суду понад 25 років), що, на нашу думку, вкрай негативно впливає на діяльність суду та всієї судової системи. Ще варто наголосити на дублюванні деяких повноважень Голови суду та Головуючої ради. Серед позитивних моментів варто відзначити наявність посади генерального менеджера (керівника апарату) суду поряд із головою суду, що є обґрунтованим і необхідним в сучасному суспільстві.

6. У кожній країні є коло переваг та недоліків правового регулювання правового статусу голови суду, про які ми вже попередньо згадували. Хоча потрібно в будь-якому випадку враховувати особливості історичного та

соціального розвитку як держави, так суспільства, рівень правосвідомості, правової культури населення тощо. Також варто наголосити на суттєвому «прориві» українського законодавця у сфері комплексного врегулювання досліджуваних питань, тобто в Україні більш повно та якісно виписані окремі аспекти, які або частково, або ж зовсім не згадані в законодавствах зарубіжних країн (дисциплінарна відповідальність голови суду, повноваження голови суду кожного рівня судової системи, виборність голів судів суддями відповідного суду з числа суддів цього ж суду, значно менші строки головування на посаді тощо), тому, наразі, нам не варто поспішати переймати досвід інших країн, принаймні щодо адміністративного статусу голови суду.

1.2. Теоретичні аспекти управлінської діяльності голови суду

Започаткування судової реформи в Україні стало продовженням трансформації до сучасної, демократичної та правової країни, у якій гарантуються права громадян, здійснюється їх захист, а також принцип верховенства права та закону не є лише декларацією. Якісна система правосуддя фактично гарантує повагу до людських цінностей, а також здатна сформуванати у суспільства повагу до права як найвищого регулятора. Протягом останнього часу, на діяльність судової системи лунає багато нарікань та звинувачень, які переважно зводяться до нівелювання значення суду та суддівської професії, високої корумпованості низького професіоналізму суддівського корпусу, що до певної міри може підкріплюється негативними прикладами затримання суддів за отримання неправомірної вигоди та вчинення ними інших правопорушень службового та побутового характеру. Згадані негативні явища свідчать про погіршення рівня дотримання законності в самій системі правосуддя а також послаблення дисципліни та належного організаційно-управлінського забезпечення діяльності судів. У зв'язку з чим постає закономірна необхідність покращення правового та організаційного забезпечення функціонування судової системи, а також удосконалення внутрішньо системних управлінських процесів, що обумовлює необхідність активізації наукових розробок в цій сфері.

Проблеми правового регулювання правового статусу суддів розглядалися Л.Є. Виноградовою, Л.М. Москвичем, М.Д. Савенком, В.М. Скавроніком, М.І. Смаковичем, О.М. Соболим та іншими. Особливо слід відмітити дисертацію П.В. Панталієнко, у якій автор здійснив аналіз теоретичних засад, механізму правового регулювання адміністративно-правового статусу голови місцевого суду України [18]. Недостатня наукова розробка цих питань також додатково свідчить про актуальність проблематики управління в судовій системі.

В.Б. Татаренко справедливо зазначає, що реформування державної політики розвитку судової системи в Україні на сучасному етапі необхідно здійснювати в напрямі збільшення її прозорості та чіткого дотримання принципів справедливості правосуддя. Створення дієвої, незалежної, справедливої судової влади є першочерговим завданням сучасного етапу державної політики розвитку судової системи в Україні. Згаданий автор розробив та систематизував основні чинники впливу на державну політику становлення судової системи в Україні. Зокрема, він зазначав, що на етапі розвитку ринкових відносин, активізації зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання і за умов неврегульованості багатьох пов'язаних з цим питань у законодавстві виникає перенавантаження суддів судовими справами. Це веде до розтягнення розгляду справ на невизначені терміни. Наступним чинником є чинник непрофесіоналізму судів, що тягне за собою невірне тлумачення норми права. Неefективність судової системи, непрозорість судових рішень та діяльності в цілому призводить до недовіри не тільки до суду, а й до всієї державної влади в цілому [19, с.171]. Така думка автора, на жаль, досить правдиво відображає ситуацію, що склалась не тільки в судовій системі, але й в усій системі правопорядку, що потребує розгляду цього питання в контексті комплексної реформи усєї згаданої системи, та, в певній мірі, крізь призму реформи усєї правової системи держави.

Схожу позицію займає і В. Сіренко, відзначаючи, що вирішення проблем судової влади у кожній державі потребує особливого підходу з урахуванням національної культури, традицій, характеру народу. Устрій судової системи не можна «списувати» з інших країн. Запозичувати окремі елементи варто, але не системно, тому що пересажені в умови іншої національної культури механізми судової системи не працюють або працюють з грубими перекрученнями [20, с. 4]. Зі свого боку, В. Стефанюк підкреслює особливу, унікальну роль суду як носія такої влади, якою не володіє ніхто інший у суспільстві й державі. На його думку, завдання суду дуже конкретне. Воно полягає у розгляді й встановленні достовірності доказів сторін, їх оцінці й використанні у процесі

прийняття рішення. Тобто, завдання суду – здійснення правосуддя, розв’язування спорів [21, с. 22].

На думку О. М. Мартинова, для більшого розуміння змісту діяльності судової влади необхідно визначити наступні характерні ознаки, які відокремлюють її від інших державних органів:

1. Виключність судової влади. Судова влада здійснюється виключно спеціальними державними органами - судами. Делегування функцій судів, а також їх привласнення іншими органами чи посадовими особами згідно ст. 124 Конституції України не допускається. Для здійснення судової влади закон наділяє суди всіма необхідними повноваженнями, їх рішення є обов’язковими на всій території України. Держава доручає тільки судам приймати рішення з конкретних цивільних, господарських, кримінальних та адміністративних справ, що підкреслює виключність судових рішень. Тільки органи судової влади можуть застосовувати державні примусові заходи, такі як визнання особи винною, призначення для неї покарання.

2. Основу судової влади в Україні складають суди, які представляють собою єдину систему. Вони відрізняються за компетенцією та юрисдикцією, але всі виконують функції захисту прав та інтересів громадян, конституційного ладу, національної безпеки, територіальної цілісності, дотримання законності і справедливості у суспільстві. Суди вирішують спори, які стосуються правозастосування, і виносять рішення на основі Конституції та чинного законодавства іменем України [22, с. 18].

Судова система виконує роль гаранта дотримання правового порядку в державі, а також пріоритету дотримання прав свобод та законних інтересів людини.

Значення судової системи для будь-якої держави неоціненне. В умовах неprecedентного права і судової діяльності, значення конкретного судового рішення дуже високе. Діяльність судді щодо розгляду певної справи впливає та змінює суспільні відносини, що в результаті корегує суспільні процеси, а відповідно, є одним із чинників владного впливу. Аналіз сучасної наукової

літератури дає підстави стверджувати, що термін «правосуддя» вживається у таких основних значеннях:

1) правосуддя ототожнюється із судовою владою. Так В. Шевцов зазначає, що правосуддя – це найбільш значущий елемент судової влади, чим пояснюється найменування судових органів органами правосуддя [23, с.180];

2) правосуддя – це форма реалізації судової влади. При цьому деякі автори стверджують, що правосуддя є єдиною формою її реалізації (В. Лазарева [24, с. 16]), інші ж наголошують на тому, що таких форм декілька, а правосуддя є однією з них (В. Ржевський, Н. Чепурнова [25, с. 96-98]);

3) правосуддя – це функція судової влади (І. Марочкін) [26, с. 37-39], [19, с. 20].

У правовій державі з демократичною формою організації політичного життя суспільства потреба в реальному дотриманні державними, муніципальними органами і їх посадовими особами прав громадян забезпечується ефективним функціонуванням судової влади. Забезпечення законності і правопорядку, захист прав та свобод особи, охорона законних прав й інтересів держави та суспільства є функціями, що адекватно властиві будь-якій правовій демократичній державі, а також такими, що складають мету і повсякчасну діяльність органів державної влади, в тому числі й судової. Незважаючи на давнє визнання теорії розподілу влади в державі, шлях до закріплення суду самостійним і незалежним органом судової гілки влади був непростим й неоднозначним[27, с. 14].

Судова влада є особливим видом державної влади. Слід відзначити, що судова влада як складова частина публічної та державної влади має цілу низку ознак, спільних із іншими органами державної влади: публічний характер діяльності; спрямованість на виконання суспільних завдань і функцій; інституційний характер; універсальність; легітимність; відособленість апарату; безперервність функціонування; обов'язковість владних рішень; можливість використання передбачених законодавством засобів примусу для реалізації своїх рішень та ін. [28, с. 33–37; 29, с. 39–40].

На нашу думку, правосуддя в Україні - це комплексне владне явище, що полягає у реалізації специфічної та головної функції судів – розгляду справ різних галузевих категорій по суті з метою встановлення істини. Правосуддя визначає основний зміст діяльності судді, однак не є виключним її видом. Звичайно, що інші функції судової діяльності (наприклад, контрольна) обумовлюють спеціальні обов'язки суддів, однак отримання ними адміністративних повноважень передбачає поєднання професійно-компетентносної діяльності (щодо розгляду конкретних справ) з організаційно-управлінською. Адміністрування судових процесів, персоналу судів, раціональне застосування усіх інтелектуальних, матеріальних та організаційних засобів є гарантією якісного та сталого функціонування системи правосуддя. Величезну роль в цьому відіграє професіоналізм та управлінська майстерність голови суду як судді та менеджера.

З цього приводу, А. Стрижак зазначає, що організаційне керівництво судами передбачає таку діяльність керівника (голови) певного судового органу, яка передбачає підготовку умов, спрямування роботи суддів як носіїв судової влади щодо своєчасного, повного і всебічного розгляду кожної справи, що знаходиться на розгляді у відповідному судовому органі і не передбачає надання їм вказівок по суті порушених спірних питань і порядку застосування норм матеріального і процесуального права [30, с. 28]. Питання організаційно-правового забезпечення управлінської роботи в судах безумовно пов'язане з відносинами адміністративно-правового змісту і є їх частиною. Як відзначає Л. М. Москвич, правовий статус судді України - це більш стійке і концентроване явище, яке містить усю сукупність правових можливостей носія судової влади, юридичного інструментарію, що забезпечують належне здійснення функцій судової влади. Серед іншого, згадана вчена констатує необхідність включення до структури цього поняття лише тих елементів, які обов'язкові для всіх груп носіїв судової влади і рівною мірою присутні в будь-який момент володіння статусом. Такими елементами є : а) службові права; б) службові обов'язки; в) повноваження; г) правосуб'єктність судді. Ці інститути

повинні в повному обсязі розкривати правову природу статусу судді, містити всі правові можливості, які надані судді для ефективної реалізації професійних завдань та досягнення соціальних цілей судової влади [31, с. 21-22]. По суті, існування службових (а не компетенційних) обов'язків підкріплює існування внутрішньоорганізаційних відносин та формує передумов здійснення управлінських процедур. На підтвердження цього, приведемо позицію С. Ю. Обрусної, яка зазначає, що адміністративно-правові відносини у сфері судової системи мають як зовнішньовладний (зовнішньосистемний), так і внутрішньовладний (внутрішньосистемний) характер. Разом із тим проблема внутрішнього адміністрування суду наразі не отримала в Україні належного розвитку як на науковому рівні, так і в практичній діяльності судових установ. У західних країнах потреба і доцільність застосування судами методів адміністрування була визнана у 60-х роках минулого століття. З часом було визнано, що суди мають управлінську і кадрову політику, внутрішню організаційну структуру, а тому стикаються з проблемами управління, як і інші організації. Ці проблеми потрібно вирішувати, вдосконалюючи судову систему. Друга причина полягає в тому, що зміни впроваджувалися й продовжують впроваджуватися в умовах постійного дефіциту коштів, що, на жаль, є характерним явищем для вітчизняної судової системи [32, с.126-127]. Таки чином, означена авторка констатує існування складного управлінського явища, яке вона називає внутрішнім адмініструванням. Натомість, інші автори, які досліджували питання внутрішньої організації судової системи та судів, схиляються до використання терміну «судове управління». А. Стрижак, зокрема зазначає, що категорія «судове управління» застосовується в юридичній науці для характеристики діяльності державного управління в галузі правосуддя, має комплексний характер і включає діяльність з організаційного керівництва судами, організаційне забезпечення судів та здійснення відповідних установчих функцій щодо судової влади Верховною Радою України та Президентом України [30, с. 29].

З іншого боку, згадана вище вчена С. Ю. Обрусна також вживає термін «судове управління», який вона розуміє як особливий вид державного управління, представлене організаційно-розпорядчою діяльністю керівників судів, органів Державної судової адміністрації України та інших уповноважених державою суб'єктів. Урегульовані адміністративно-правовими нормами суспільні відносини організаційного типу з приводу матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового забезпечення судів як носіїв судової влади становлять його зміст. Сама сутність державно-управлінських відносин у системі органів правосуддя, їх особливості та види, суб'єкти і об'єкти, внутрішня організація судової системи й визначають адміністративно-правову природу судового управління [32, с.131].

Д. Притика відзначає, що при формулюванні поняття судового управління як особливого виду соціального управління слід виходити із таких позицій. По-перше, головне завдання судового управління – всіляко сприяти здійсненню цілей правосуддя і завдань суду; по-друге, органи юстиції (нині – Державна судова адміністрація), що здійснювали функції судового управління, не тільки повинні захищати суди від різних місцевих впливів, втручання в їхню діяльність із здійснення правосуддя, а й самі мають суворо дотримуватись принципу незалежності суддів і підпорядкування їх лише закону, не допускаючи будь-якого втручання в розгляд судами конкретних судових справ. При здійсненні правосуддя немає відносин підпорядкування між нижчестоящими судами і вищестоящими, так само як і між судами й іншими державними та громадськими організаціями. Виходячи з цього судове управління – це діяльність, що не поширюється на сферу правосуддя, здійснюваного судом. Предметом судового управління (адміністрування) є: питання організації судових органів, добір суддів і народних засідателів; управління кадрами судових органів; перевірка організації роботи судових органів; вивчення й узагальнення судової практики; організація роботи з ведення судової статистики тощо [33, с. 31].

О. Ю. Дудченко вважав, що природу управлінських процесів, що протікають у суді, більш точно передає поняття «адміністрування в суді», якому можна надати визначення як цілеспрямованої практичної діяльності осіб, які займають адміністративні посади в певному суді, що передбачає керування конкретним, окремим елементом судової системи (судом), і полягає в технологічному процесі підготовки, прийняття і виконання управлінських рішень, направлених на забезпечення належного функціонування суду з метою забезпечення ефективного здійснення правосуддя [34].

М. Вільгушинський серед іншого, зазначає, що здійснення судами загальної юрисдикції їх функцій, виконання завдань, визначених національним адміністративним законодавством, зумовлюють формування у межах вітчизняної судової системи публічно-правових відносин різної якості, змісту та видів [35, с. 91].

Головна мета судового адміністрування полягає в забезпеченні належних умов для справедливого відправлення правосуддя та винесення суддями своєчасних, чітких і добре обґрунтованих вироків, які є зрозумілими як для учасників справ, так і для широкого загалу. Досягнення цієї мети передбачає послідовне виконання менш масштабних завдань, кожне з яких заслуговує окремого розгляду. Ці завдання охоплюють: 1) зведення до мінімуму обсягу несуддівських (або суто адміністративних) функцій, які виконують судді, шляхом забезпечення належного виконання цих функцій працівниками апарату суду. Не менш важливим аспектом цього завдання є те, що роботою працівників апарату суду мають керувати професійні судові адміністратори (керівники апарату), в той час як голова суду здійснює тільки загальний нагляд за роботою адміністративного апарату суду, а не займається вирішенням всіх управлінських та адміністративних питань особисто; 2) забезпечення максимальної доступності суду для користувачів та відвідувачів, у тому числі за рахунок запровадження такої моделі, згідно з якою відвідувачі суду розглядаються як клієнти, які звертаються до суду з метою отримання необхідних їм послуг правосуддя; 3) забезпечення максимально ефективної

роботи всіх підрозділів та служб судів шляхом реорганізації та автоматизації робочих процесів [36].

Натомість, не можна погодитись з твердженням про те, що зовнішньовладний характер адміністративно-правові відносини мають тоді, коли виникають при вирішенні судом конкретних адміністративних чи конституційних справ. Управлінський вплив у даних випадках здійснюється щодо непідпорядкованих суб'єктів права. Відносини, що стосуються самоорганізації судової системи – кадрове, фінансове, матеріальне, інформаційне забезпечення – мають внутрішньовладний характер [32, с.126-127]. Щодо другого компоненту (внутрішньовладного впливу) ми не маємо застережень, однак категорично не погоджуємось з тим, що зовнішньовладний характер пов'язаний з вирішенням судом конкретних адміністративних чи конституційних справ. Означений вид діяльності не має адміністративно-правової природи, якщо його розглядати крізь призму процедури, а не предметності категорій справ. Тому вважаємо помилковим віднесення по суті процедури розгляду конституційних та адміністративних справ в суді (правосуддя) до адміністративних-правових відносин, що мають зовнішньовладний характер. До таких відносин, ми можемо віднести інформаційний обмін та інформування громадськості про діяльність судів; питання кадрового забезпечення та підвищення кваліфікації працівників судової системи; участь у формуванні засад державної політики у сфері системі правосуддя тощо.

Адміністративно-правові відносини, що виникають при вирішенні судом конкретних справ, віднесених до їх компетенції, безпосередньо пов'язані з реалізацією основних функцій судової влади (здійсненням правосуддя), передбачають застосування «управлінського» впливу щодо непідпорядкованих суб'єктів права, а тому мають зовнішньовладний (зовнішньосистемний) характер [14, с. 40]. Адміністративна діяльність в судовій системі - це цілеспрямована, організована, підзаконна, виконавчо-розпорядча та регулююча діяльність органів та установ, що забезпечують функціонування судів та

вирішення організаційних питань діяльності судів, органів судового самоврядування. Адміністративна діяльність в судових органах є виконавчо-розпорядчою діяльністю із застосування законів та інших підзаконних) нормативних правових актів, для якої поряд з правозастосуванням характерне здійснення адміністративної нормотворчості (правотворення) з метою зміцнення самостійності судів, незалежності суддів і забезпеченні реалізації їх правового статусу [37].

Погоджуємось зі спостереженнями С. Ю. Обрусної в тому, що природа судового управління має подвійний характер. Воно має як адміністративно-правову, так і соціальну природу. На соціальну природу судового управління вказують принципи, відповідні риси, певні цілі, управлінські функції, методи реалізації тощо. У центрі судового управління знаходиться суддя і судове врядування, незалежно від того, чи впливає воно на процеси цілісних соціальних утворень, підґрунтям завжди має регулювання поведінки людей, спрямування і організацію їхньої діяльності [38, с. 103].

Проведене дослідження, дозволяє сформулювати певні міркування узагальнюючого змісту.

Не можна підтримати позицію деяких вчених про те, що ефективна судова реформа може відбутись без руйнування вже сформованих правовідносин у сфері функціонування системи органів юстиції та правопорядку. Незворотній процес реформи кримінальної юстиції вимагає повного перезавантаження взаємовідносин різних правоохоронних та правозахисних інституцій. Судова реформа має стати взірцем успішної трансформації, інтеграційним фактором для органів правопорядку та індикатором створення успішної правової держави.

Судове управління як частина адміністративно-правової складової функціонування голови суду є діяльністю (адмініструванням), спрямованою на упорядкування та корегування внутрішньоорганізаційних процесів в суді з метою забезпечення сталої та ефективної його роботи для забезпечення основної функції судової влади – правосуддя. Під останнім ми розуміємо

комплексне владне явище, що полягає у реалізації специфічної та головної функції судів – розгляду справ різних галузевих категорій по суті з метою установлення істини. Правосуддя визначає основний зміст діяльності судді, однак є не виключним її видом. Звичайно, що інші функції судової діяльності (наприклад, контрольна) обумовлюють спеціальні обов'язки суддів, однак отримання ними адміністративних повноважень передбачає поєднання професійно-компетентносної діяльності (щодо розгляду конкретних справ) з організаційно-управлінською.

Підсумуємо.

1. Проведення в Україні реформи системи правосуддя, поряд із процесуальними, інституційними та засадничими основами, повинна забезпечувати формування ефективної системи управління, яка повинна бути запроваджена задля створення ефективної системи раціонального використання усіх наявних у розпорядженні голови суду засобів та ресурсів.

Не можна підтримати позицію деяких вчених про те, що ефективна судова реформа може відбутись без руйнування вже сформованих правовідносин у сфері функціонування системи органів юстиції та правопорядку. Незворотній процес реформи кримінальної юстиції вимагає повного перезавантаження взаємовідносин різних правоохоронних та правозахисних інституцій. Судова реформа має стати взірцем успішної трансформації, інтеграційним фактором для органів правопорядку та індикатором створення успішної правової держави.

2. Адміністрування суду є однією із ключових функцій та важливим завданням голови суду, який в даному випадку поєднує компетенційні системи фахівця-професіонала, що здійснює правосуддя в суді з адміністративними навичками, повноваженнями, вміннями та досвідом.

3. Правосуддя в Україні - це комплексне владне явище, що полягає у реалізації специфічної та головної функції судів – розгляду справ різних галузевих категорій по суті з метою установлення істини. Правосуддя визначає основний зміст діяльності судді, однак не є виключним її видом. Звичайно, що

інші функції судової діяльності (наприклад, контрольна) обумовлюють спеціальні обов'язки суддів, однак отримання ними адміністративних повноважень передбачає поєднання професійно-компетентної діяльності (щодо розгляду конкретних справ) з організаційно-управлінською.

4. Адміністрування судових процесів, персоналу судів, раціональне застосування усіх інтелектуальних, матеріальних та організаційних засобів є гарантією якісного та сталого функціонування системи правосуддя. Величезну роль в цьому відіграє професіоналізм та управлінська майстерність голови суду як судді та менеджера. Адміністрування різних процесів в суді передбачає екстраполяцію законів та правил управління на сферу здійснення правосуддя, що обумовлює існування теоретичної категорії «судове управління»

Судове управління як частина адміністративно-правової складової функціонування голови суду є діяльністю (адмініструванням), спрямованою на упорядкування та корегування внутрішньоорганізаційних процесів в суді з метою забезпечення сталої та ефективної його роботи для забезпечення основної функції судової влади – правосуддя. Під останнім ми розуміємо комплексне владне явище, що полягає у реалізації специфічної та головної функції судів – розгляду справ різних галузевих категорій по суті з метою установлення істини. Правосуддя визначає основний зміст діяльності судді, однак є не виключним її видом. Звичайно, що інші функції судової діяльності (наприклад, контрольна) обумовлюють спеціальні обов'язки суддів, однак отримання ними адміністративних повноважень передбачає поєднання професійно-компетентної діяльності (щодо розгляду конкретних справ) з організаційно-управлінською.

***

Висновки до розділу

1. Аналізуючи повноваження голів судів в Республіці Болгарія, можемо зазначити, що статус голови суду поєднує в собі функції та повноваження як

безпосередньо голови суду, так і керівника апарату, оскільки здійснює загальне керівництво діяльністю апарату суду (призначає на посаду і звільняє з посади працівників апарату суду, розподіляє обов'язки між ними, приймає рішення про заохочення працівників апарату суду тощо). Ми не схвалюємо такий дуальний підхід, оскільки це створює додаткове навантаження на голову суду (при цьому частину управлінських функцій може виконувати особа, яка має хороші організаторські здібності, хоча не обов'язково має бути суддею) і водночас створює необмежений вплив на суддів та інших працівників суду. Тому вважаємо, що в Україні значно якісніше та ефективніше прописані функції голови суду та керівника апарату суду, оскільки це дає змогу «розвантажити» голову суду організаційними питаннями та зосередитись на безпосередній професійній діяльності.

Проаналізувавши болгарську судову систему та відповідне законодавство, можемо відмітити значний рівень централізації у судовій гілці влади, а також певний вплив Президента країни на судову гілку влади, враховуючи порядок призначення голів вищих судів в цій країні. З огляду на це, варто вказати на значно демократичніший підхід українського законодавця до цього питання і щодо термінів перебування на посаді (практично вдвічі менший строк голова суду може перебувати на керівній посаді в Україні, порівняно з Болгарією, що мінімізує корупційні ризики), і щодо процедури та суб'єктів призначення голів на ці посади.

2. Правовий статус суддів у Республіці Молдова чіткіше прописаний у Законі про статус судді, де визначена процедура призначення на посаду, вимоги до кандидата на посаду судді тощо. [8] Хочемо відзначити, що жодної статті в зазначеному законі стосовно правового статусу голови суду, його функцій та повноважень немає, що негативно позначається на діяльності судів та функціонуванні судової гілки влади загалом, оскільки дає змогу маніпулювати владою та делегувати собі необмежені повноваження.

3. Проаналізувавши правовий статус голів судів в Республіці Білорусь, хочемо відзначити його схожість до статусу голови суду в Російській Федерації

з такою ж роллю Президента у формуванні судової гілки влади та досить умовною незалежністю цієї гілки влади від інших, зокрема виконавчої, яка очолюється Президентом Республіки Білорусь вже кілька каденцій поспіль Олександром Лукашенком . Отже, проаналізувавши елементи правового статусу голови суду в Польщі, можемо сказати, що досить детально прописаний правовий статус голів судів, особливо щодо повноважень порядку призначень на кожному рівні судової системи, хоча є відчутний вплив виконавчої гілки влади на судову владу (через Міністра юстиції), що теж є небажаним у світлі забезпечення принципу самостійності трьох гілок влади і незалежності у прийнятті рішень, особливо у публічно-правових відносинах.

4. Проаналізувавши грузинський досвід призначення голів судів на посади та їх повноваження, можемо відзначити позитивну тенденцію до максимального наближення до принципу незалежності судової влади, тобто голови суддів призначаються незалежним органом Вищою Радою юстиції (аналог в Україні - Вища Рада Правосуддя), який не належить до жодної з гілок влади з числа суддів цих судів. Також перевагами є: правовий статус чітко прописаний в спеціальному органічному законі про загальні суди; судді обираються парламентом більшістю від повного складу, що мінімізує суб'єктивний фактор при призначенні на посаду суддів. Недоліком, на нашу думку, є здійснення розподілу справ, віднесених за підсудністю до відповідного суду, задля уникнення «ручного» вирішення конкретної справи конкретним суддею. Тому варто було би в законодавстві Грузії ввести норму щодо автоматизованого розподілу справ, як це практикується в Україні вже кілька років поспіль.

5. Підводячи підсумки здійсненого аналізу німецької моделі судової влади у частині призначень суддів та голів судів, можемо констатувати непрозорість обрання на посаду як самих суддів, так і голів судів, оскільки цей процес надто заполітизований з мінімальною роллю громадськості. Також недоліком можна вважати те, що не встановлені чіткі критерії до посади голови суду (окрім тих, які встановлені Конституцією Німеччини) і немає чітких обмежень щодо

строку перебування посаді (теоретично одна і та ж особа може займати посаду голови суду понад 25 років), що, на нашу думку, вкрай негативно впливає на діяльність суду та всієї судової системи. Ще варто наголосити на дублюванні деяких повноважень Голови суду та Головуючої ради. Серед позитивних моментів варто відзначити наявність посади генерального менеджера (керівника апарату) суду поряд із головою суду, що є обґрунтованим і необхідним в сучасному суспільстві.

6. У кожній країні є коло переваг та недоліків правового регулювання правового статусу голови суду, про які ми вже попередньо згадували. Хоча потрібно в будь-якому випадку враховувати особливості історичного та соціального розвитку як держави, так суспільства, рівень правосвідомості, правової культури населення тощо. Також варто наголосити на суттєвому «прориві» українського законодавця у сфері комплексного врегулювання досліджуваних питань, тобто в Україні більш повно та якісно виписані окремі аспекти, які або частково, або ж зовсім не згадані в законодавствах зарубіжних країн (дисциплінарна відповідальність голови суду, повноваження голови суду кожного рівня судової системи, виборність голів судів суддями відповідного суду з числа суддів цього ж суду, значно менші строки головування на посаді тощо), тому, наразі, нам не варто поспішати переймати досвід інших країн, принаймні щодо адміністративного статусу голови суду.

7. Проведення в Україні реформи системи правосуддя, поряд із процесуальними, інституційними та засадничими основами, повинна забезпечувати формування ефективної системи управління, яка повинна бути запроваджена задля створення ефективної системи раціонального використання усіх наявних у розпорядженні голови суду засобів та ресурсів.

Не можна підтримати позицію деяких вчених про те, що ефективна судова реформа може відбутись без руйнування вже сформованих правовідносин у сфері функціонування системи органів юстиції та правопорядку. Незворотній процес реформи кримінальної юстиції вимагає повного перезавантаження взаємовідносин різних правоохоронних та правозахисних інституцій. Судова

реформа має стати взірцем успішної трансформації, інтеграційним фактором для органів правопорядку та індикатором створення успішної правової держави.

Адміністрування суду є однією із ключових функцій та важливим завданням голови суду, який в даному випадку поєднує компетенційні системи фахівця-професіонала, що здійснює правосуддя в суді з адміністративними навичками, повноваженнями, вміннями та досвідом.

8. Правосуддя в Україні - це комплексне владне явище, що полягає у реалізації специфічної та головної функції судів – розгляду справ різних галузевих категорій по суті з метою установлення істини. Правосуддя визначає основний зміст діяльності судді, однак не є виключним її видом. Звичайно, що інші функції судової діяльності (наприклад, контрольна) обумовлюють спеціальні обов'язки суддів, однак отримання ними адміністративних повноважень передбачає поєднання професійно-компетентної діяльності (щодо розгляду конкретних справ) з організаційно-управлінською.

9. Адміністрування судових процесів, персоналу судів, раціональне застосування усіх інтелектуальних, матеріальних та організаційних засобів є гарантією якісного та сталого функціонування системи правосуддя. Величезну роль в цьому відіграє професіоналізм та управлінська майстерність голови суду як судді та менеджера. Адміністрування різних процесів в суді передбачає екстраполяцію законів та правил управління на сферу здійснення правосуддя, що обумовлює існування теоретичної категорії «судове управління»

Судове управління як частина адміністративно-правової складової функціонування голови суду є діяльністю (адмініструванням), спрямованою на упорядкування та корегування внутрішньоорганізаційних процесів в суді з метою забезпечення сталої та ефективної його роботи для забезпечення основної функції судової влади – правосуддя. Під останнім ми розуміємо комплексне владне явище, що полягає у реалізації специфічної та головної функції судів – розгляду справ різних галузевих категорій по суті з метою установлення істини. Правосуддя визначає основний зміст діяльності судді,

однак є не виключним її видом. Звичайно, що інші функції судової діяльності (наприклад, контрольна) обумовлюють спеціальні обов'язки суддів, однак отримання ними адміністративних повноважень передбачає поєднання професійно-компетентної діяльності (щодо розгляду конкретних справ) з організаційно-управлінською.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ГОЛОВИ СУДУ ЯК СУБ'ЄКТА УПРАВЛІНСЬКОГО ВПЛИВУ

2.1. Адміністративно-правовий статус голови суду

Зміст адміністративно-правового статусу голови суду є дискусійним питанням, оскільки чітко не окреслюється ні в законодавстві України, ні на рівні монографічних та інших наукових досліджень.

Категорія «правовий статус», на думку більшості науковців-правників, повинна застосовуватися для визначення фактичного становища особи у відповідних правовідносинах і має виражатися через комплекс прав та обов'язків.

Адміністративно-правовий статус є різновидом правового статусу з усіма властивими йому загальними ознаками та окремо наділений власною специфікою, зумовленою приналежністю [39, с. 50].

Ми погоджуємося з позицією М. В. Вишневського, який, дослідивши різні підходи до сутності адміністративно-правового статусу, дійшов висновку, що наука адміністративного права трактує категорію адміністративно-правового статусу в широкому та вузькому розумінні, де переважає останнє (через розкриття його з позиції основних його елементних складників) [40, с. 213-218].

У той же час варто наголосити, що в науці адміністративного права є доволі широкий спектр підходів до визначення змісту адміністративно-правового статусу голови суду.

Наприклад, П. В. Панталієнко у своєму авторефераті дисертації обґрунтував позицію, що адміністративно-правовий статусу голови місцевого суду України є одним із «видових» статусів державного службовця [41, с. 16].

На противагу такому баченню О. Ю. Дудченко у монографічному дослідженні вказує, що, аналізуючи статус голови суду, варто відштовхуватися від того, що суддя є носієм судової влади, посадовою особою суду як органу влади, де голова суду здійснює свої повноваження у тісному взаємозв'язку із суддями, а також у зв'язку з тим, що поряд із здійсненням повноважень керівника суду, на голови судових органів покладені повноваження судді. Припинення повноважень судді означає і припинення повноважень керівника суду. Тому, визначаючи зміст адміністративно-правового статусу голови суду, вказаний автор використав методологію та результати наукових досліджень щодо статусу судді [42, с. 40-43].

У будь-якому випадку слід наголосити, що у суді виникають не лише процесуальні правовідносини, пов'язані з відправленням правосуддя, але й внутрішні відносини, зокрема, з питань внутрішньої організації роботи суду, формування штату працівників суду тощо.

І цілком раціонально відзначила Я. С. Золотарьова, що усі ці питання пов'язані з організацією ефективної роботи суду, тобто зі здійсненням управлінських дій, мають таке ж важливе значення для забезпечення здійснення справедливого та об'єктивного правосуддя, забезпечення незалежності суддів при розгляді судових спорів, як і законодавчі норми, що визначають основні принципи і процедуру судочинства [43, с. 47].

Таким чином, аби проаналізувати адміністративно-правовий статус голови суду, насамперед, визначимся з його структурними елементами.

Ми погоджуємося із Д. Бахрахом, який виділяє в адміністративно-правовому статусі державних органів (ми переконані, що дана градація цілком підходить і для адміністративних посад у суді – *авт.*) три основні блоки: а) цільовий; б) структурно-організаційний; в) компетенційний (компетенцію). Першим елементом адміністративно-правового статусу державного суб'єкта є його цілі, завдання і функції, закріплені юридично. До другого входить нормативне регулювання порядку утворення, легалізації, реорганізації, ліквідації суб'єктів, підпорядкованості і передачі з відання одних організацій у

підпорядкування інших, установлення і зміни організаційних структур, права на організаційне самовизначення, процедуру діяльності і права на офіційні символи. Компетенція-частина правового статусу колективних суб'єктів, що складається з сукупності владних повноважень щодо певних предметів відання [44, с. 28].

Крім вищезазначених, ми вважаємо необхідним елементом, який визначає адміністративно-правовий статус голови суду, межі його юридичної відповідальності за вчинення ним протиправних дій при здійсненні управління у суді. Адже, як відомо, притягнення судді до юридичної відповідальності має коло своїх особливостей (які презюмуються у статті 126 Конституції України). А голова суду, крім відповідальності за правопорушення, пов'язані зі здійсненням судочинства, може нести відповідальність за протиправні дії у сфері судового адміністрування.

Відтак резюмуємо, що, на нашу думку, адміністративно-правовий статус голови суду складається з таких елементів:

- Завдання та цілі діяльності голови суду, визначені у законодавстві.
- Порядок обрання суддів на адміністративні посади.
- Повноваження голови суду.
- Відповідальність та звільнення суддів з адміністративних посад.

Важливо також наголосити, що у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» окремо регламентуються статуси голови суду (його заступника) залежно від інстанційної приналежності суду.

Крім того, даний підрозділ мав би охоплювати дослідження правового статусу Голови Конституційного Суду України та його заступника, проте з огляду на те, що вказаний суд є судом конституційної юрисдикції та має специфічні призначення та структуру, вважаємо вивчення адміністративно-правового статусу його Голови предметом для окремого монографічного чи дисертаційного дослідження, а тому упустимо його у нашому науковому пошуку.

Відповідно до ч. 2 ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду.

Завдання судового управління головою суду не окреслені у спеціальному законодавстві України.

Проте ми вважаємо, що цілі його діяльності впливають із

- статті 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка встановлює, що суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих [Конституцією](#) і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України,

- та тих повноважень, які визначені для голови суду кожного рівня у цьому ж законі.

Як ми уже вказували вище, адміністрування голови суду призначене забезпечити усі умови для належного відправлення правосуддя, своєчасного та об'єктивного розгляду справ у суді, сприяти підвищенню авторитету суду шляхом комунікації із суспільними інституціями, високому професіоналізму працівників апарату суду тощо.

Ми переконані, що законодавець повинен усунути цю прогалину, яка на даний час існує у спеціальному законодавстві, та чітко прописати цілі і завдання, які покладаються на голову суду та його заступника, у логічному взаємозв'язку із їхніми повноваженнями, які органічно із них випливають. Сьогодні правове регулювання статусу голови суду, на жаль, має фрагментарний характер, що інколи призводить до неповного розуміння у суддівських колах статусу голови суду, і, як наслідок, або до неефективного адміністрування у суді, або до перевищення своїх повноважень.

Оскільки мета діяльності голови суду саме у сфері адміністрування тісно переплітається з тими повноваженнями, які визначені для нього у спеціальному законі, розгляньмо їх.

Насамперед, слід наголосити, що у п. 14 ч. 1 ст. 92 Основного Закону України закріплений припис, відповідно до якого виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство, статус суддів [45]. Дія наведеного конституційного положення спрямована на недопущення регламентації правового статусу як судді, так і голови суду на підзаконному нормативно-правовому рівні. Саме тому засади адміністративно-правового статусу голови суду визначені на рівні єдиного нормативно-правового акта – Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Частина 2 статті 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» установлює, що судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

І. В. Міхеєва вказує, що найважливішим фактором, що впливає на ефективність здійснення правосуддя, є оптимальна система адміністративного управління, організаційно-правового та ресурсного забезпечення діяльності судів, ефективне використання кадрових, інформаційних, фінансово-господарських та інших ресурсів [46, с. 246].

Таким чином, повноваження голови суду та їх належна реалізація є вкрай важливими чинниками задоволення потреби суспільства у професійному і якісному вирішенні правових конфліктів.

Адже він займається управлінською діяльністю, яка розповсюджується як на суддів (без права втручання у здійснення правосуддя), так і на апарат суду як спеціально створений для управління елемент судової системи України [47, с. 199].

Учені уже достатньо уваги приділили розмежуванню понять «функції» та «повноваження» голови суду [43]. Підсумовуючи, відзначимо таке. Функції голови суду – це основні взаємопов'язані напрями діяльності, що ним реалізуються для виконання мети забезпечення справедливого та ефективного правосуддя у державі.

Функціями управлінської діяльності голови суду потрібно визначати ключові напрямки адміністрування різних процесів в конкретно взятому суді,

що спрямовані на забезпечення системної та ефективної роботи щодо досягнення мети системи правосуддя. Таке розуміння функцій формує симбіоз адміністративної природи діяльності голови суду та вимог процесуальних норм, якими встановлені правила відправлення правосуддя.

Законодавчо функції голови суду та його заступника не закріплені, що є негативним явищем у регламентації статусу вказаних осіб. Проте науковці виділяють такі функції: адміністративна, інформаційно-аналітична, соціальна, прогностична, планування, мотиваційно-стимулююча, корегуюча, стримуюча, функція забезпечення компетентності і дисципліни всього персоналу, контролююча [48, с. 316].

Повноваження, які прив'язані до певної посади, - це уособлення адміністративної правосуб'єктності відповідної посадової особи.

Іншими словами основним завданням посадової особи є здійснення повноважень у межах наданих прав згідно з її обов'язками [42, с. 69].

Звичайно, голова суду наділений повноваженнями, зумовленими різною природою його професійної діяльності. Першою чергою, це повноваження як судді, що полягають у здійсненні судочинства, розгляді справ, другою – це повноваження як адміністратора суду. Тут варто наголосити на тому, що виконання внутрішніх управлінських функцій головою суду не може негативно відбиватися на якості відправлення ним правосуддя, презюмується, що основне призначення судді, у тому числі, наділеного повноваженнями адміністрування, - це вчинення правосуддя.

Перебування судді на адміністративній посаді у суді та звільнення його з адміністративної посади не звільняє його від здійснення повноважень судді відповідного суду, а звільнення з посади судді, припиняє здійснення ним повноважень на адміністративній посаді [43, с. 49].

Сьогодні є дві протилежні позиції стосовно його адміністративних повноважень. Деякі вчені-юристи вважають, що голова суду має керувати всіма напрямками діяльності суду, тому обмежувати його реальні управлінські повноваження не варто, оскільки це може призвести до проблем, пов'язаних з

організацією судочинства, його якістю, дотриманням строків розгляду справ тощо. З огляду на те, що за якість роботи суду відповідає голова, він повинен мати належний обсяг повноважень. Інші дотримуються протилежної думки та переконані, що необхідно обмежити повноваження керівників судів представницькими функціями та контролем за організацією роботи суду. Це забезпечить неможливість зовнішнього впливу на суддю через втручання у здійснення судочинства [49, с. 205–206].

Відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» голова місцевого суду здійснює такі повноваження: 1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами; 2) визначає адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду; 3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства; 4) видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ; 5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення; 6) забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого суду; 7) організовує ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства; 8) сприяє виконанню вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевого суду; 9) вносить на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів; 10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Із змісту статті випливає, що повноваження голів місцевих судів не є вичерпними.

Що стосується повноважень заступника голови суду, то відповідно до ст. 25 вищезгаданого закону, яка перекликається із п. 2 ч. 1 ст. 24 цього ж закону, він здійснює ті адміністративні повноваження, які визначені головою суду.

Проводячи порівняльний аналіз ч. 1 ст. 24 та ч. 1 ст. 29 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка регламентує повноваження голови апеляційного суду, ми дійшли висновку, що повноваження голів місцевого та апеляційного суду є майже ідентичними.

У п. 8 ч. 1 ст. 29 ширше визначаються повноваження голови апеляційного суду, зокрема, він сприяє підтриманню кваліфікації суддів апеляційного суду та підвищенню їхнього професійного рівня.

Вважаємо конструкцію даного речення загальною, переконані, що і голова місцевого суду має дбати як про підтримання кваліфікації суддів його суду, так і про підвищення професійного рівня.

Пункт 9 статті 29 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» установлює, що голова апеляційного суду здійснює повноваження слідчого судді та призначає з числа суддів апеляційного суду суддів (суддю) для здійснення таких повноважень у випадках, визначених процесуальним законом.

На противагу вказаному правилу, голова місцевого суду вносить на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів.

Різниця у визначенні повноважень щодо призначення слідчих суддів полягає у специфіці роботи місцевого суду та апеляційного суду (зрозуміло, що у даному випадку йдеться про місцеві загальні суди). У місцевому загальному суді слідчі судді обираються зборами суддів на певний строк (до трьох років) на постійній основі і вони здійснюють судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні при застосуванні заходів процесуального примусу на стадії досудового розслідування кримінальної справи; при розгляді скарг на дії та рішення особи, яка здійснює дізнання,

слідчого чи прокурора; при проведенні слідчих дій, які обмежують конституційні права людини і громадянина.

Таке правило п. 8 ч. 1 ст. 24 кореспондується із ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у якій йдеться про види і склад місцевих судів.

І лише у випадку вирішення питання щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 247 КПК України) слідчим суддею, який здійснює розгляд відповідних клопотань, є голова чи за його визначенням інший суддя апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Тобто на постійній основі слідчим суддею апеляційного суду є його голова, який може за певних обставин призначати для розгляду окремих клопотань про негласні слідчі (розшукові) дії інших слідчих суддів зі складу суддів суду.

Таким чином, постає питання: чи може голова місцевого суду бути слідчим суддею.

Прямої заборони у спеціальному законодавстві нема, однак слід зауважити, що відповідно до ч. 8 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення.

Таким чином, ми переконані, що призначення голови суду слідчим суддею негативно вплине на якість та ефективність усіх напрямів його професійної діяльності у зв'язку з перевантаженням. Отже, аби уникнути суперечок між суддями щодо невиправданих преференцій для голови суду, ми пропонуємо редагувати п. 5 ч. 1 ст. 21 Закон України «Про судоустрій і статус суддів» і викласти його таким чином: «З числа суддів місцевого загального суду, за виключенням голови суду, обираються слідчі судді (суддя), які здійснюють повноваження з судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів

осіб у кримінальному провадженні в порядку, визначеному процесуальним законом».

Стосовно заступника голови суду ми не вбачаємо за потрібне вносити у закон аналогічні обмеження, оскільки його адміністративні повноваження визначає на власний розсуд голова суду, який може робити це із врахуванням того, що заступник паралельно є слідчим суддею.

Деяко різняться повноваження Голови Верховного Суду. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 39 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» він: 1) представляє Верховний Суд як найвищий суд у системі судоустрою України у зносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями; 2) визначає адміністративні повноваження заступника Голови Верховного Суду; 3) скликає Пленум Верховного Суду; вносить на розгляд Пленуму подання щодо обрання на посаду секретаря Пленуму; виносить на розгляд Пленуму питання та головує на його засіданнях; 4) контролює ефективність діяльності апарату Верховного Суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду та його першого заступника, вносить подання про застосування до керівника апарату суду та його першого заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства; 5) інформує Пленум Верховного Суду про діяльність Верховного Суду; 6) здійснює інші повноваження, визначені законом.

З одного боку, Голова Верховного Суду має лише йому притаманні повноваження, які полягають у особливостях статусу та діяльності, власне, Верховного Суду як найвищого суду у системі судоустрою України. Зокрема, він скликає Пленум Верховного Суду; вносить на розгляд Пленуму подання щодо обрання на посаду секретаря Пленуму; виносить на розгляд Пленуму питання та головує на його засіданнях; інформує Пленум Верховного Суду про діяльність Верховного Суду.

З іншого боку, коло повноважень Голови Верховного Суду дещо звужене в інших аспектах, однак, на наш погляд, це зумовлено тим, що у складі Верховного Суду діють Касаційні суди, які очолюють їхні Голови, а тому повноваження Голови Верховного Суду є координуючими, універсальними. Зокрема, він представляє Верховний Суд як найвищий суд у системі судоустрою України у зносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями, а також визначає повноваження заступника Голови Верховного Суду та має універсальні повноваження щодо керівника апарату Верховного Суду та апарату Верховного Суду.

Особливістю статусу Голови Верховного Суду є те, що він за посадою входить до складу Вищої ради правосуддя.

У той же час відповідно до ч. 6 ст. 42 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» голова касаційного суду: 1) представляє касаційний суд перед органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами з питань діяльності цього суду; 2) визначає адміністративні повноваження заступників голови касаційного суду; 3) контролює ефективність діяльності структурного підрозділу апарату Верховного Суду, який здійснює організаційне забезпечення діяльності відповідного касаційного суду, погоджує призначення на посаду та звільнення керівника цього підрозділу - заступника керівника апарату Верховного Суду, вносить подання про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства; 4) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у касаційному суді у триденний строк з дня їх утворення; 5) скликає збори суддів касаційного суду; вносить на розгляд зборів питання та головує на їх засіданнях; 6) інформує збори суддів касаційного суду про стан правосуддя у відповідній судовій спеціалізації та практику вирішення окремих категорій справ; 7) забезпечує

виконання рішень зборів суддів касаційного суду; 8) організовує ведення та аналіз судової статистики в касаційному суді, вивчення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства; 9) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів касаційного суду, підвищення їхнього професійного рівня; 10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Повноваження голови касаційного суду у порівнянні з уже проаналізованими статтями деталізованіші щодо роботи зборів суддів (п. 5, 6), хоча ст. 128 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» містить універсальні правила про те, що збори суддів скликаються головою відповідного суду за власною ініціативою або на вимогу не менше третини загальної кількості суддів цього суду. Збори суддів скликаються у разі необхідності, але не рідше одного разу на три місяці.

Однак про головування на зборах суддів головою суду імперативної вказівки закон не містить, тому дане правило є обов'язковим саме для касаційних судів.

Крім того, голова касаційного суду інформує збори суддів про стан правосуддя у відповідній судовій спеціалізації та практику вирішення окремих категорій справ. Дана норма зумовлена тим, що саме касаційні суди поряд із Великою Палатою повинні забезпечувати сталість та єдність судової практики.

Ще однією особливістю функціональних повноважень Голови Верховного Суду та голів касаційних судів є те, що закон прямо не передбачає видачі наказів про призначення, переведення, звільнення судді Верховного Суду.

Голова суду будь-якої інстанції з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.

У разі відсутності голови суду, за загальним правилом, його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення - заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності

заступника голови суду - суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

Слід відзначити, що відповідно до ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ. Це Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. У статтях 34, 35 указанного закону містяться положення про повноваження голови вищого спеціалізованого суду та його заступника.

Крім того, у статті 6 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» є відсилка до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

У частині 2 вказаної статті уточнюється, що перебування судді Вищого антикорупційного суду на посадах Голови чи заступника Голови Вищого антикорупційного суду не звільняє його від здійснення повноважень судді, передбачених законом, та не припиняє його роботи у відповідній судовій палаті чи здійснення повноважень секретаря судової палати Вищого антикорупційного суду.

Щодо повноважень голови вищого спеціалізованого суду, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів», то вони ідентичні за змістом до повноважень, наприклад, голови місцевого суду (за винятком повноважень щодо призначення слідчих суддів).

Регламентація адміністративно-правового статусу голови Вищого суду з питань інтелектуальної власності здійснюється лише в рамках Закону України «Про судоустрій та статус суддів», оскільки спеціальний закон із питань діяльності цього суду ще не прийнятий.

Отже, аналіз Закону України «Про судоустрій і статус суддів» свідчить про те, що голову суду наділено такими повноваженнями з адміністрування кадрами:

а) видання на підставі акта обрання на посаду судді чи звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідного наказу (за винятком суддів Верховного Суду, про що йшлося вище);

- б) повідомлення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Державної судової адміністрації про наявність вакантних посад у суді;
- в) визначення адміністративних повноважень заступника голови суду;
- г) забезпечення виконання вимог щодо підтримання кваліфікації суддів касаційного суду, підвищення їхнього професійного рівня;
- г) винесення на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів – для голів місцевих загальних судів;
- д) контроль ефективності діяльності апарату суду, погодження призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також винесення подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства.

Тобто, як правильно визначив у своїй публікації Р. З. Голобутовський, голова суду поєднує управління суддівськими кадрами, у межах, визначених законом, та управління працівниками апарату суду такими шляхами:

- а) видання наказів із кадрових питань; б) взаємодія з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Державною судовою адміністрацією про наявність вакантних посад у суді; в) в установі щодо повноважень заступника голови суду та керівника апарату; г) управління етапами просування по службі у суді та навчання персоналу; г) організаційно-штатна робота; д) контроль за виконанням апаратом суду, його керівником, заступником голови суду своїх функціональних обов'язків; е) юрисдикційні повноваження щодо порушення дисциплінарного провадження щодо публічних службовців, а також керівника апарату суду та заступника голови суду [50, с. 78].

З 2005 року практично всі суди, у яких працювали п'ять і більше суддів, отримали можливість відповідно до ст. 130 Закону України «Про судоустрій» [51] ввести до штатного розкладу суду посаду керівника апарату. Цією нормою розпочалось створення передумов для звільнення голів судів від безпосереднього керівництва роботою канцелярій та інших структурних

підрозділів суду шляхом передачі їх керівникові апарату. Інакше кажучи, законодавець передав іншому менеджеру у суді ті функції з організації роботи суду, які не потребують специфічних знань та навичок, які притаманні лише судді.

Саме з такою метою з переліку повноважень голови суду було виключене здійснення організаційного керівництва, яке передбачалося попереднім Законом України «Про судоустрій».

З одного боку, сутність організаційного керівництва не була розкрита в законодавстві України, лише на рівні теорії розроблялися різні бачення на вказаний термін, а тому реалізація такої функції головою суду була проблемною.

З іншого боку, відпала потреба розтлумачувати вказану дефініцію у зв'язку з переданням певних адміністративних повноважень у суді керівнику апарату.

У наукових колах багато дослідників указують на прогалини у регламентації адміністративно-правового статусу голови суду, які призвели до того, що на практиці у голови суду відсутні реальні важелі впливу на керівника та апарат суду, на суддів стосовно дотримання ними трудової дисципліни [49, с. 77-78, 50, с. 79].

Я. С. Золотарьова також відзначає, що розподіл повноважень між головою суду і керівником апарату має суттєві недоліки: 1) керівник апарату, не маючи належного досвіду роботи, не володіючи інформацією щодо роботи суду, здійснює підбір кадрів, частина з яких у майбутньому стануть суддями; 2) подвійне підпорядкування працівників апарату голові суду, його заступнику, керівнику апарату суду, його заступнику, при цьому помічник судді, секретар судового засідання підпорядковуються ще й суддям, за якими вони закріплені; 3) керівник апарату має фінансовий, дисциплінарний, господарський, психологічний ресурс впливу на осіб, закріплених за суддею. Тому, автор вважає за необхідне посилити роль голови суду щодо вирішення питань кадрового забезпечення його апарату [52, с. 51].

Проте ми не погоджуємося з такими висновками і вважаємо позицію законодавця цілком логічною та послідовною.

Посада голови суду передбачає виконання адміністративних повноважень та здійснення представницьких функцій і в той же час не надає права керівництву суду втручатися в роботу суддів. Голова суду – це перший серед «рівних», єдиним реальним важелем його «впливу» на суддів має бути лише авторитет і повага. Організаційне керівництво з боку голови суду має забезпечувати всебічне досягнення мети правосуддя та завдань, покладених на суд, з урахуванням суворого дотримання принципу незалежності суддів та підкорення їх лише закону.

Стосовно керівника апарату необґрунтовано нівелюються професіоналізм та управлінські навички осіб, які обіймають посади керівників апарату. Адже це також можуть бути колишні працівники суду, висококваліфіковані управлінці тощо.

Ми вважаємо, що голові суду достатньо мати важелі впливу на діяльність керівника апарату, завдяки яким він зможе контролювати ефективність усього апарату суду. Насамперед необхідно відзначити, що голова суду погоджує кандидатів на посади керівника апарату та його заступника. Таким чином, голова суду сприяє обранню на цю посаду висококваліфікованого судового менеджера.

Він наділений повноваженнями щодо подань про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства. Тобто у разі неякісної роботи апарату суду відповідальність нестиме керівник апарату. А заходи контролю за його діяльністю для голови суду передбачені спеціальним законом.

Ми переконані, що підбір кадрів до апарату суду не повинен належати до повноважень голови суду. Законодавець раціонально звільнив голову суду від тих функцій, які можна покласти на керівника апарату, з тою метою, аби голова

суду мав можливість здійснювати основну свою трудову функцію – відправляти правосуддя.

Як висновок хочемо зауважити, що робота суду буде ефективною лише у випадку злагодженої співпраці голови суду та керівника апарату суду на засадах взаємоповаги та дотримання букви закону.

Щодо інших повноважень голови суду, які не входять до кола кадрових, варто відзначити таке.

Голова суду забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого суду.

На практиці інколи постає питання, чи може голова суду виконувати рішення зборів суду у разі якщо збори йому не доручили виконання рішення. Ми вважаємо, що у законі дане правило має імперативний характер, тому, незважаючи на те, чи покладені обов'язки по виконанню рішення зборів суддів на голову, чи ні, він зобов'язаний реалізувати таке рішення за замовчуванням.

Голова будь-якого суду, незалежно від інстанційної приналежності, представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами.

Закріплення такого повноваження за головою суду спрямоване не лише на упорядкування правовідносин з іншими органами та установами (у тому числі, закладами вищої юридичної освіти), але, першою чергою, на укріплення авторитету системи правосуддя загалом, ріст правової свідомості та культури громадян, комунікацію суду з суспільством тощо.

У межах вказаного повноваження реалізується профілактична функція голови суду, яка може втілюватися шляхом його виступів з інформацією щодо проблемних питань правозастосовної практики, у тому числі й за рахунок виступів у засобах масової інформації [53, с. 270].

Голова суду також організовує ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства.

Дійсно, належне діловодство у суді є однією з важливих умов належної організації роботи суду, дотримання процесуальних норм, своєчасного розгляду справ, виконання судових рішень, своєчасного та якісного надання інформації відвідувачам суду.

На даний час підготовку статистичних даних забезпечує автоматизована система документообігу суду. Персональну відповідальність за забезпечення належної організації функціонування автоматизованої системи документообігу суду, у тому числі, організацію в суді своєчасного внесення до автоматизованої системи відомостей про набрання судовим рішенням законної сили (у тому числі за результатами розгляду судом апеляційної чи касаційної інстанції), направлення таких відомостей до Єдиного державного реєстру судових рішень, несе керівник апарату суду. А за забезпечення її належного технічного функціонування - технічний адміністратор [54].

У більших судах також створюються відділи судової статистики для організаційного забезпечення ведення аналітично-статистичної роботи суду; аналізу та автоматизованої обробки статистичних даних; забезпечення достовірності та оперативного подання статистичних звітів про роботу суду; формування бібліотечного фонду суду. Такі відділи є частиною апарату суду, а тому їх діяльність підзвітна і підконтрольна керівнику апарату суду.

Крім того, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Державна судова адміністрація України організовує роботу з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контролює стан діловодства в судах.

Таким чином, ми переконані у тому, що організація ведення у суді судової статистики має бути у компетенції керівника апарату суду, а з переліку повноважень голови суду повинна бути виключена.

Інформаційно-аналітичне забезпечення – це процес створення оптимальних умов задля задоволення інформаційних потреб та реалізації посадових обов'язків органів державної влади на основі формування та використання інформаційних ресурсів. Іншими словами, це комп'ютеризація

судів, забезпечення їх базами законодавства, іншими електронними базами даних, зокрема, з рішеннями Європейського суду з прав людини тощо.

У тій же 152 статті Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що до повноважень Державної судової адміністрації України належать у тому числі й організація комп'ютеризації судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи.

Підсумовуючи, наголошуємо, що повноваження із організації ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичного забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства, мають бути виключені із переліку повноважень голови місцевого суду (ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Указані повноваження поєднуються із організацією вивчення та узагальнення судової практики для голів апеляційних судів та вищих спеціалізованих судів та касаційних судів. Таким чином, відповідні пункти статей 29, 34, 42 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» повинні бути відредаговані шляхом виключення з їх змісту указаних функцій.

У зв'язку з тим, що на голів суду та їх заступників покладаються додаткові повноваження, пов'язані із судовим адмініструванням, указані особи мають певні преференції.

Зокрема, у Положенні про помічника судді, затвердженому рішенням Ради суддів України № 21 від 18.05.2018 року, встановлено, що голова та заступник голови суду мають право на додаткового помічника [55].

Оскільки спеціальне законодавство не передбачає, що рішення про додаткових помічників має прийматися зборами суддів, вважаємо, що такі рішення можуть бути індивідуальними, прийнятими головою суду чи його заступником, але у межах фінансування конкретного суду.

Інше питання – коефіцієнт навантаження на голову суду та його заступника.

Насамперед відзначимо, що статтею 128 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що до компетенції зборів суддів входять у тому числі обговорення питання щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду та прийняття з цих питань рішення, що є обов'язковими для суддів та працівників цього суду; визначення рівня навантаження на суддів відповідного суду з урахуванням виконання ними адміністративних або інших обов'язків.

П. 11 Положення про автоматизовану систему документообігу суду також передбачає врахування коефіцієнту адміністративних посад для коригування навантаження на суддів [54].

Коефіцієнт адміністративних посад (Кап) використовується для коригування навантаження на суддів, що займають адміністративні посади або здійснюють у час проведення автоматизованого розподілу інші повноваження, не пов'язані із здійсненням правосуддя. Коефіцієнт залежить від посади або повноважень судді. Перелік адміністративних функцій судді та значень коефіцієнта адміністративних посад встановлюється Загальним класифікатором спеціалізацій суддів та категорій справ, затвердженим ДСА України (в межах від 0,7 до 1) [54].

На практиці коефіцієнт навантаження на голову суду може коливатися від 50 % навантаження на інших суддів, на його заступника – від 70 %. Деякі суди не оприлюднюють рішень зборів щодо визначення коефіцієнтів навантаження, а ставлять на них гриф «Виключно для внутрішнього використання».

Указані коефіцієнти вносяться до автоматизованої системи документообігу суду при розподілі справ та матеріалів проваджень на підставі рішення зборів суддів.

Тобто, констатуємо, що можливість зменшення коефіцієнту на суддів, які перебувають на адміністративних посадах, передбачена у чинному

законодавстві. Але конкретне рішення має бути прийняте кожним судом на зборах суддів в індивідуальному порядку.

Проте окремі практики та науковці не погоджуються із такими правилами, покликаючись на те, що голова суду та його заступник отримують доплату у розмірі 10% посадового окладу судді і 5% посадового окладу – відповідно.

Деякі вчені–правники стверджують, що раціонально було би розраховувати суддівську винагороду голови суду чи його заступника із врахуванням указанного коефіцієнта адміністративної посади, зменшивши її, але виплачуючи доплату за адміністративну посаду.

Безперечно, адміністрування судової установи потребує багато часу та вимагає докладання чималих зусиль. Мабуть, урахувавши це, законодавець передбачив, що голова суду та його заступник можуть мати менше навантаження щодо розгляду судових справ.

Однак ми вважаємо, що цілковита диспозитивність щодо визначення коефіцієнта навантаження голови суду та його заступника створює можливості для зловживання вказаним правилом недобросовісними суддями, а тому вважаємо за необхідне встановити нижню межу таких коефіцієнтів. На наш погляд, цілком адекватною нижньою межею коефіцієнта для голови суду є 50 %, а для заступника голови суду – 75 % навантаження на суддю відповідного суду.

Конкретні рішення зборів суддів мають прийматися із врахуванням загальної завантаженості суду, кількості суддів, які здійснюють судочинство, та тих, у яких закінчився строк повноважень, і які ще не призначені на посаду судді, статистичних даних суду тощо. Слід також брати до уваги і той факт, чи скористався голова суду або його заступник правом мати двох помічників.

Досліджуючи це питання, варто вказати, що голова суду і його заступник тим більше не можуть повністю припинити здійснювати свої безпосередні обов'язки як судді.

З даного приводу Конституційний Суд України висловив таку правову позицію. Обов'язки судді, який обіймає адміністративну посаду в суді, що

пов'язані з процесуальними діями, встановлені законом. Виконання таких обов'язків безпосередньо пов'язане зі здійсненням судочинства та є його невід'ємною складовою. Адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду, на які призначаються судді з числа суддів цього суду, що склали присягу судді при їх призначенні на посаду судді вперше. Невиконання суддею, що обіймає таку адміністративну посаду в суді, своїх обов'язків, пов'язаних з процесуальними діями, є порушенням присяги судді [56].

У зв'язку із вищезазначеним виникає зворотнє питання: якщо у голови суду закінчився строк повноважень і він, відповідно, не може відправляти правосуддя до призначення його на посаду, чи може він продовжувати обіймати адміністративну посаду.

Відповідно до ч. 7 ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» звільнення з посади судді, припинення його повноважень як судді, а також закінчення строку, на який суддю обрано на адміністративну посаду в суді, припиняє його повноваження на адміністративній посаді.

У Главі 2 Розділу VII цього ж закону передбачено, що повноваження судді припиняються у зв'язку з досягненням ним шістдесяти п'яти років; припиненням ним громадянства України чи набуття громадянства іншої держави; набранням законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення його померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним; смертю судді; набранням законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину. У результаті припинення повноважень судді з ним припиняються трудові відносини із відповідним судом, про що голова суду видає наказ.

Таким чином, спеціальний закон не передбачає обов'язкового припинення повноважень голови суду чи його заступника у зв'язку з закінченням п'ятирічного строку повноважень судді. Тобто природа адміністративних повноважень голови суду (його заступника) не пов'язана із безпосереднім здійсненням процесуальної діяльності судді, а, швидше, з такими юридичними

фактами як: наявність статусу судді; наявність трудових відносин із відповідним судом.

Установлено, що закінчення строку повноважень судді не є підставою для припинення з ним трудових відносин.

Відтак, констатуємо, що суддя, у якого закінчився строк повноважень, на нашу думку, може обіймати посаду голови суду чи його заступника. При цьому у нього навіть буде більше часу, аби приділити увагу саме адмініструванню у суді.

Наступним складовим елементом адміністративно-правового статусу голови суду є порядок обрання суддів на адміністративні посади.

У Конституції України у статті 128 міститься лише загальне правило про те, що призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом.

У частині 3 цієї ж статті встановлено, що Голову Верховного Суду обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду в порядку, встановленому законом.

Відтак, усі інші правила обрання голови суду та його заступника регламентуються спеціальним законом – Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Згідно з ч. 2-3 ст. 20 указанного закону голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники обираються на посади зборами суддів відповідного суду з числа суддів цього суду шляхом таємного голосування більшістю від кількості суддів відповідного суду строком на три роки, але не більш як на строк повноважень судді, у порядку, визначеному законом.

Слід відзначити, що остання редакція вказаного правила є результатом багаторічного шліфування процедури призначення суддів на адміністративні посади.

У різний час голів судів і їхніх заступників призначали Президент України, Міністр юстиції України, Рада суддів України, Вища рада юстиції і збори

суддів в конкретних судах. Інколи такі повноваження вказані органи чи посадові особи присвоювали собі на підставі неконституційних актів.

Історичні аспекти розвитку правового регулювання призначення чи обрання на адміністративні посади у судах в Україні детально досліджені у працях О. Ю. Дудченка, Я. С. Золотарьової, П. В. Панталієнка, Г. О. Барабаша тощо. Тому ми не зосереджуватимемося на плинності українського законодавства у сфері призначення голів судів та їх заступників [49; 52; 57].

У своїй монографії О. Ю. Дудченко обґрунтовує пропозицію визначити органом, який призначатиме суддів на адміністративні посади, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України.

Ми не погоджуємося з таким баченням, підтримуючи позицію законодавця. Вважаємо, що збори суддів конкретного суду – це саме той самоврядний орган, який має бути наділений відповідними повноваженнями. Судді, які працюють в одному суді, найбільше орієнтуються у професійних якостях, стійкості моральних засад, управлінських здібностях одне одного тощо. Об'єктивність їхнього вибору гарантується, по-перше, таємним голосуванням; по-друге, вибір робиться більшістю голосів суддів відповідного суду, по-третє, доволі нетривалим строком адміністрування, який складає всього лише три роки. Претендування на посаду голови суду чи його заступника кількох суддів лише покращує якість вибору зборів суддів.

Українські суди вже проходили призначення на адміністративні посади «з Києва» і сучасний розвиток суспільства, у тому числі системи правосуддя, має своїм досягненням децентралізаційні процеси, підвищення ролі самоврядних органів.

Щодо суддів, які претендують на посаду голови суду чи його заступника, то, як ми визначили раніше, основні вимоги законодавця до такого кандидата це: наявність статусу судді; наявність трудових відносин із відповідним судом.

Однак посада адміністратора суду автоматично висуває високі вимоги до особи, яка її обіймає. Дж. Ді Федірко зазначає, що однією з причин зниження ефективності діяльності судів є недостатність управлінських навичок

керівників судів, які при виборі та призначенні на свої посади не перевіряються й не оцінюються на наявність управлінських здібностей і навичок, тому що ця сфера діяльності поки що не розглядається як необхідна частина правової культури юриста [58, с. 410].

На необхідність високих стандартів при обранні голови суду та його заступника вказує низка і Міжнародних актів, зокрема, Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів містять указівку, що прийняття рішень про добір та підвищення суддів по службі має базуватися на заслугах, з урахуванням кваліфікації, вмінь та потенціалу, необхідних для вирішення справ при застосуванні закону, зберігаючи повагу до людської гідності [59]. Інші міжнародні акти містять указівки на трудовий стаж, позитивні якості, які виявилися під час виконання обов'язків судді, здібності, моральні якості і досвід [60].

Поняття досвіду та вікового цензу, як правило, пов'язані між собою. Проте при призначенні судді на посаду голови суду саме його суддівський досвід відіграє важливу роль у ефективності його як судового менеджера. Адже бути призначеною на посаду судді може особа будь-якого віку, яка не досягла шістдесяти п'яти років.

Ми вважаємо, що трирічного стажу на посаді судді цілком достатньо, аби усвідомити зміст усіх внутрішньо-організаційних процесів у суді, які завжди відбуваються паралельно із здійсненням правосуддя та сприяють його ефективності та своєчасності.

Власне, це та єдина вимога до кандидата на посаду голови суду та його заступника з вищеописаних, яка є об'єктивною, а тому її можна прописати у законі. Зокрема, ми пропонуємо доповнити частину 2 статті 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та викласти її у такій редакції: «2. Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники обираються на посади зборами суддів відповідного суду з числа суддів цього суду, які мають стаж роботи на посаді судді не менше трьох років».

Інші властивості, які мають бути притаманні голові суду та його заступнику, це: високий професіоналізм, виражені управлінські здібності, стійкі моральні засади та переконання, виваженість, презентабельність. Це ті риси людини, які завжди оцінюються суб'єктивно, а тому їх неможливо закріпити на законодавчому рівні, і лише голосування більшістю голосів на зборах суддів дозволяє встановити об'єктивну оцінку кандидата на посаду.

Єдиним незмінним правилом щодо призначення на посаду судді є норма статті 128 Конституції України про те, що Голову Верховного Суду обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду, в порядку, встановленому законом (воно дублюється у статті 39 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Пленум Верховного Суду є колегіальним органом, до складу якого входять усі судді Верховного Суду.

Голова Верховного Суду обирається на посаду більшістю голосів від загального складу Пленуму шляхом таємного голосування. Він обирається з числа суддів Верховного Суду строком на чотири роки з правом обіймати посаду Голови Верховного Суду не більше двох строків поспіль. Голова Верховного Суду не може одночасно обіймати будь-яку іншу адміністративну посаду. Пленум Верховного Суду з питання обрання Голови Верховного Суду скликається не пізніше одного місяця з дня припинення повноважень попереднього Голови Верховного Суду. Процедура обрання на посаду Голови Верховного Суду та звільнення його з посади встановлюється [Регламентом Пленуму Верховного Суду](#), що затверджується Пленумом. Зміна регламентної процедури менше ніж за шість місяців до закінчення строку повноважень Голови Верховного Суду не допускається.

Згідно з ч. 1 ст. 43 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Пленум Верховного Суду може обрати заступника Голови Верховного Суду за пропозицією Голови Верховного Суду. Заступник Голови Верховного Суду обирається на посаду строком на чотири роки та звільняється з посади Пленумом Верховного Суду.

Спеціальним законом передбачено, що суддя, обраний на адміністративну посаду, не може обіймати одну адміністративну посаду відповідного суду більш як два строки поспіль, якщо інше не передбачено законом. Голови та заступники місцевого та апеляційного судів обираються на три роки, а голови касаційного та Верховного Суду – на чотири роки.

Строкові обмеження для голів судів і їхніх заступників спрямовані на досягнення ключової мети – щоби голова суду не перетворювався на керівника над суддями і не був господарем суду протягом тривалого часу. Якщо в якомусь суді склалася така ситуація і голова суду має беззаперечний вплив на суддів, то обмеження не повинні залишати шансу такому голові суду залишатися на цій посаді протягом тривалого часу [61].

Проте на практиці виникали ситуації, коли судді всупереч законодавчому обмеженню обіймають посади голови суду чи заступника голови суду більш, ніж два строки поспіль.

До цього призвело Рішення Ради суддів України [«Щодо нового порядку обрання суддів на адміністративні посади»](#) від 2 квітня 2015 року № 34, яким вона фактично встановила, що особи, які були призначені на адміністративні посади відповідно до законодавства, що діяло раніше, є такими, що можуть бути обраними на адміністративну посаду в суді і обіймати її два строки поспіль. У ці строки не включається строк попереднього перебування на адміністративній посаді [62].

Р. Куйбіда вказує, що такий підхід зумовив катастрофічні наслідки для судової влади. Голови судів та їхні заступники, чий повноваження були припинені Законом України «Про відновлення довіри до судової влади» внаслідок втручання з їхнього боку в роботу суддів, після цього декілька разів обійняли ці самі посади. Це лише утвердило невіру суспільства у спроможність суддів до самоочищення і збільшило запит на радикальне оновлення суддівського корпусу. Якщо сприйняти підхід Ради суддів України щодо незарахування строку призначення (обрання), яке здійснювалося за попередніми законами, тоді голова суду і його заступник можуть обіймати

посаду голови суду протягом необмеженого часу. Наприклад, одну й ту саму особу призначили головою суду у 2010 році на п'ять років, пізніше у 2014 році (з урахуванням дострокового припинення повноважень Законом України «Про відновлення довіри до судової влади») на один рік, у 2015 – на два роки, у 2017 році (за новим законом) – на три роки, у 2020 році – ще на три роки. У загальній сукупності, незважаючи на скорочення законом терміну повноважень, особа може обіймати цю посаду 13 років! Але навіть при найдовшому терміні повноважень у 5 років, який існував до 2014 року, суддя не міг залишатися на цій посаді більше 10 років, якби не змінювалося законодавство. При тому, що обмеження «не більше ніж двічі поспіль» існувало в усіх редакціях Закону «Про судоустрій і статус суддів» [61].

Хочемо відзначити, що таку «шпарину» у правовій регламентації часто використовують й інші посадові особи органів державної влади, для яких законом установлені ліміти по кількості строків перебування на посаді.

Ми вважаємо позицію Р. Куйбіди раціональною і погоджуємося з тим, що не повинно мати значення, за чинності якої редакції закону суддя обійняв посаду голови чи заступника суду, натомість має чітко забезпечуватись дотримання імперативної вказівки, що не більше двох строків поспіль суддя може перебувати на адміністративній посаді (голови суду чи його заступника). Це сприятиме прозорості усієї судової системи, усуненню потенційних корупційних небезпек та демократизації адміністрування у суді.

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» окреслені правила звільнення з адміністративних посад голови суду та заступника голови суду.

Насамперед, слід зауважити, що припинення статусу судді автоматично означає припинення його повноважень як голови суду чи заступника. Проте припинення повноважень судового адміністрування не означає позбавлення судді повноважень виконувати функції судової влади - здійснювати правосуддя. Про це йдеться у ч. 7 ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

У цій же статті спеціального закону містяться універсальні правила про те, що голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники можуть бути достроково звільнені з посади за ініціативою не менш як однієї третини від загальної кількості суддів відповідного суду шляхом таємного голосування не менш як двома третинами суддів цього суду.

Ідентичні правила звільнення з посади голови касаційного суду передбачені у ч. 4-5 ст. 42 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Зокрема, голова касаційного суду може бути достроково звільнений з посади за ініціативою не менш як однієї третини від загальної кількості суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду. Звільнення з посади судді та припинення його повноважень, а також закінчення строку, на який суддю обрано головою відповідного касаційного суду, припиняє його повноваження як голови цього суду.

Крім того, підставою для звільнення судді з адміністративної посади є його заява (тобто звільнення за власним бажанням або заява про переведення до іншого суду) або триваюче незадовільне виконання обов'язків голови суду, заступника голови суду відповідно, систематичне або грубе одноразове порушення закону при їх виконанні (звертаємо увагу, що дана норма стосується адміністративних посад суддів усіх інстанцій). Суддя, якого достроково звільнено з адміністративної посади в суді (крім звільнення з адміністративної посади за його заявою), не може бути обраний на будь-яку адміністративну посаду в судах протягом двох років з дня такого дострокового звільнення.

Аналогічне правило закріплене у ч. 5 ст. ст. 40 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» про те, що звільнення з посади судді Верховного Суду та припинення його повноважень, закінчення строку, на який суддю обрано Головою Верховного Суду, припиняє його повноваження як Голови Верховного Суду. Особливістю адміністративно-правового статусу Голови Верховного Суду є те, що підставою для припинення його повноважень може

бути висловлення йому недовіри Пленумом Верховного Суду. У такому випадку порядок дострокового припинення повноважень Голови Верховного Суду визначається виключно статтею 41 спеціального закону (а не Регламентом). Для висловлення недовіри Голові Верховного Суду має бути складене відповідне подання, створюється організаційний комітет, який, власне, організовує підготовку і проведення Пленуму Верховного Суду з питання висловлення недовіри Голові Верховного Суду. Рішення про висловлення недовіри Голові Верховного Суду приймається шляхом таємного голосування більшістю голосів від складу Пленуму Верховного Суду. Висловлення недовіри Голові Верховного Суду не позбавляє його повноважень судді Верховного Суду.

Заступник Голови Верховного Суду звільняється з посади також Пленумом Верховного Суду за рішенням більшості голосів від загального складу Пленуму Верховного Суду шляхом таємного голосування. Проте заступник Голови Верховного Суду звільняється у порядку, передбаченим Регламентом Пленуму Верховного Суду.

Рішення про звільнення з посади заступника голови касаційного суду приймається більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування на зборах суддів.

Варто зазначити, що у касаційному суді є така особливість, що заступник голови касаційного суду може бути достроково звільнений з посади за пропозицією голови касаційного суду або не менш як однієї третини від загальної кількості суддів відповідного касаційного суду шляхом таємного голосування більшістю голосів суддів відповідного касаційного суду. Це єдиний передбачений законом випадок, коли голова суду може пропонувати звільнити з посади свого заступника. У даному випадку нам незрозуміла логіка законодавця, ми переконані, що правила щодо призначення і звільнення з адміністративних посад у судах усіх інстанцій мають бути максимально оптимізовані й універсалізовані із урахуванням особливостей окремих судів.

Зосередьмося на юридичній відповідальності судових адміністраторів, зокрема, дисциплінарній, адміністративній та кримінальній.

Як ми вже зазначали вище, підставою для звільнення судді з адміністративної посади є триваюче незадовільне виконання обов'язків голови суду, заступника голови суду відповідно, систематичне або грубе одноразове порушення закону при їх виконанні. Звільнений з таких причин судовий адміністратор не може бути обраний на будь-яку адміністративну посаду в судах протягом двох років з дня такого дострокового звільнення.

Наголошуємо, що предметом нашого дослідження не є притягнення судді до юридичної відповідальності, а саме голови суду чи його заступника за протиправні діяння, пов'язані з їхніми управлінськими функціями. Тому ми не аналізуватимемо відповідальність суддів, які здійснюють управлінські функції, за правопорушення, вчинені ними при відправленні ними правосуддя або поза межами їхньої службової діяльності.

На наш погляд, звільнення з посади за систематичне або грубе одноразове порушення закону при їх виконанні є тим дисциплінарним стягненням для голови чи заступника суду, який передбачений у спеціальному законі.

Слід з'ясувати, що є систематичне або грубе одноразове порушення закону при виконанні управлінських функцій.

Першочерговим вбачається уточнення критеріїв систематичності та грубості порушення закону, що є обов'язковими ознаками для кваліфікації як дисциплінарного проступку. Систематичним вважається вчинення такого порушення двічі або більше раз. А щодо поняття «грубе одноразове порушення закону», то, на нашу думку, воно є оціночним і суб'єктивним. У будь-якому випадку повинна мати місце дія, несумісна з високим званням голови суду чи заступника голови суду. Вихідним критерієм притягнення голови суду чи його заступника до відповідальності повинно бути настання в результаті його поведінки у сфері управління негативних наслідків для суддів його суду, працівників апарату, а також для органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, фізичних та юридичних осіб, у зносинах з якими він представляє суд.

Інший важливий аспект – про порушення якого закону йдеться у досліджуваній нормі.

Ми вважаємо, що оскільки норми про адміністративно-правовий статус голови суду та його заступника містяться у Конституції України та Законі України «Про судоустрій і статус суддів», йдеться саме про ці закони, проте слід мати на увазі, що, реалізуючи свої управлінські повноваження, голова суду (його заступник) повинні також дотримуватися правил, установлених Кодексом суддівської етики, затвердженим XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року.

Відтак, згідно з вказаним Кодексом суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду.

Статтею 13 цього Кодексу передбачено, що суддя, який перебуває на адміністративній посаді в суді, повинен утримуватися від поведінки, дій або висловлювань, що можуть призвести до виникнення сумніву в єдиному статусі суддів і в те, що професійні судді здійснюють колективне вирішення питань організації роботи суду [63].

Крім того, у Бангалорських принципах поведінки суддів від 19 травня 2006 року, схвалених Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року № 2006/23, зазначено, що довіра суспільства до судової системи, а також до авторитету судової системи в питаннях моралі, чесності та непідкупності судових органів посідає першочергове місце в сучасному демократичному суспільстві. Дотримання етичних норм, демонстрація дотримання етичних норм є невід'ємною частиною діяльності суддів. Суддя дотримується етичних норм, не допускаючи прояву некоректної поведінки при здійсненні будь-якої діяльності, що пов'язана з його посадою [64].

Відповідно до пункту 8 Висновку № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) етичні аспекти поведінки суддів треба проаналізувати з кількох причин. Методи, які використовуються для вирішення спорів, мають завжди викликати довіру. Повноваження, що надані суддям, тісно пов'язані з цінностями правосуддя, справедливості та свободи. Стандарти поведінки, які застосовуються до суддів, впливають з цих цінностей і є передумовами довіри до здійснення правосуддя. У пункті 9 Висновку № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів КРЕС констатовано, що довіра до судової системи є надзвичайно важливою в контексті глобалізації спорів та зростання доступу до судових рішень.

Голови суду мають бути прикладом іншим та створювати атмосферу, у якій судді могли б звертатися до них за підтримкою та допомогою при здійсненні своїх повноважень, у тому числі з питань етики та деонтології (пункт 18 Висновку № 19 КРЕС) [65].

Відповідно до пункту 25 цього Висновку голови судів не мають вдаватися до дій чи вчинків, які можуть бути загрозою суддівським незалежності та безсторонності. Згідно з пунктом 22 Висновку № 3 КРЕС суспільна довіра та повага до судової влади є гарантіями ефективності системи правосуддя: поведінка суддів у їхній професійній діяльності, зрозуміло, розглядається громадськістю як необхідна складова довіри до судів [Висновок № 3 (2002) Консультативної ради...] [65].

Таким чином, міжнародні стандарти у сфері діяльності судді, керівника суду підкріплюють нашу позицію про можливість притягнення голови суду до дисциплінарної відповідальності за його управлінські дії, які порушують правила Кодексу суддівської етики (наприклад, «систематичне ... порушення правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя»).

Вчинення адміністративного правопорушення, пов'язане із управлінськими функціями голови суду, також може мати місце, наприклад, у вигляді адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією.

У той же час необхідно наголосити, що відповідно до ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстави визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом.

У цьому випадку визначення юрисдикції розгляду справи про притягнення до відповідальності за здійснення головою суду адміністративного правопорушення, пов'язаного із управлінською діяльністю, має здійснюватися за правилом *lexspecialis derogat legi generali*. Іншими словами, оскільки з точки зору регулювання відповідальності суддів за адміністративні правопорушення у сфері службової діяльності Закон України «Про судоустрій і статус суддів» співвідноситься із КУпАП як спеціальний закон із загальним, то й розглядатися такі справи мають у порядку, визначеному Законом України «Про судоустрій і статус суддів», тобто в порядку дисциплінарного провадження. Такий порядок матиме ту перевагу, що органи, на які покладено здійснення дисциплінарних проваджень щодо суддів, безпосередньо стосуються судової системи, краще обізнані зі специфікою судівництва та здатні найефективніше реагувати на відповідні факти [66, с. 101]

Крім того, вважаємо, що, наприклад, керування автомобілем у стані алкогольного сп'яніння, вчинення насильства в сім'ї, жорстоке поводження з тваринами, вчинені головою суду або його заступником, можуть стати предметом розгляду в дисциплінарній справі (рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів за подібні правопорушення у практиці Вищої ради правосуддя непоодинокі). Скоєння таких правопорушень керівництвом суду суперечить положенням Кодексу суддівської етики, надає особливого резонансного відтінку у суспільстві та кратно порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя.

Стосовно проблеми «паралельного покарання судді» у такій ситуації, до якої звертається, зокрема, О. Овчаренко [67, с. 122], слід зазначити, що відповідно до статті 61 Конституції України ніхто не може бути двічі

притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те ж правопорушення. Таким чином, у Конституції йдеться про повторне притягнення до відповідальності одного виду.

Розгляд доцільності подальшого управління судом як головою суду чи його заступником, особи, що має адміністративне стягнення, має на меті вирішення питання, чи може вона продовжувати не просто здійснювати правосуддя, але й очолювати суд. Таким чином, навіть якщо розглядати таке звільнення як дисциплінарне стягнення, то йдеться про різні види відповідальності, що загалом припускається.

Хоча у даному випадку необхідно відзначити, що саме такий вид дисциплінарного стягнення не передбачений у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» і, безумовно, ми переконані, що цю прогалину слід усунути.

В Україні судді несуть кримінальну відповідальність на загальних підставах за злочини, які були вчинені ними поза межами виконання ними своїх адміністративних повноважень чи повноважень щодо здійснення правосуддя (тобто, якщо суддя вчинив, наприклад, вбивство, то він притягується до відповідальності так само, як і звичайний громадянин). Що ж стосується притягнення голови суду (його заступника) до кримінальної відповідальності за здійснення злочину під час виконання його повноважень на посаді судді, то Кримінальним кодексом України поряд зі службовими злочинами передбачено також злочини, які можуть бути вчинені суддями як посадовими особами, що здійснюють правосуддя. Склади цих злочинів і покарання за них визначаються Розділом XVIII «Злочини проти правосуддя».

Стосовно кримінальних правопорушень, вчинених у зв'язку з перебуванням на адміністративній посаді, то ми знову ж виділяємо корупційні правопорушення.

Таким чином, резюмуємо, що юридична відповідальність, першою чергою, дисциплінарна, голови суду (його заступника) є важливим стимулом дотримуватись не лише норм чинного законодавства під час виконання ним своїх службових обов'язків, але й високих морально-етичних цінностей,

визнаних суспільством, що дозволяє підтримувати та підвищувати довіру населення до судової гілки влади.

Загалом можна констатувати, що адміністративно-правовий статус голови суду включає широке коло структурних елементів, з яких далеко не всі врегульовані спеціальним законодавством. Подекуди норми про статус голови суду та його заступника мають фрагментарний характер, хоча варто і відзначити прогресивний підхід законодавця до багатьох аспектів його повноважень, процедури призначення та звільнення тощо.

Вважаємо, що глибоке теоретичне дослідження указанного правового інституту дасть можливість законотворцю комплексно врегулювати питання адміністративно-правового статусу голови суду.

Підсумуємо.

1. Традиційно для правової науки, адміністративно-правовий статус голови суду складається з таких елементів:

- Завдання та цілі діяльності голови суду, визначені у законодавстві.
- Порядок обрання суддів на адміністративні посади.
- Повноваження голови суду.
- Відповідальність та звільнення суддів з адміністративних посад.

2. У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» окремо регламентуються статуси голови суду (його заступника) залежно від інстанційної приналежності суду. Завдання судового управління головою суду не окреслені у спеціальному законодавстві України. Що цілі його діяльності впливають із

- статті 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка встановлює, що суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих [Конституцією](#) і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України,

- та тих повноважень, які визначені для голови суду кожного рівня у цьому ж законі.

3. Адміністрування головою суду призначене забезпечити усі умови для належного відправлення правосуддя, своєчасного та об'єктивного розгляду справ у суді, сприяти підвищенню авторитету суду шляхом комунікації із суспільними інституціями, високому професіоналізму працівників апарату суду тощо. Законодавець повинен усунути прогалину, яка на даний час існує у спеціальному законодавстві, та чітко прописати цілі і завдання, які покладаються на голову суду та його заступника, у логічному взаємозв'язку із їхніми повноваженнями, які органічно із них випливають. Сьогодні правове регулювання статусу голови суду, на жаль, має фрагментарний характер, що інколи призводить до неповного розуміння у суддівських колах статусу голови суду, і, як наслідок, або до неефективного адміністрування у суді, або до перевищення своїх повноважень.

4. Функціями управлінської діяльності голови суду потрібно визначати ключові напрямки адміністрування різних процесів в конкретно взятому суді, що спрямовані на забезпечення системної та ефективної роботи щодо досягнення мети системи правосуддя. Таке розуміння функцій формує симбіоз адміністративної природи діяльності голови суду та вимог процесуальних норм, якими встановлені правила відправлення правосуддя.

5. На постійній основі слідчим суддею апеляційного суду є його голова, який може за певних обставин призначати для розгляду окремих клопотань про негласні слідчі (розшукові) дії інших слідчих суддів зі складу суддів суду.

Таким чином, постає питання: чи може голова місцевого суду бути слідчим суддею.

Прямої заборони у спеціальному законодавстві нема, однак слід зауважити, що відповідно до ч. 8 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення.

Таким чином, ми переконані, що призначення голови суду слідчим суддею негативно вплине на якість та ефективність усіх напрямів його професійної діяльності у зв'язку з перевантаженням. Отже, аби уникнути суперечок між суддями щодо невикористаних переваг для голови суду, ми пропонуємо редагувати п. 5 ч. 1 ст. 21 Закон України «Про судоустрій і статус суддів» і викласти його таким чином: «З числа суддів місцевого загального суду, за виключенням голови суду, обираються слідчі судді (суддя), які здійснюють повноваження з судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні в порядку, визначеному процесуальним законом».

Стосовно заступника голови суду ми не вбачаємо за потрібне вносити у закон аналогічні обмеження, оскільки його адміністративні повноваження визначає на власний розсуд голова суду, який може робити це із врахуванням того, що заступник паралельно є слідчим суддею.

6. Аналіз Закону України «Про судоустрій і статус суддів» свідчить про те, що голову суду наділено такими повноваженнями з адміністрування кадрами:

а) видання на підставі акту обрання на посаду судді чи звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідного наказу (за винятком суддів Верховного Суду, про що йшлося вище);

б) повідомлення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Державної судової адміністрації про наявність вакантних посад у суді;

в) визначення адміністративних повноважень заступника голови суду;

г) забезпечення виконання вимог щодо підтримання кваліфікації суддів касаційного суду, підвищення їхнього професійного рівня;

г) винесення на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів – для голів місцевих загальних судів;

д) контроль ефективності діяльності апарату суду, погодження призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також винесення подання про застосування до керівника апарату суду,

його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства.

7. Посада голови суду передбачає виконання адміністративних повноважень та здійснення представницьких функцій і в той же час не надає права керівництву суду втручатися в роботу суддів. Голова суду – це перший серед «рівних», єдиним реальним важелем його «впливу» на суддів має бути лише авторитет і повага. Організаційне керівництво з боку голови суду має забезпечувати всебічне досягнення мети правосуддя та завдань, покладених на суд, з урахуванням суворого дотримання принципу незалежності суддів та підкорення їх лише закону. Голові суду достатньо мати важелі впливу на діяльність керівника апарату, завдяки яким він зможе контролювати ефективність усього апарату суду. Насамперед необхідно відзначити, що голова суду погоджує кандидатів на посади керівника апарату та його заступника. Таким чином, голова суду сприяє обранню на цю посаду висококваліфікованого судового менеджера. Ми переконані, що підбір кадрів до апарату суду не повинен належати до повноважень голови суду. Законодавець раціонально звільнив голову суду від тих функцій, які можна покласти на керівника апарату, з тою метою, аби голова суду мав можливість здійснювати основну свою трудову функцію – відправляти правосуддя.

Робота суду буде ефективною лише у випадку злагодженої співпраці голови суду та керівника апарату суду на засадах взаємоповаги та дотримання букви закону.

Повноваження із організації ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичного забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства, мають бути виключені із переліку повноважень голови місцевого суду (ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Указані повноваження поєднуються із організацією вивчення та узагальнення судової практики для голів апеляційних судів та вищих спеціалізованих судів та касаційних судів. Таким чином, відповідні пункти

статей 29, 34, 42 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» повинні бути відредаговані шляхом виключення з їх змісту указаних функцій.

8. Безперечно, адміністрування судової установи потребує багато часу та вимагає докладання чималих зусиль. Мабуть, урахувавши це, законодавець передбачив, що голова суду та його заступник можуть мати менше навантаження щодо розгляду судових справ. Цілковита диспозитивність щодо визначення коефіцієнта навантаження голови суду та його заступника створює можливість для зловживання вказаним правилом недобросовісними суддями, а тому вважаємо за необхідне встановити нижню межу таких коефіцієнтів. На наш погляд, цілком адекватною нижньою межею коефіцієнта для голови суду є 50 %, а для заступника голови суду – 75 % навантаження на суддю відповідного суду. Конкретні рішення зборів суддів мають прийматися із врахуванням загальної завантаженості суду, кількості суддів, які здійснюють судочинство, та тих, у яких закінчився строк повноважень, і які ще не призначені на посаду судді, статистичних даних суду тощо. Слід також брати до уваги і той факт, чи скористався голова суду або його заступник правом мати двох помічників.

9. Юридична відповідальність, першою чергою, дисциплінарна, голови суду (його заступника) є важливим стимулом дотримуватись не лише норм чинного законодавства під час виконання ним своїх службових обов'язків, але й високих морально-етичних цінностей, визнаних суспільством, що дозволяє підтримувати та підвищувати довіру населення до судової гілки влади.

10. Адміністративно-правовий статус голови суду включає широке коло структурних елементів, з яких далеко не всі врегульовані спеціальним законодавством. Подекуди норми про статус голови суду та його заступника мають фрагментарний характер, хоча варто і відзначити прогресивний підхід законодавця до багатьох аспектів його повноважень, процедури призначення та звільнення тощо.

2.2. Правове забезпечення управлінської діяльності голови суду

Враховуючи важливість правового регулювання діяльності судів взагалі та їх посадових осіб, зокрема, ми потребуємо аналізу впливу явищ правової дійсності щодо системи права на національному та міжнародному рівнях, який слід здійснити через один із аспектів у цьому механізмі – стан правового забезпечення управлінської діяльності голови суду.

Правове забезпечення – це один із первинних елементів у правовому регулюванні будь-якої сфери. Для системи судоустрою України належне правове забезпечення – це вимога часу та суспільства, поряд з дієвими механізмами реалізації правових норм.

За останні роки здійснено чимало кроків щодо удосконалення роботи судової системи, спроба змінити саму філософію судової влади.

Належне нормативно-правове регулювання суспільних відносин створює передумови для їх сталого розвитку та функціонування. Акцентований вплив здійснюється з боку Європейських інституцій та їх практики. Особливе значення для суспільства становить нормативно-правове регулювання інститутів публічної влади. Чітке визначення правового статусу органів державної влади зумовлює ефективність їх роботи. У свою чергу, ефективність роботи свідчить про дієвий адміністративно-правовий механізм.

Залежно від власного правового статусу кожен із державних органів здійснює притаманні йому завдання спрямовані на реалізацію функції держави. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Ця теза виокремлює спеціального суб'єкта державної влади – суди, що у свою чергу зумовлює потребу у деталізації статусу окремих складових системи судоустрою.

Наукові спостереження правового регулювання різних сфер публічного управління є традиційним напярмом наукових робіт адміністративно-правового спрямування (див., наприклад, [68-83]). Правовою основою діяльності органів державної влади є сукупність правових норм, що регулюють

суспільні відносини, які виникають у процесі організації й функціонування перших. Ці норми наповнені єдиним юридичним змістом, оскільки є елементами національної системи права, однак можуть бути й диференційовані за певними ознаками.

Систему нормативно-правових актів, які визначають правові основи судової системи та її окремих елементів, як ми зазначали, класифікують за різними критеріями, однак на нашу думку, найбільш чітко можна розподілити зазначені акти за їх юридичною силою.

Так, Конституція України є базовим документом, враховуючи її універсальність та значення для системи національного права.

Сукупність міжнародних нормативно-правових актів, які в тій чи іншій мірі впливають на національне право, а тим більше імплементовані до вітчизняної системи права – це ще одна група джерел права, які слід виокремити при аналізі правових основ діяльності національних судів.

Система законодавчих нормативних актів – складають ключовий блок у питанні нормативного регулювання організації та діяльності органів судової влади й суддівського самоврядування.

Підзаконні нормативно-правові акти видані органами та посадовими особами у системі державної влади – це сукупність нормативних приписів, які покликані конкретизувати та деталізувати положення законодавчих та міжнародних актів, забезпечити їх належну реалізацію тощо.

Окремим блоком виступають судові прецеденти – на сьогодні із їх числа домінуючими є рішення Європейського суду з прав людини. Судова практика Європейського суду з прав людини — це джерело права, що складається на основі рішень цього органу, які спрямовані на захист прав і свобод людини і громадянина.

По-суті, вся визначена нами структура містить норми, що можуть виступати у якості правового забезпечення сфери нашого дослідження.

Діяльність органів державної влади зумовлює широкий спектр суспільних відносин, норми, що регулюють діяльність цих органів, можуть бути

диференційовані в залежності від сфери, яку вони покликані врегулювати. Так, ці норми можуть бути віднесені до конституційних, адміністративних, фінансових тощо.

В залежності від ролі, яку відіграють ці норми у механізмі функціонування органів державної влади поділяються на матеріальні та процесуальні.

Критеріїв для класифікації, як і підходів досить багато.

В конкретному випадку нас цікавить питання правового забезпечення управлінської діяльності голови суду. На нашу думку, воно досить широке, якщо враховувати кількісний та функціональний чинники. Тим більше якщо вести мову не тільки про національний рівень, а й міжнародні (регіональні) судові інституції, юрисдикцію яких визнано Україною.

Вбачаємо за необхідне надати авторське розуміння поняття «правове забезпечення» щодо діяльності голови суду. Правове забезпечення управлінської діяльності голови суду передбачає наділення голови суду функціями та повноваженнями щодо організації роботи відповідного суду (адміністрування), шляхом їх закріплення у нормах права, скоординовані єдиною системою принципів та сформовані у цілісну систему.

Зазначене дає змогу перейти до характеристики правового забезпечення управлінського аспекту діяльності голови суду. І така характеристики потребує виокремлення двох блоків. Передусім, доцільно проаналізувати правове забезпечення представництва України у складі Європейського суду з прав людини та систему міжнародних нормативних актів. В рамках другого блоку проаналізуємо національну судову систему з точки зору предмету нашого дослідження.

Не викликає сумніву той аспект, що на голів суду покладається найбільший обов'язок щодо реалізації міжнародних принципів та стандартів у судочинстві. Голова суду здійснює судочинство як представник суддівського корпусу, але поряд із цим він реалізує (втілює) положення передбачені міжнародними принципами та нормами. Поєднання процесуальних та

управлінських повноважень потребує максимальної уваги до системи міжнародних норм.

На веб-сайті Судова влада України визначено систему нормативно-правових актів, що визнані у якості міжнародних стандартів. Більшість із яких становлять: 4 Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи та близько 20 Висновків Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи. Із числа базових документів виокремлюємо: Основні принципи щодо незалежності правосуддя, Бангалорські принципи поведінки суддів, Європейська Хартія про статус суддів [84].

Тобто можемо підсумувати, що джерелами адміністративно-правового регулювання управлінської діяльності голів суду є система нормативно-правових актів, яка виходить далеко за рамки адміністративного права, зберігаючи при цьому в собі систему форм та методів властивих саме адміністративному праву.

Із числа висновків Консультативної ради європейських суддів (далі – КРЕС) для Комітету міністрів Ради Європи найбільш повно відображає тематику дослідження – «Про роль голів судів» № 19 (2016) від 10 листопада 2016 р.[85]. Пункт 6 Висновку встановлює такі основні напрямки: представництво судів та своїх колег-суддів; забезпеченні ефективного функціонування суду; здійсненні юрисдикційних повноважень. Більш детально ці напрямки розкрито у пунктах 7 – 33 і включають у себе представницькі повноваження (п. 7, 9, 11, 12), виконання головою суду суддівських повноважень та взаємодія з іншими суддями (п. 8, 13-15, 19-21), підвищення кваліфікації суддів, тренінги, судова практика (п. 10, 16, 18) контрольні повноваження (п. 17, 22, 23), управлінські повноваження (п. 24-33). Окрема увага присвячена Голові Верховного суду у розділі IV, як винятковим суб'єктам у національній судовій системі [85]. Безпосередньо висновки й рекомендації КРЕС об'єднані у 13 пунктів V розділу, основні доцільно виокремити:

- До ролі голів судів відносяться: представництво суду та своїх колег-суддів; забезпечення ефективного функціонування суду. Здійснюючи свої повноваження, голова суду захищає незалежність та безсторонність суду в цілому та кожного з суддів, а також діє повсякчасно як охоронець цих цінностей та принципів.

- Голови судів відіграють певну роль в роботі органів суддівського самоврядування.

- У зв'язках зі ЗМІ голови суддів мають зважати, що інтереси суспільства потребують відкритості інформації, однак вони мають узгоджуватися з правом на повагу до приватного чи сімейного життя всіх осіб.

- Визначають запобіжники при наявності контрольних повноважень у голови суду; забезпечення суддівської незалежності та безсторонності.

- Роль голів судів у розподілі бюджетних коштів повинна бути значною, якщо не вирішальною.

- Кваліфікаційні вимоги до голів судів мають відображати функції та завдання, які будуть ними виконуватись.

- Звільнення голови суду з адміністративної посади не повинні, як правило, впливати на здійснення ним чи нею повноважень судді та інші.

В оновленому національному законодавстві враховано положення висновків щодо ролі голів судів, та й більшості стандартів у сфері судочинства. Ці процеси є однією із базових складових Угоди про асоціацію з ЄС. Окрема і не остання роль у цьому відведена рішенням Європейського суду з прав людини.

Наші взаємини з Європейським судом з прав людини досить «близькі», враховуючи кількість скарг від України. Так, українські скарги на початок 2019 р. становлять 12,9% всієї завантаженості ЄСПЛ, їхня точна кількість – 7267. Всього в реєстрі ЄСПЛ на 31 грудня 2018 року було зареєстровано близько 56350 скарг, свідчить статистика Суду. За цим показником Україну випередили лише дві держави-члена РЄ, Росія та Румунія (11745 та 8503 скарги відповідно) [86]. У 2019 році щодо України було винесено низку рішень.

Експголова Європейського суду з прав людини Жан-Поль Коста в ексклюзивному інтерв'ю Радіо Свобода вказав на два системні недоліки українського правосуддя: невиконання рішень місцевих судів, тобто судова система не працює належним чином та можливостей судового перегляду справ, що привели до ув'язнення людей, це стаття 5 Конвенції [87].

У роботі Європейського суду в 2019 році відбувалися кадрові зміни. 3 травня 2019 року новим президентом Європейського суду з прав людини було обрано суддю від Греції Лінос-Александера Сісіліаноса [88].

Порядок обрання Президента ЄСПЛ та інших посадових осіб визначено у Роз'ясненні Європейського суду з прав людини від 01.01.1959. Суд обирає Президента та одного або двох Віце-Президентів. Канцелярія підпорядкована самому Суду [89]. Повноваження у кадрових питаннях щодо формування канцелярії розподілені між Генеральним Секретарем Ради Європи, Президентом або Архіваріусом Суду. У Висновку № 5 (2003) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про право та практику призначення суддів до Європейського суду з прав людини [90, с.215] враховано зміни, що відбувалися в європейських та національних судових системах.

У 2019 році Україна теж переобирала кандидатів на посади суддів Європейського суду з прав людини. Процедурне врегулювання якого визначено міжнародними нормативними актами (Європейська конвенція з прав людини, договори Європейського Союзу, висновками КРЄС [9, с. 215]) та Указами Президента України, зокрема, «Питання добору кандидатів для обрання суддею Європейського суду з прав людини від України», «Положення про проведення конкурсу з добору кандидатів для обрання суддею Європейського суду з прав людини від України» [91]. Відповідно до зазначеного Положення визначено процедуру та умови проведення конкурсу з добору кандидатів для обрання суддею Європейського суду з прав людини від України, а також вимоги до кандидатів для обрання суддею Європейського суду з прав людини від України. Для проведення конкурсу з добору кандидатів утворюється Комісія. Склад

Комісії формується з числа фахівців у галузі міжнародного права, які мають високу кваліфікацію і значний досвід роботи у цій галузі, у тому числі провідних вчених, представників міжнародних організацій та всеукраїнських громадських об'єднань, діяльність яких спрямована на захист прав людини і основоположних свобод. Персональний склад Комісії затверджує Президент України.

Відповідно до п. 4 Положення кандидатом для обрання суддею Європейського суду з прав людини від України може бути особа, яка [91]: має високі моральні якості; має вищу юридичну освіту не нижче ступеня магістра (спеціаліста), здобуту в Україні, чи в інших державах, і не менш як десять років стажу професійної діяльності у сфері права та/або досвіду наукової чи науково-педагогічної діяльності у цій сфері, та/або досвіду діяльності у галузі захисту прав людини і основоположних свобод; має ґрунтовні знання положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, протоколів до неї та практики Європейського суду з прав людини; вільно володіє однією з офіційних мов Ради Європи (англійською або французькою) та має знання другої офіційної мови Ради Європи (відповідно французької або англійської) на рівні, достатньому для читання та розуміння змісту тексту.

За інформацією розміщеною на веб-сайті Президента України, відповідно до пункту 10 Положення про проведення конкурсу, та з урахуванням вимог резолюцій і рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи, Комісія шляхом відкритого голосування ухвалила рішення рекомендувати таких трьох кандидатів для обрання суддею Європейського суду з прав людини від України (в алфавітному порядку): Бойченко Олена Віталіївна, Гнатовський Микола Миколайович та Пушкар Павло Валентинович. Список відібраних кандидатів надіслано до Міністерства закордонних справ України для подальшого внесення в установленому порядку до Ради Європи [92].

Таким чином, Україна маючи представництво у Європейському суді з прав людини, потенційно може бути представлена на посаді президента цього Суду, а відповідно виокремлюється блок нормативно-правових актів, що

складають правове забезпечення діяльності очільника Європейського суду з прав людини з точки зору предмету дослідження. Систему цих актів для представників від України складають міжнародні нормативно-правові акти та національне законодавство у питанні призначення на посаду судді, а також Закони України щодо ратифікації (імплементации) визначених міжнародних документів.

Отже, до правових основ представництва України у Європейському суді відносимо:

- Конституцію України (зокрема, ст. 9)
- Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї.
- Закон України ратифікацію Конвенції від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР.
- Роз'яснення Європейського суду з прав людини щодо організації і діяльності Суду від 01.01.1959.
- Висновки Консультативної ради європейських суддів (близько 20);
- Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року №3477-IV,
- Указ Президента України «Питання добору кандидатів для обрання суддею Європейського суду з прав людини від України» №356/2019;
- Постанова Пленуму ВСУ від 27.02.2009 р. та інші.

У ст. 17 у Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р., визначено, що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права». Тобто, у сучасних умовах судді мають на достатньому рівні володіти знаннями щодо норм міжнародного права (особливо у галузі судочинства), а також застосовувати у своїй практиці Рішення ЄСПЛ. Для голови суду як похідне від попереднього формується сфера повноважень та відповідальності – забезпечити високий рівень реалізації норм міжнародного та національного права суддями відповідного суду шляхом залучення у

проведенні тематичних заходів науково-практичного спрямування (семінарів, конференцій) і (або) через підвищення кваліфікації.

Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності, Висновок № 2 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо фінансування та управління судами у контексті ефективності судової влади та статті 6 Європейської конвенції з прав людини ч. 13. Якщо на суддів покладено відповідальність за адміністрування судів, вони повинні пройти належну підготовку та мати необхідну підтримку для виконання цих завдань. У будь-якому випадку важливо, щоб судді були відповідальними за всі адміністративні рішення, що безпосередньо впливають на виконання судових функцій [93].

Хоч тенденція останніх 12 років свідчить про поступове зменшення кількості винесених рішень щодо України. Згідно із статистичними даними у 2016 році Європейський суд з прав людини ухвалив 39 рішень за скаргами проти України, 2015 р. – 36, 2014 р. – 40, 2013 р. – 69, 2012 р. – 71, 2011 р. – 105, 2010 р. – 109, 2009 р. – 126, 2008 р. – 110, 2007 р. – 108). [94].

Спостерігається позитивна тенденція до збільшення обсягів по виконанню рішень Європейського суду і 2017 – 2019 роки стали рекордними для України: 2017 – 100, 2018 – 318, а станом на 14 червня 2019 року вже визнано такими, що виконані Україною, 418 рішень Європейського суду [95].

Прагнення українського суспільства до європейських стандартів у судочинстві стимулюють до системних змін у цій сфері.

Україна фактично весь період незалежності перебуває у стабільному процесі реформування судової системи, удосконалення механізмів, процедур, нормативної основи тощо. Єдине питання – ефективність реформ. Ми усвідомлюємо, що у поняття «ефективність реформ» можна вкласти досить широкий спектр критеріїв. Тому виокремлюємо декілька ключових для нас моментів:

1) мінімізація ризиків корупційних правопорушень шляхом удосконалення процедур або ж ефективного використання вже існуючих (наприклад, участь у судовому засіданні в режимі відео конференції, зміни локації розташування судді), забезпечення принципу доброчесності;

2) удосконалення законодавства й усунення правових колізій, а саме, вирішення дуалізму у правовому статусі голови суду: поєднання процесуальних повноважень з управлінським аспектом діяльності голови суду; належне врегулювання розподілу управлінських повноважень між головою, зборами суддів та апаратом суду;

3) забезпечення незалежності суддів;

4) максимальне дотримання принципів верховенства права та законності.

Законодавчі зміни, які відбувалися протягом 2014 – 2019 років засвідчили чітку спрямованість та серйозність намірів української спільноти у питанні судової реформи [96].

Наступний етап судової реформи наразі визначено Законом України, який 7 листопада 2019 року набув чинності «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» [97]. Закон передбачає перезавантаження Верховного суду, Вищої кваліфікаційної комісії суддів через відкритий конкурс, забезпечення принципу доброчесності в роботі Вищої ради правосуддя. В цих умовах доцільно провести роботу щодо усунення правових колізій та дублювання повноважень у сфері судового управління.

Голова правління Фондації DEJURE Михайло Жернаков у декількох своїх публікаціях намагався дати оцінку Закону від 16 жовтня 2019 року, через призму висновків Венеціанської комісії [98]. Автор визнає, що такий висновок Венеціанської комісії був цілком очікуваним. Основні зауваження торкнулись скорочення Верховного суду та нового конкурсу до нього. Загалом же ті положення закону, які покликані перезавантажити ВККС та очистити ВРП із залученням міжнародних експертів, за винятком кількох зауважень, були оцінені позитивно.

Для національної системи судів та їх голів правовим забезпеченням управлінської діяльності можуть виступати нормативно-правові акти різні за юридичною силою: закони, підзаконні акти, локальні (відомчі) тощо

Не можемо не наголосити на окремих проблемних або дискусійних аспектах у правовому забезпеченні управлінських повноважень голів судів на основі аналізу Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

По-перше, як ми з'ясували функція з адміністрування будь-якого суду в Україні розподілена між трьома суб'єктами: голова, збори (з'їзд) суддів, апарат суду. Так, згідно зі ст. 128 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» збори суддів обговорюють питання щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду та приймають з цих питань рішення, що є обов'язковими для суддів та працівників цього суду. У той же час частиною 3 статті 129 цього ж Закону визначено – З'їзд суддів України приймає рішення, що є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та всіх суддів. Виходячи із диспозиції цієї норми, є потреба враховувати цей елемент у правовому забезпеченні управлінських повноважень голови суду і скоригувати визначення «Голова суду при здійсненні управлінських повноважень підпорядкований у своїх діях нормам міжнародного права, чинному законодавству та рішенням З'їзду суддів України (зборів суддів)». Збори суддів беруть участь у судовому управлінні та наділені повноваженнями: 1) обговорення питань щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду та прийняття з цих питань рішень, що є обов'язковими для суддів та працівників цього суду; 2) визначення спеціалізації суддів з розгляду конкретних справ; 3) визначення рівня навантаження на суддів з урахуванням виконання ними адміністративних або інших обов'язків; 4) заслуховування звітів суддів, які обіймають адміністративні посади в суді, та керівника апарату суду; 5) звернення з поданням про притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, прокурора, посадової особи органу державної влади чи органу місцевого самоврядування за вчинення дій або бездіяльності, що порушують гарантії незалежності суду й судді та ін.

По-друге, є певні обмеження щодо представницьких повноважень голів судів. Так, ч. 6. ст. 131 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що делегатами на з'їзд суддів України не можуть бути обрані судді, які займають адміністративні посади в судах, судді, які є членами Вищої ради правосуддя або Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

По-третє, частина п'ята статті 147 встановлює: для здійснення дій щодо реєстрації новоутвореного суду як юридичної особи, забезпечення необхідних дій для належного початку його роботи та представництва такого суду як органу державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами Державна судова адміністрація України приймає рішення про призначення тимчасово виконуючого обов'язки керівника апарату новоутвореного суду. Тимчасово виконуючий обов'язки керівника апарату суду здійснює вказані повноваження керівника суду як юридичної особи до моменту призначення, обрання чи переведення на посаду судді такого суду щонайменше одного судді та продовжує здійснювати виконання обов'язків керівника апарату суду до призначення відповідного керівника апарату суду згідно з процедурами, визначеними законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

4. ст. 155 Керівника апарату місцевого суду, його заступника призначає за погодженням голови відповідного суду на посаду та звільняє з посади начальник відповідного територіального управління Державної судової адміністрації України, а керівників апаратів апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Верховного Суду, їх заступників призначає за погодженням голови відповідного суду на посаду та звільняє з посади Голова Державної судової адміністрації України.

В рамках дисертаційного дослідження, а потім у колективній монографії А. Кубишкіною було запропоновано виокремити рівні правового регулювання діяльності апеляційних судів в Україні: загальний рівень – правове регулюванням діяльності органів влади загалом; особливий рівень – правове

регулювання діяльності всіх судів загалом, не беручи до уваги їх спеціалізацію та територіальність; спеціальний рівень – правове регулювання виключно діяльності апеляційних судів [99, с. 134]. Така класифікація узгоджується із логікою нашого дослідження, більш того, вона логічно вписується у систему правового регулювання управлінських повноважень голів судів не тільки апеляційних, а й усієї системи судоустрою. При цьому не доцільне відмежування адміністративних повноважень голови суду від його організаційних, контрольних чи то дисциплінарних повноважень, які також становлять зміст організаційно-розпорядчої діяльності голови суду в рамках здійснення ним судового управління.

У подальшому автори класифікують правове регулювання організації та діяльності апеляційних судів в Україні, виходячи з ієрархії актів системи національного законодавства: на конституційному, законному та підзаконному рівнях [99, с. 134]. В принципі позиція науковців вірна, однак як ми з'ясували тут не вистачає таких елементів, як система міжнародних нормативно-правових актів, різних за характером впливу на національні процеси та видавцями, судових прецедентів, локальних нормативних актів З'їзду суддів, правової доктрини тощо.

Розрізнення ж повноважень голови суду з управління апаратом суду та з організаційного забезпечення правосуддя є досить умовним та недоцільним, оскільки функціонування апарату суду також направлено на створення належних умов здійснення судом (суддями) правосуддя. Визначено обмеження адміністративних повноважень голови суду щодо апарату суду, які зводяться переважно лише до контролю за ефективністю його діяльності, надаючи голові суду замість безпосередньо управлінських контрольні повноваження щодо апарату суду, чинне адміністративне законодавство у той же час не розкриває їх конкретний зміст, форми такого контролю і його правові наслідки [100, с. 14].

Близька до нашої, позиція І. Дем'яненка: «Правові основи забезпечення діяльності місцевих загальних судів складає сукупність правових норм, які визначають місце цих судів у судовій системі України, окреслюють межі їх

юрисдикції та повноваження, встановлюють статус суддів та працівників апаратів цих судів, регулюють правовідносини, що складаються з приводу організаційного забезпечення їх діяльності тощо. Вони з урахуванням міжнародних стандартів судового права складаються на рівні Конституції України, чинного законодавства, підзаконних, відомчих і локальних актів [101, с. 14-15]. Саме відомчий і локальний рівні, на думку автора відіграють важливу роль у регламентації організації й функціонування місцевих загальних судів, однак вони характеризуються законодавчою неврегульованістю, наявністю кількох суб'єктів видання відповідних актів з дублюючими повноваженнями, колізіями між існуючими актами тощо.

Таким чином, можемо підвести певні підсумки.

1. Роль голови суду в управлінні судами – це предмет окремої уваги з боку законодавця, науковця, практика, і власне судді. Статус голови суду нерозривно пов'язаний з його вихідним статусом – судді.

Питання правового забезпечення управлінської діяльності голови суду досить обширне з огляду на кількісний та функціональний чинники. Тим більше якщо вести мову не тільки про національний рівень, а й міжнародні (регіональні) судові інституції, юрисдикцію яких визнано Україною.

Правове забезпечення управлінської діяльності голови суду передбачає наділення голови суду функціями та повноваженнями щодо організації роботи відповідного суду (адміністрування), шляхом їх закріплення у нормах права, скоординовані єдиною системою принципів та сформовані у цілісну систему.

При характеристиці правового забезпечення управлінського аспекту діяльності голови суду ми зупинились на аналізі двох блоків: правове забезпечення представництва України у складі Європейського суду з прав людини та систему міжнародних нормативних актів а також національної судової системи в контексті предмета нашого дослідження.

Не викликає сумніву той аспект, що на голів суду покладається найбільший обов'язок щодо реалізації міжнародних принципів та стандартів у судочинстві. Голова суду здійснює судочинство як представник суддівського

корпусу, але поряд із цим він реалізує (втілює) положення передбачені міжнародними принципами та нормами. Поєднання процесуальних та управлінських повноважень потребує максимальної уваги до системи міжнародних норм.

2. Правове забезпечення складає собою конгломерат джерел права різних за багатьма критеріями, що їх аналіз та класифікація може бути предметом самостійного дослідження. А з урахуванням активного євроінтеграційного руху все більшого значення набувають міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Україною.

Джерелами адміністративно-правового регулювання управлінської діяльності голів суду є система нормативно-правових актів, яка виходить далеко за рамки адміністративного права, зберігаючи при цьому в собі систему форм та методів властивих саме адміністративному праву

3. Якщо проаналізуємо систему судоустрою можемо визначити орієнтовний кількісний склад голів судів. В перелік судів включаємо:

- Європейський суд з прав людини (потенційно представник України може бути президентом Суду);
- Конституційний Суд України;
- Верховний Суд України;
- Касаційні суди: адміністративний, господарський, кримінальний та цивільний (окремі автори вбачають їх голів окремими суб'єктами);
- Вищі спеціалізовані суди: Вищий суд з питань інтелектуальної власності; Вищий антикорупційний суд;
- Загальні апеляційні – 27, Апеляційні господарські – 8, Апеляційні адміністративні – 9 У 2018 році система апеляційних судів зазнала суттєвих змін, що зумовило до переобрання голів новостворених судів. Як, приклад, Дніпропетровський апеляційний господарський суд з 03.10.2018 року припинив здійснення правосуддя у зв'язку із публікацією в газеті «Голос України» повідомлення про початок роботи Центрального апеляційного господарського суду. 02 жовтня 2018 року відбулися перші збори суддів новоутвореного

Центрального апеляційного господарського суду, Головою обрано Паруснікова Юрія Борисовича [102],

- загальні місцеві суди – 663.

Тобто мова йде про 770 посадових осіб національної системи судоустрою з комплексом адміністративних (управлінських) повноважень щодо організації діяльності відповідного суду, вирішення кадрових питань, представництво суду у відносинах з іншими суб'єктами права, контролю та нагляду.

4. Об'єктивним є те, що правове забезпечення діяльності всього спектру голів суду не може бути обмежено в рамках суто адміністративного права або правового інституту.

5. Весь конгломерат нормативно-правових актів можемо розділити на 4 блоки: 1) міжнародні нормативно-праві акти (теж неоднорідні за своїм складом), 2) система національного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів, 3) локальні (спеціальні) нормативні акти органів суддівського самоврядування та керівного складу судів, 4) судові прецеденти та рішення Конституційного Суду України (близько 32) №№ 9-зп/97, 6/99, 6/01, 3-в/01, 6/02, 15/02, 20/03, 19/04, 4/07, 11/07, 26/09, 3/10, 7/10, 8/10, 12/10, 18/10, 21/10, 2/11, 3/11, 9/11, 13/11, 16/11, 3/12, 11/12, 1-в/12, 16/12, 3/13, 4/13, 2-в/13, 1-в/16, 10/18, 11/18 [103].

Спірним є питання щодо актуальності правової доктрини в національному судочинстві, якщо ж аналізувати управлінський аспект, то навряд чи слід розглядати як джерело права, в значно більшій ступені відіграє роль судова практика.

6. Ефективність роботи голови суду відображена у декількох ключових для нас моментах:

1) мінімізація ризиків корупційних правопорушень у відповідному суді, шляхом удосконалення процедур або ж ефективного використання вже існуючих (наприклад, участь у судовому засіданні в режимі відео конференції, зміни локації розташування судді), забезпечення принципу доброчесності, постійна робота щодо підвищення рівня правової свідомості;

2) удосконалення законодавства й усунення правових колізій, а саме, вирішення дуалізму у правовому статусі голови суду: поєднання процесуальних повноважень з управлінським аспектом діяльності голови суду; належне врегулювання розподілу управлінських повноважень між головою, зборами суддів та апаратом суду; по-друге належне нормативне забезпечення взаємодії голови Зборів та апарату суду у питаннях адміністрування. Вбачається доцільною практика нормативного закріплення обов'язку уповноважених суб'єктів судово-управлінської діяльності щодо погодження найбільш важливих їх дій з іншими владними учасниками у цій сфері, виконавчими органами суддівського самоврядування;

3) забезпечення незалежності суддів, як найвища гарантія ефективного судочинства;

Конституційний Суд України надав свою позицію щодо цього аспекту. Конституція України закріплює однаковий юридичний статус суддів через систему гарантій забезпечення їх незалежності, яка є невід'ємною складовою їхнього статусу. Встановлена система гарантій незалежності суддів не є їхнім особистим привілеєм, вона пов'язана з набуттям статусу судді, має юридичне призначення, спрямоване на захист прав і свобод людини і громадянина через здійснення правосуддя незалежним і безстороннім судом (суддею) [Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, десятої статті 133 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ у редакції Закону України „Про забезпечення права на справедливий суд“ від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018 [103]. Обов'язок держави щодо забезпечення фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, закріплений у статті 130 Конституції України, є однією з конституційних гарантій незалежності суддів.

4) максимальне дотримання принципів верховенства права та законності тощо.

7. І нарешті, окреме питання щодо адміністративно-процедурних, процедурно-процесуальних або адміністративних процедурно-процесуальних кодексів. В багатьох європейських країнах, більшості пострадянських країнах є закони (кодекси), що врегульовують адміністративні процедури. Це питання зараз на часі у Республіці Казахстан – 2018 року було запропоновано проект такого Кодексу[104]. На нашу думку, в Україні є сформована система законодавчих актів, покликаних забезпечити управлінські повноваження голови суду, у відповідності до вимог міжнародних стандартів та української спільноти більше потребує усунення існуючих колізій та прогалин, удосконалення адміністративно-правових механізмів реалізації норм.

2.3. Управлінські рішення в адміністративній діяльності голови суду

Черговий етап судової реформи, що відбувається в Україні, передбачає оновлення суддівського корпусу, органів суддівського урядування, парадигми організації роботи судів як самостійного та незалежного виду державної діяльності. Започаткування новацій, інформаційних технологій і процесів в судове управління вимагають належного правового та організаційного забезпечення, а також розуміння з боку їх безпосередніх виконавців – суддів, працівників апаратів судів, керівників судів. Ключовим учасником, що виконує адміністративні повноваження в конкретно взятому суді, є його голова, який користується широкими повноваженнями і відповідальний за ефективність його діяльності. Тож, питання управлінської діяльності і рішень, які формуються і реалізуються для її забезпечення є актуальними для сучасної адміністративно-правової науки. Отже, актуальність цього підрозділу обумовлена потребою наукового супроводження адміністративних процесів в ході судової реформи шляхом дослідження та визначення поняття та особливостей управлінських рішень в діяльності голови суду. Питання теоретичного обґрунтування управлінських рішень були предметом самостійних наукових розробок (див., наприклад [105-118])

Особливості діяльності суду як спеціальної інституції, на яку покладено здійснення правосуддя, полягають, серед іншого в тому, що уся адміністративна і організаційна робота підкорена результату – процесу судочинства. Традиційно для теорії держави і права, зміст правосуддя полягає у тому, що воно є особливою функцією державної влади що здійснюється через розгляд і вирішення в судових засіданнях юридичних справ зі спорів, стосовних до прав та інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань та кримінальних справ і застосування встановлених законом карних заходів щодо осіб, винних у вчиненні злочину, або виправдання невинуватих [119], [120]. *Принципова різниця між адміністративною діяльністю у сфері*

правосуддя і самого правосуддя полягає у тому, що призначення першої обумовлюється сукупністю адміністративних процедур, організаційних заходів, необхідних для якісного функціонування суду як інституції, натомість змістом її функціонування і є правосуддя.

Як зазначає Л. Гордієнко, адміністративна діяльність – це діяльність працівників апарату управління, яка здійснюється в межах визначеної посади і є предметом дослідження адміністративного менеджменту. Відповідно до поділу управлінської праці, первинною структурно-функціональною одиницею в системі управлінської праці є посадова діяльність індивіда, тобто вона розглядає адміністративну діяльність з позиції аналізу системи «посада-працівник». Відправним пунктом дослідження посади як управлінської категорії є виявлення її основних системних характеристик: структури, зв'язків, функцій, організації [121]. Адміністративна діяльність – це виконавчо-розпорядча, підзаконна, державно-владна діяльність із забезпечення адміністративно-правовими засобами публічної безпеки і порядку, попередження й припинення злочинів та інших правопорушень, надання публічних послуг фізичним та юридичним особам [122, с. 5]. С. С. Купреєв констатував, що комплексно і системно питання адміністративної діяльності до останнього часу практично не досліджувалось. Така ситуація обумовлена це наступними обставинами:

- по-перше, вживання інших, більш усталених, термінів, таких як «державне управління», «виконавчо-розпорядча діяльність», «адміністративно-правовий вплив»;
- по-друге, відсутність чітких підходів до визначення адміністративної діяльності органу виконавчої влади, її завдань і принципів, відмінностей від інших видів діяльності;
- по-третє, спірність питання про співвідношення таких правових категорій, як «функція органу виконавчої влади», «напрямок діяльності органу виконавчої влади», «вид діяльності органу виконавчої влади»;

- по-четверте, відсутність в законодавстві прямого закріплення адміністративної діяльності як самостійного напрямку діяльності органів виконавчої влади» [123, с. 27-30]. Зважаючи на означене, *адміністративна діяльність голови суду на нашу думку пов'язана із визначенням і здійсненням ним системи адміністративних процедур, спрямованих на упорядкування внутрішньоорганізаційних процесів у конкретно взятому суді за допомогою виконавчо-розпорядчих, індивідуально-владних рішень, що надані йому в межах управлінської компетенції з метою забезпечення ефективного функціонування суду та здійснення якісного правосуддя в ньому.*

Первинним елементом адміністративної діяльності є управлінське рішення яким визначаються ключові форми, методи та процедури, які потрібні для ефективного функціонування, саме тому необхідно детальніше зупинитись на його характеристиці та особливостях в діяльності голови суду.

Управлінське рішення – це результат вибору суб'єктом управління способу дій, спрямованих на вирішення поставленого завдання в існуючій чи спроектованій ситуації [124, с. 352]. Характеризуючи сутність і характерні риси управлінських рішень О.Н. Євтушенко зазначав наступне: по-перше рішення завжди містить у собі певні причини, які визначають його необхідність і доцільність; по-друге організація прийняття рішень – складний, відповідальний і формалізований процес, що вимагає професійної підготовки (не всі керівники, а тільки, ті, хто володіють професійними знаннями і навичками, можуть приймати дійсно якісні управлінські рішення); по-третє процес прийняття рішення, вибору конкретного варіанта рішення завжди буде мати творчий характер і залежати від конкретного керівника і його особистості [125]. В.М. Плішкін, конкретизуючи соціальну сутність управлінського рішення, виділяє такі його ознаки: управлінське рішення передбачає наявність можливих варіантів дій і вибору одного з них згідно з об'єктивно існуючою обстановкою, інтересами та потребами; вибір та прийняття варіанта дій є результатом свідомої, розумово-психологічної діяльності; необхідність та основний зміст управлінського рішення визначаються метою і орієнтуються на її досягнення;

управлінське рішення володіє активізуючою та організуючою силою; в основі управлінського рішення лежить організована свідомо діяльність людей [126, с.397]. Управлінські рішення характерні для адміністративної діяльності у будь-якій сфері, а тому користуючись науковою методологією теорії публічного управління, є можливість сформулювати власні теоретичні узагальнення і екстраполювати їх на діяльність голови суду. Тому, управлінським рішенням голови суду ми вважаємо владний вплив формалізований у певний нормативний вираз, яким визначаються ключові заходи необхідні для якісного адміністрування судом як особливої державної інституції на яку покладено здійснення правосуддя. Природа управлінського рішення характеризує діяльність голови суду як керівника, менеджера, координатора адміністративних процесів, що відбуваються в суді, а також апараті суду. На відміну від інших правоохоронних органів або органів кримінальної юстиції, чи публічної адміністрації, судові інституції практично позбавлені зовнішньоорієнтованих функцій (адже їх основою функцією виступає правосуддя), тому управлінські рішення носять в першу чергу внутрішньо-організаційний зміст і спрямовані на упорядкування процесів, що відбуваються в самому суді.

Л. М. Москвич констатує, що система службових прав судді складається з:

а) права, що забезпечують особливий правовий статус судді і його правовий захист. Дана група прав підкреслює виключне правове становище судді в державі, вказує на його підвищену правову захищеність, збільшує обсяг правових можливостей судді. Ці права характеризують статус судді в його статичному вигляді;

б) права, що сприяють безпосередньому виконанню службових обов'язків. Дана група прав пов'язана зі здійсненням суддею своїх повноважень і характеризує його статус у динамічному аспекті. Найбільше повно вони реалізуються при виконанні професійних функцій;

в) права, що підсилюють активність судді, допомагають реалізувати

належні йому конституційні права і свободи, закріплюють можливість користуватись соціальними благами. Ці права встановлюють певні переваги, пільги щодо суддів. За правовою природою їх слід віднести до норм-гарантій, які вказують на підвищений державний захист суддів, що, безперечно, пов'язано з особливою соціальною роллю цих осіб у державі.

Службові обов'язки судді – це нормативно визначені вид та міра необхідної поведінки носія судової влади, яка забезпечує реалізацію інтересів суб'єктів, з якими суддя вступає у правовідносини при здійсненні професійних функцій. Невиконання або неналежна реалізація суддею службових обов'язків може призвести до істотних змін у його правовому становищі, навіть до втрати статусу носія судової влади. Службові обов'язки мають характер додаткових і не виключають необхідності виконувати конституційні (загальні) та інші юридичні обов'язки. Службові обов'язки судді складаються як з урегульованих нормами права вимог щодо необхідної поведінки судді, тобто юридичних обов'язків; так і з моральних обов'язків, що зумовлюються вимогами професійного обов'язку й совісті судді. Зміст службової поведінки судді становить його волевиявлення у формі прийнятих рішень, дій чи бездіяльності в період володіння статусом носія судової влади [31, с. 88-89]. Якщо звернутись до повноважень голови суду, які наприклад передбачені статтею 24 закону України «Про судоустрій і статус суддів», бачимо, що голова суду:

1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

2) визначає адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду;

3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ;

5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення;

6) забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого суду;

7) організовує ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

8) сприяє виконанню вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевого суду;

9) вносить на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів;

10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Голова місцевого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження [127].

Тож можемо згрупувати усі напрямки управлінської діяльності голови суду у такі напрямки:

1. Комунікативний (налагодження ефективної взаємодії та співпраці суду як публічної інституції з іншими державними та неурядовими органами та організаціями);
2. Внутрішньоадміністративний:
  - Кадровий (обумовлений потребою забезпечення судів відповідною кількістю суддів, а також якісний підбір та ротація останніх тощо);
  - Контрольні (забезпечує якість діяльності суддів, а також інших працівників суду);
  - Аналітичні (узагальнює інформацію про результати діяльності суддів, формує плани та прогнози діяльності суду).

Аналіз вже вище означеної статті закону засвідчує існування двох типів формалізації управлінського рішення у нормативних актах: видання наказів і розпоряджень.

Окрема група адміністративних повноважень, а так, і рішень пов'язані з функціонуванням апарату суду. Згідно з Типовим положенням про апарат суду, голова суду контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посади керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, вносить в установленому порядку подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства [128]. Апарат суду відіграє ключове забезпечувальне значення і виконує організаційні, інформаційні, інформаційно-аналітичні, комунікативні та кадрові функції. Зважаючи на це, а також на факт прямого організаційного зв'язку голови суду і керівника апарату, частина управлінських рішень пов'язана з необхідністю ефективного адміністрування питань саме апарату, що здійснюється його керівником за погодженням з головою суду.

О.І. Єлістратов класифікував управлінські рішення на підставі таких критеріїв: 1) залежно від суб'єктів прийняття: односторонні (виникає на основі волевиявлення однієї особи) та договірні (двох або декількох осіб); 2) залежно від форми управлінського рішення: які відповідають принципу законності („вимогам правомірності”), і рішення, для яких формальні умови не є важливими; 3) залежно від змісту: акти спрямовані на встановлення, зміну або припинення правовідносин [129, с. 554-560].

О.М. Бандурка класифікує:

- 1) за направленістю: зовнішні та внутрішні (внутрішньо-системні);
- 2) залежно від ініціативи: ініціативні або спрямовані на виконання рішень вищих органів влади або управління;
- 3) за масштабом, розмахом, силами та засобами: стратегічні чи оперативні;
- 4) залежно від кола осіб (подій), на які вони поширюються: індивідуальні чи нормативні;

5) за часом дії: постійні (не обмежені в часі), розраховані на певний час, рішення, які втрачають силу у міру того, як виконуються завдання, що мали бути вирішеними;

6) залежно від обсягів проблем управління, які розв'язують ті чи інші управлінські рішення: загальні чи окремі;

7) за формою вираження: письмові чи усні; 8) залежно від оформлення: наказ, вказівка, інструкція, протокол, висновок, лист, довідка, рапорт, доповідна записка, припис, правила [109, с. 141-143].

Управлінські рішення голови суду на нашу думку можна класифікувати наступним чином:

за нормативним виразом та закріпленням (накази та розпорядження);

за об'єктом впливу: працівники апарату суду, керівництво суду, судді;

за формою вираження: письмові, усні, протокольні;

за періодом дії: постійні, тимчасові, разові, триваючі;

за важливістю вирішення питань: стратегічні, оперативні, індивідуальні;

за характером впливу: організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські, кадрові, дисциплінарні тощо;

за змістом інформаційного супроводження та наповнення: аналітичні, інформативні, вказівні, консультативні;

за змістом управлінського процесу: контрольні, комунікативні, упорядковуючі.

Представлена класифікація відображає сутність первинного елементу адміністрування різних процесів головою суду. Важливість управлінського рішення пов'язується з правильним визначенням розвитку конкретної ситуації, від вектору розвитку якого прямо залежить система нормативних та процедурних кроків за допомогою яких формується перспектива її врегулювання.

Підсумуємо.

1. Різниця між адміністративною діяльністю у сфері правосуддя і самого правосуддя полягає у тому, що призначення першої обумовлюється сукупністю

адміністративних процедур, організаційних заходів, необхідних для якісного функціонування суду як інституції, натомість змістом її функціонування і є правосуддя. адміністративна діяльність голови суду на нашу думку пов'язана із визначенням і здійсненням ним системи адміністративних процедур, спрямованих на упорядкування внутрішньоорганізаційних процесів у конкретно взятому суді за допомогою виконавчо-розпорядчих, індивідуально-владних рішень, що надані йому в межах управлінської компетенції з метою забезпечення ефективного функціонування суду та здійснення якісного правосуддя в ньому.

2. Первинним елементом адміністративної діяльності є управлінське рішення яким визначаються ключові форми, методи та процедури, які потрібні для ефективного функціонування, саме тому необхідно детальніше зупинитись на його характеристиці та особливостях в діяльності голови суду.

Тому, управлінським рішенням голови суду ми вважаємо владний вплив формалізований у певний нормативний вираз, яким визначаються ключові заходи необхідні для якісного адміністрування судом як особливої державної інституції на яку покладено здійснення правосуддя. Природа управлінського рішення характеризує діяльність голови суду як керівника, менеджера, координатора адміністративних процесів, що відбуваються в суді, а також апараті суду. На відміну від інших правоохоронних органів або органів кримінальної юстиції, чи публічної адміністрації, судові інституції практично позбавлені зовнішньоорієнтованих функцій (адже їх основою функцією виступає правосуддя), тому управлінські рішення носять в першу чергу внутрішньо-організаційний зміст і спрямовані на упорядкування процесів, що відбуваються в самому суді.

3. Управлінські рішення голови суду на нашу думку можна класифікувати наступним чином:

- за нормативним виразом та закріпленням (накази та розпорядження);
- за об'єктом впливу: працівники апарату суду, керівництво суду, судді;
- за формою вираження: письмові, усні, протокольні;

за періодом дії: постійні, тимчасові, разові, триваючі;
за важливістю вирішення питань: стратегічні, оперативні, індивідуальні;
за характером впливу: організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські, кадрові, дисциплінарні тощо;
за змістом інформаційного супроводження та наповнення: аналітичні, інформативні, вказівні, консультативні;
за змістом управлінського процесу: контрольні, комунікативні, упорядковуючі.

***

Висновки до розділу

1. Адміністративно-правовий статус голови суду складається з таких елементів:

- Завдання та цілі діяльності голови суду, визначені у законодавстві.
- Порядок обрання суддів на адміністративні посади.
- Повноваження голови суду.
- Відповідальність та звільнення суддів з адміністративних посад.

2. У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» окремо регламентуються статуси голови суду (його заступника) залежно від інстанційної приналежності суду. Завдання судового управління головою суду не окреслені у спеціальному законодавстві України. Цілі його діяльності випливають із

- статті 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка встановлює, що суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих [Конституцією](#) і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України,

- та тих повноважень, які визначені для голови суду кожного рівня у цьому ж законі.

3. Адміністрування головою суду призначене забезпечити усі умови для належного відправлення правосуддя, своєчасного та об'єктивного розгляду справ у суді, сприяти підвищенню авторитету суду шляхом комунікації із суспільними інституціями, високому професіоналізму працівників апарату суду тощо. Законодавець повинен усунути прогалину, яка на даний час існує у спеціальному законодавстві, та чітко прописати цілі і завдання, які покладаються на голову суду та його заступника, у логічному взаємозв'язку із їхніми повноваженнями, які органічно із них випливають. Сьогодні правове регулювання статусу голови суду, на жаль, має фрагментарний характер, що інколи призводить до неповного розуміння у суддівських колах статусу голови суду, і, як наслідок, або до неефективного адміністрування у суді, або до перевищення своїх повноважень.

4. Функціями управлінської діяльності голови суду потрібно визначати ключові напрямки адміністрування різних процесів в конкретно взятому суді, що спрямовані на забезпечення системної та ефективної роботи щодо досягнення мети системи правосуддя. Таке розуміння функцій формує симбіоз адміністративної природи діяльності голови суду та вимог процесуальних норм, якими встановлені правила відправлення правосуддя.

Аналіз Закону України «Про судоустрій і статус суддів» свідчить про те, що голову суду наділено такими повноваженнями з адміністрування кадрами:

а) видання на підставі акта обрання на посаду судді чи звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідного наказу (за винятком суддів Верховного Суду, про що йшлося вище);

б) повідомлення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Державної судової адміністрації про наявність вакантних посад у суді;

в) визначення адміністративних повноважень заступника голови суду;

г) забезпечення виконання вимог щодо підтримання кваліфікації суддів касаційного суду, підвищення їхнього професійного рівня;

г) винесення на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів – для голів місцевих загальних судів;

д) контроль ефективності діяльності апарату суду, погодження призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також винесення подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства.

5. Роль голови суду в управлінні судами – це предмет окремої уваги з боку законодавця, науковця, практика, і власне судді. Статус голови суду нерозривно пов'язаний з його вихідним статусом – судді.

Питання правового забезпечення управлінської діяльності голови суду досить широке з огляду на кількісний та функціональний чинники. Тим більше якщо вести мову не тільки про національний рівень, а й міжнародні (регіональні) судові інституції, юрисдикцію яких визнано Україною.

Правове забезпечення управлінської діяльності голови суду передбачає наділення голови суду функціями та повноваженнями щодо організації роботи відповідного суду (адміністрування), шляхом їх закріплення у нормах права, скоординовані єдиною системою принципів та сформовані у цілісну систему.

При характеристиці правового забезпечення управлінського аспекту діяльності голови суду ми зупинились на аналізі двох блоків: правове забезпечення представництва України у складі Європейського суду з прав людини та систему міжнародних нормативних актів а також національної судової системи в контексті предмета нашого дослідження.

Не викликає сумніву той аспект, що на голів суду покладається найбільший обов'язок щодо реалізації міжнародних принципів та стандартів у судочинстві. Голова суду здійснює судочинство як представник суддівського корпусу, але поряд із цим він реалізує (втілює) положення передбачені міжнародними принципами та нормами. Поєднання процесуальних та управлінських повноважень потребує максимальної уваги до системи міжнародних норм.

6. Правове забезпечення складає собою конгломерат джерел права різних за багатьма критеріями, що їх аналіз та класифікація може бути предметом самостійного дослідження. А з урахуванням активного євроінтеграційного руху все більшого значення набувають міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Україною.

Джерелами адміністративно-правового регулювання управлінської діяльності голів суду є система нормативно-правових актів, яка виходить далеко за рамки адміністративного права, зберігаючи при цьому в собі систему форм та методів властивих саме адміністративному праву

Весь конгломерат нормативно-правових актів можемо розділити на 4 блоки: 1) міжнародні нормативно-праві акти (теж неоднорідні за своїм складом), 2) система національного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів, 3) локальні (спеціальні) нормативні акти органів суддівського самоврядування та керівного складу судів, 4) судові прецеденти та рішення Конституційного Суду України.

Спірним є питання щодо актуальності правової доктрини в національному судочинстві, якщо ж аналізувати управлінський аспект, то навряд чи слід розглядати як джерело права, в значно більшій ступені відіграє роль судова практика.

7. Ефективність роботи голови суду відображена у декількох ключових для нас моментах:

1) мінімізація ризиків корупційних правопорушень у відповідному суді, шляхом удосконалення процедур або ж ефективного використання вже існуючих (наприклад, участь у судовому засіданні в режимі відео конференції, зміни локації розташування судді), забезпечення принципу доброчесності, постійна робота щодо підвищення рівня правової свідомості;

2) удосконалення законодавства й усунення правових колізій, а саме, вирішення дуалізму у правовому статусі голови суду: поєднання процесуальних повноважень з управлінським аспектом діяльності голови суду; належне врегулювання розподілу управлінських повноважень між головою, зборами

суддів та апаратом суду; по-друге належне нормативне забезпечення взаємодії голови Зборів та апарату суду у питаннях адміністрування. Вбачається доцільною практика нормативного закріплення обов'язку уповноважених суб'єктів судово-управлінської діяльності щодо погодження найбільш важливих їх дій з іншими владними учасниками у цій сфері, виконавчими органами суддівського самоврядування;

3) забезпечення незалежності суддів, як найвища гарантія ефективного судочинства;

4) максимальне дотримання принципів верховенства права та законності тощо.

8. Різниця між адміністративною діяльністю у сфері правосуддя і самого правосуддя полягає у тому, що призначення першої обумовлюється сукупністю адміністративних процедур, організаційних заходів, необхідних для якісного функціонування суду як інституції, натомість змістом її функціонування і є правосуддя. адміністративна діяльність голови суду на нашу думку пов'язана із визначенням і здійсненням ним системи адміністративних процедур, спрямованих на упорядкування внутрішньоорганізаційних процесів у конкретно взятому суді за допомогою виконавчо-розпорядчих, індивідуально-владних рішень, що надані йому в межах управлінської компетенції з метою забезпечення ефективного функціонування суду та здійснення якісного правосуддя в ньому.

9. Первинним елементом адміністративної діяльності є управлінське рішення яким визначаються ключові форми, методи та процедури, які потрібні для ефективного функціонування, саме тому необхідно детальніше зупинитись на його характеристиці та особливостях в діяльності голови суду.

Тому, управлінським рішенням голови суду ми вважаємо владний вплив формалізований у певний нормативний вираз, яким визначаються ключові заходи необхідні для якісного адміністрування судом як особливої державної інституції на яку покладено здійснення правосуддя. Природа управлінського рішення характеризує діяльність голови суду як керівника, менеджера,

координатора адміністративних процесів, що відбуваються в суді, а також апараті суду. На відміну від інших правоохоронних органів або органів кримінальної юстиції, чи публічної адміністрації, судові інституції практично позбавлені зовнішньоорієнтованих функцій (адже їх основою функцією виступає правосуддя), тому управлінські рішення носять в першу чергу внутрішньо-організаційний зміст і спрямовані на упорядкування процесів, що відбуваються в самому суді.

10. Управлінські рішення голови суду на нашу думку можна класифікувати наступним чином:

- за нормативним виразом та закріпленням (накази та розпорядження);
- за об'єктом впливу: працівники апарату суду, керівництво суду, судді;
- за формою вираження: письмові, усні, протокольні;
- за періодом дії: постійні, тимчасові, разові, триваючі;
- за важливістю вирішення питань: стратегічні, оперативні, індивідуальні;
- за характером впливу: організаційно-розпорядчі, адміністративно-господарські, кадрові, дисциплінарні тощо;
- за змістом інформаційного супроводження та наповнення: аналітичні, інформативні, вказівні, консультативні;
- за змістом управлінського процесу: контрольні, комунікативні, упорядковуючі.

РОЗДІЛ 3

УПРАВЛІНСЬКІ ПОВНОВАЖЕННЯ ГОЛОВИ СУДУ

3.1. Зміст та характеристика адміністративних повноважень голови суду

Система судоустрою є важливою складовою кожної держави. Найбільш актуальним питанням для розвитку демократичної держави є формування цілісної та стабільної судової системи. Діяльність голів суду об'єктивно становить центральне місце у питанні організаційно-правового аспекту діяльності судових органів.

Для аналізу нашої проблематики має значення з'ясування сутності поняття «управлінські повноваження», що містить у собі пов'язані складові.

Перш за все необхідно розкрити найширшу за змістом категорію – «повноваження». Слід зазначити, що у системі юридичних знань не існує єдиного підходу у його тлумаченні.

На думку авторів енциклопедичного видання повноваження – це сукупність прав і обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [130, с. 639].

Одночасно виникає необхідність у визначенні терміну «управління». Відповідно до філософського енциклопедичного словника, управління – це процес безперервної циркуляції інформації каналами прямого і зворотного зв'язку між керуючою і керованою системами управління [131, с. 657]. Досить абстрактне визначення, хоча застосування системного підходу імпонує, оскільки дає змогу розкрити те чи інше явище у комплексі.

Науковці, які присвятили свої праці проблематиці судоустрою, відзначають розмаїття близьких (тотожних навіть) за змістом позначень

процесів управління роботою суду, що не є власне судочинством. За даними О. Саленко, на позначення управлінської діяльності в судовій сфері та забезпечення адміністрування в судовій системі напрацьовано такі категорії як: «судове управління», «організаційне управління судами», «організаційне забезпечення судів» [132, с. 133].

Отже, перебуваючи на адміністративній посаді голови суду виконують адміністративні (управлінські) повноваження, які характеризуються певними ознаками.

Є. В. Авдєєнко виокремлює такі основні ознаки адміністративних повноважень [133, с.70]:

- належать спеціально визначеним суб'єктам органу державної влади;
- закріплені у відповідному нормативно-правовому акті;
- характеризують можливості посадових осіб щодо здійснення загального управління певним органом чи підрозділом;
- мають спеціальну процедуру передачі від одного суб'єкта до іншого.

Враховуючи наведені ознаки, адміністративні повноваження суддів визначаються як сукупність закріплених у законодавстві прав та обов'язків спеціальних суб'єктів, за допомогою яких вони здійснюють внутрішньо-організаційне управління діяльністю судів.

Згідно до ч. 1 ст. 20 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII регламентовано, що адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду [127].

Об'єктивним є те, що базовими повноваженнями у правовому статусі голови суду визначено його приналежністю до суддівського корпусу відповідного суду.

Отже, характеристику управлінських повноважень голови суду необхідно провести в рамках всієї національної судової системи. Підґрунтям для такої характеристики має стати чинне законодавство, дослідження науковців, міжнародні стандарти врешті-решт.

Структура судової системи може виступати основою для побудови структури нашого дослідження. Можемо виокремити суди, голови яких хоч і здійснюють близькі за змістом функції, все ж за обсягом управлінських повноважень мають відмінності, а саме: Конституційний суд України, Вищий антикорупційний суд, Верховний суд України, апеляційні, місцеві, спеціалізовані суди.

Конституційний Суд України виокремлюється із цієї структури виключністю ролі у системі розподілу влад. Стаття 33 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 № 2136-VIII зазначає, що Голова Суду очолює Суд та організовує його діяльність та виконує такі повноваження [134]:

1) здійснює загальне керівництво організацією роботи Суду та Секретаріату Суду;

2) скликає засідання, спеціальні пленарні засідання Суду, засідання, пленарні засідання Великої палати;

3) головує на засіданнях, спеціальних пленарних засіданнях Суду, засіданнях, пленарних засіданнях Великої палати;

4) входить до одного із сенатів і головує на його засіданнях;

5) здійснює розпорядження бюджетними коштами на утримання і забезпечення діяльності Суду відповідно до затвердженого Судом кошторису та контролює ефективність використання цих коштів Секретаріатом Суду;

б) виконує інші повноваження, передбачені цим Законом та Регламентом.

Голова Суду представляє Суд у відносинах з органами державної влади, іншими державними органами України, органами місцевого самоврядування, юридичними особами всіх форм власності, а також з органами іноземних держав і міжнародних організацій. Голову Суду обирають на спеціальному пленарному засіданні Суду зі складу суддів Конституційного Суду лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів із будь-яким числом кандидатур, запропонованих суддями Конституційного Суду.

Як бачимо, Голова Конституційного Суду виконує адміністративні повноваження, які забезпечують ефективну роботу суду, що зводяться до представницьких та контрольних функцій, призначення осіб на адміністративні посади, організаційне забезпечення діяльності пленуми, приведення до єдиних нормативів порядок розгляду та вирішення справ у судах, забезпечення взаємодії судів, ведення бюджету тощо.

Близькі за змістом повноваження Голови Верховного Суду України визначені статтею 39 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [127]:

1) Верховний Суд очолює Голова Верховного Суду, якого обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду з числа суддів Верховного Суду в порядку, встановленому цим Законом.

2) представляє Верховний Суд як найвищий суд у системі судоустрою України у зносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями;

3) скликає Пленум Верховного Суду; вносить на розгляд Пленуму подання щодо обрання на посаду секретаря Пленуму; виносить на розгляд Пленуму питання та головує на його засіданнях;

4) контролює ефективність діяльності апарату Верховного Суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду та його першого заступника, вносить подання про застосування до керівника апарату суду та його першого заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

5) інформує Пленум Верховного Суду про діяльність Верховного Суду;

6) визначає адміністративні повноваження заступника Голови Верховного Суду;

7) з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження;

8) Голова Верховного Суду за посадою входить до складу Вищої ради правосуддя;

9) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Вищий антикорупційний суд є новоствореним постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судустрою України.

Зміст статті 6 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд України» встановлює, що Голова Вищого антикорупційного суду, його заступник, Голова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду здійснюють адміністративні повноваження, передбачені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та цим Законом. [135].

Суттєво відрізняється порядок призначення та статус суддів Вищого антикорупційного суду від порядку визначеного для більшості судів.

Згідно з ч. 2 ст. 7 На посаду судді Вищого антикорупційного суду громадянин України може бути призначений, якщо він відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, передбаченим [Законом України](#) «Про судоустрій і статус суддів», а також володіє знаннями та практичними навичками, необхідними для здійснення судочинства у справах, пов'язаних з корупцією, та відповідає одній із таких вимог:

- 1) має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років;
- 2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років;
- 3) має досвід професійної діяльності адвоката, у тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років;
- 4) має сукупний стаж (досвід) зазначеної у пунктах 1-3 цієї частини роботи (професійної діяльності) щонайменше сім років.

Зміст цієї статті зумовив законодавця закріпити додаткові обмеження щодо осіб, які позбавлені права бути призначеними на посаду судді Вищого антикорупційного суду. Їх розмежовано на 4 групи. Окрім цього, розділом IV зазначеного Закону визначено особливий статус судді Вищого антикорупційного суду.

Отже, як бачимо законодавчі новели стимулюють кадрове наповнення органів судової влади такими фахівцями у галузі права, як адвокати, нотаріуси, науково-педагогічні працівники тощо. Так, з 38 суддів Вищого антикорупційного суду 22 особи раніше займали суддівські посади, 13 працювали адвокатами, 3 – науковці. В принципі позитивне рішення законодавця, яке узгоджується з міжнародною практикою. Законодавством низки країн визначено перелік вимог до кандидатів до вищих судових органів (Конституційні та Верховні суди), із яких низка є загальноприйняті основні цени – громадянство, вік, освіта, стаж роботи, а також факультативні – містять додаткові вимоги до кандидатів, зокрема, дають змогу адвокатам, нотаріусам, науково-педагогічним працівникам брати участь у конкурсному відборі на рівні із професійними суддями. За законодавством сусідньої із нами Польщі (ч. 6 ст.22 Закону «Про Верховний Суд») встановлено чіткий перелік осіб, які мають право претендувати на зайняття відповідної посади «протягом щонайменше 10 років працювала на посаді судді, прокурора, президента, віце-президента або радника в Генеральній прокуратурі Республіки Польща або працювала у якості адвоката, юрисконсульта або нотаріуса» [136]. У той же час законодавством Литви відповідно до статті 5 Закону «Про Конституційний Суд» передбачено доступ до участі у конкурсі особу, яка протягом 10 років працювала у галузі права або у сфері юридичної науки [136].

Судова реформа в Україні триває. Черговим етапом якої стали зміни внесені згідно Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16.10.2019 № 193-IX [97] було внесено зміни у ключові для судової системи елементи, найбільш помітні із яких: зменшення вдвічі кількісного складу Верховного суду України, зміна структури та ролі Вищої ради правосуддя, нарешті, склад, статус та порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Окрім цього, запроваджено ще одну комісію – Комісію з питань доброчесності та етики, яка функціонує для забезпечення

прозорості та підзвітності членів Вищої ради правосуддя й Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

Достатній резонанс у правовій спільноті викликали і самі зміни, і висновки, надані Венеціанською комісією [137]. Хоча у Висновках відсутня занадто негативна оцінка, проте деякі аспекти викликають занепокоєння міжнародної спільноти, а особливо аспект незалежності суддів (або навпаки залежність) та стабільність всієї судової системи, в умовах змінюваності виборних органів державної влади, по-друге, ускладнення судової системи органами, що не є власне судами тощо.

Важливість залучення світового досвіду у проведенні демократичних реформ не викликає сумніву і потребує належної уваги. Ефективним, як показала практика багатьох (особливо постсоціалістичних країн) є залучення іноземних фахівців у якості експертів або навіть суб'єктів, які входять до складу відповідних національних інституцій.

Починаючи з 1996 р. Світовий банк проводить глобальне дослідження і складає рейтинги країн світу за показниками якості та ефективності державного управління, несприйняття корупції, стану у соціальній та економічній сферах. Методологія Світового банку передбачає використання шести головних складових якості державного управління [138, с. 349]:

- 1) оцінка рівня громадянських свобод, урахування думки населення;
- 2) політична стабільність та відсутність насильства;
- 3) ефективність управління;
- 4) якість законодавства;
- 5) верховенство права.;
- 6) стримування корупції: ступінь використання державної влади у корисливих цілях.

Як бачимо, практично кожен із означених головних складових якості державного управління (у розумінні Світового банку) містить у собі нормативно-правову складову. Розбудова цієї складової і її реальне забезпечення шляхом виконання приписів нормативно-правових актів є

запорукою виконання міжнародних зобов'язань. Тим більше, що Україна тісно співпрацює зі Світовим банком, відповідно до стратегії співпраці на 2017-2021 роки. У діяльності судів всі наведені вище складові мають високу актуальність.

Ще один аспект, який слід враховувати – для країн з континентальною системою права притаманно відводити голові суду реалізацію значного обсягу функцій, умовно їх можна розділити на процесуальні та адміністративні функції.

Загальнотеоретичне та практичне значення має вирішення питання щодо врегулювання певного дуалізму у правовому статусі: незалежності суддів та управлінського аспекту діяльності голови суду.

Нажаль, законодавство не містить безпосередньо визначення поняття «голова суду», а розкриває його зміст через систему повноважень. Такий підхід у законодавстві дуже часто зумовлює спроби науковців оминати тлумачення категорії і зупинитися виключно на аналізі повноважень.

На нашу думку, досить детальна та вдала класифікація, що може бути взята за основу, належить Л.М. Москвич, яка згрупувала повноваження голів судів за такими видами: адміністративна, інформаційно-аналітична, соціальна, прогностична, планування, мотиваційно-стимулююча, коригуюча, стримуюча, функція забезпечення компетентності і дисципліни всього персоналу, контролююча функція [139, с. 321].

В рамках вітчизняної науки вже піднімалося питання щодо різних аспектів діяльності голови суду. Так, Р. Голобутковський однозначно стверджує, що одним з основних суб'єктів адміністрування публічною службою є голова відповідного суду, ця посада передбачена в штаті будь-якого суду. Автор надає своє бачення базового поняття «Голова відповідного суду – це адміністративна посада, на яку в порядку і за умов, визначених законодавством України, може бути обраний (призначений) будь-який суддя відповідного суду» [50, с.77]. Наданому визначенню бракує окремих компонентів. По-перше, як показує практика, суддею (теоретично і головою) може стати не тільки суддя відповідного суду, а й інші фахівці у галузі права, в

т.ч. науково-педагогічні працівники. По-друге, поняття «адміністративна посада» - автором не конкретизується, а більше має відсильний характер до норм чинного законодавства.

Аналогічні висновки отримує Я. Золотарьова: «У законодавстві України дефініція «адміністративна посада» застосовується лише в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (*попередня редакція. – прим. авт.*), але при цьому жодних роз'яснень сутності цього поняття нормативний акт не надає, лише вказуючи, що адміністративними посадами в суді вважаються посади голови суду та заступника (заступників) голови суду» [43, с. 47].

Вдалим є визначення властиве вцілому системі адміністративного права Ю. Битяка: «це посади (професійна діяльність осіб) в органах виконавчої влади щодо практичного виконання їх функцій і завдань ...Державні службовці, що обіймають адміністративні посади, наділені державно-владними повноваженнями для здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій [140, с. 133]. Саме виокремлення організаційно-розпорядчих та консультативно дорадчих повноважень є ключовим у цій системі.

Р. Голобутковський у подальшому доходить висновків, що чинне законодавство про судоустрій і статус судів не передбачає значних відмінностей у регламентації повноважень з адміністрування публічною службою голів судів різних рівнів. При цьому зазначено, що голова суду має дещо звужений обсяг повноважень і стосується відсутністю реального впливу на апарат суду, зв'язаність рішеннями зборів суду і покращення контролю у кадрових питаннях [50, с. 79]. На нашу думку конструкція теж недостатня, враховуючи значний потенціал у повноваженнях голови суду, закладений міжнародними стандартами. Багато науковців теж навряд чи погодилися із такою позицією. Так, І. Є. Марочкін визначає, що повноваження голови суду різняться в залежності від рівня місця суду в судовій ієрархії [141, с. 47].

У дисертаційному дослідженні щодо діяльності місцевих загальних судів І. Дем'яненко теж надає визначення поняттю «голова суду»: «Голова місцевого загального суду – це наділений повноваженнями із організаційного керівництва

роботою суду керівник судової установи, посада якого характеризується такими ознаками, як: виборний характер; строковість; відсутність формалізованих вимог; можливість дострокового звільнення; наявність спеціальних повноважень [101, с.14]. Автор поділяє повноваження на: загальні (суддівські) і спеціальні (пов'язані із перебуванням на адміністративній посаді). Їх оптимальне співвідношення має становити 2/3 до 1/3, однак не зовсім зрозумілий критерій щодо співвідношення повноважень, втім саме ідея є слушною. Адміністративні (спеціальні) в свою чергу автор поділив на зовнішні (представницькі повноваження, які реалізуються за межами суду) і внутрішні (повноваження з організаційного керівництва роботою суду, які здійснюються в межах суду) [101, с. 14].

Можемо виокремити низку науковців, які аналізували аналогічні аспекти побудови судової системи: А. Борко, А. Кубишкіна, Н Андрійченко, О. Резнік тощо [142, 99-100].

Як зазначалося раніше, судове управління як частина адміністративно-правової складової функціонування голови суду є діяльністю (адмініструванням), спрямованою на упорядкування та корегування внутрішньо організаційних процесів в суді з метою забезпечення сталої та ефективної його роботи для забезпечення основної функції судової влади – правосуддя. Звичайно, інші функції судової діяльності (наприклад, контрольна) зумовлюють спеціальні обов'язки суддів, однак отримання ними адміністративних повноважень передбачає поєднання професійно-компетентносної діяльності (щодо розгляду конкретних справ) з організаційно-управлінською [143, с. 29].

Все вищезазначене дає змогу узагальнити теоретичний та фактичний матеріал та надати авторське визначення поняття «голова суду»

На нашу думку, категорію «голова суду» можна сформулювати наступним чином – посадова особа, що формується шляхом призначення або обрання із числа осіб судового корпусу, в окремих випадках знаних правників (в тому числі науковців), виконує процесуальні та адміністративні функції

спрямовані на забезпечення, координацію, контроль в процесі організації роботи відповідного суду в рамках національної системи судів або ж міжнародних (регіональних) судів, якщо України має своє представництво у їх складі.

Як приклад останнього – Європейський суд з прав людини (ми присвятимо окрему увагу цьому питанню у подальшому).

Можемо сказати, що повноваження голови суду обумовлені характером суспільно-політичних відносин. Саме виходячи із потреб суспільства та держави, рівня розвитку правової культури та правової свідомості, сформовано завдання та функції, які покладено на суди, а також формується національне законодавство.

Важливим питанням у організації діяльності суду, виходячи із останніх досліджень – є вирішення питання щодо розмежування і належне врегулювання повноважень голови відповідного суду та апаратом суду. Правова спільнота в Україні теж зацікавлена у належному адмініструванні роботи судів. Про це свідчать публікації розміщені на веб-сайтах громадських організації. різного роду порталах, форумах тощо.

11 листопада 2019 року відбувся круглий стіл з обговорення питань управління в суді командою лідерів «голова суду – керівник апарату суду». Голова Державної судової адміністрації України Зеновій Холоднюк у вітальній промові відзначив: «Ефективна команда в суді «голова суду – керівник апарату суду» формують ефективну роботу всього суду, а колектив працює натхненно і з позитивним настроєм. Наше завдання сьогодні створити нові підходи до роботи в команді голова суду – керівник апарату суду, а надалі успішний досвід поширити в усі українські суди» [144].

На порталі інформаційного агентства «Українське право» визначено: «Законотворча діяльність в галузі реформування судової системи спрямована не тільки на підвищення ефективності правосуддя, а й на вдосконалення судового управління, тобто адміністрування в самій судовій установі та забезпечення його прозорості» [145]. Серед проблем, автори публікації

виокремлюють: тривалий період проведення кваліфікаційного оцінювання суддів першої та апеляційної інстанції, тотальний кадровий «голод» у десятках судів України, що призводить до перевантаження суддів справами й порушення строків їх розгляду.

Окремі науковці актуалізували у своїх дослідженнях питання діяльності керівника апарату суду у його взаємодії з головою суду. Так, Я. Золотарьова вбачає, оскільки посаді керівника апарату суду притаманні всі ознаки адміністративної посади, то законодавче закріплення цієї посади на рівні адміністративних не тільки конкретизує місце керівника апарату в структурі судового органу, а й надасть йому певного статусу та авторитету, що є вкрай необхідним при становленні цього елемента адміністрування в суді [43, с. 51].

На думку одного із дослідників визначеної проблематики С. Глущенко, організаційне забезпечення вищого спеціалізованого суду, здійснення якого покладено на апарат, – це постійний, кропіткий, плановий процес, а голова вищого спеціалізованого суду зобов'язаний контролювати ефективність роботи апарату, то: по-перше, для цього необхідно визначити критерії (ознаки) такої ефективності, по-друге, ефективна система управління ґрунтується на виконанні відповідних планових заходів, затверджених у встановленому порядку, по-третє, для здійснення контролю голова вищого спеціалізованого суду повинен мати оперативну інформацію про виконання тих чи інших заходів (організаційних, фінансових, кадрових тощо). [146, с. 50]. Власне модель, окреслена автором, зводиться до того, що на законодавчому рівні необхідно чітко окреслити компетенцію керівника апарату з метою уникнення довільного делегування повноважень головою відповідного суду. При цьому, у своїй діяльності апарат Господарського суду керується: Конституцією України; Законом України «Про судоустрій і статус суддів»; Законом України «Про державну службу»; Положенням про апарат суду; Рішеннями зборів суддів; Наказами і розпорядженнями Голови суду, Наказами керівника апарату суду та інше.

Однією з основних особливостей судового адміністрування є його дуалізм, який означає розподіл управлінської діяльності в суді між судовим адміністратором (керівником апарату) та головою суду, що забезпечує звільнення останнього від виконання обов'язків, не пов'язаних із процесом здійснення правосуддя.

Такої ж думки О. Іщенко, який зазначає, що побудова стосунків заснованих на взаєморозумінні та взаємопідтримці між керівником апарату суду та суддівським корпусом, є найважливішим кроком до удосконалення організації роботи суду та створення в Україні сучасної системи судового управління [147, с. 127].

Таким чином, можемо виокремити три основні блоки у повноваженнях голови будь-якого суду, згідно з якими виокремлюємо і потребу у правовому забезпеченні цих блоків:

- 1) Процесуальні повноваження, впливають із загального правового статусу судді;
- 2) Управлінські (адміністративні) повноваження що прямо визначено законодавством;
- 3) Повноваження, що прямо не передбачені законодавством, але органічно впливають із двох попередніх.

Розподіл повноважень між головою та відповідним з'їздом суду здійснюється у багатьох сферах. Статті 128, 129 Закону України «Про судоустрій» становить правову основу діяльності З'їзду суддів України з адміністрування судів. Абсолютно логічною виступає норма , яка унеможливорює пряме втручання у роботу ч. 4. ст. 133: « У разі обрання члена Ради суддів України на адміністративну посаду в суді його повноваження у Раді суддів України припиняються».

Тобто, аналіз свідчить про розподіл повноважень з питань управління (адміністрування) судом між головою, з'їздом та керівником апарату суду. За з'їздом закріплено в основному розпорядчі та контрольні функції.

Абсолютно логічний висновок – що повноваження не є вичерпними, це у майбутньому може призвести до різних наслідків в залежності від того як розвиватиметься судова система й суспільство в цілому. Дуже важливим джерелом на сьогоднішній день є судові прецеденти Європейського Суду з прав людини, тому було б доречним, щоб законодавець закріпив за ним повноваження з контролю за впровадженням у практичну діяльність судів досвіду Європейського суду з прав людини. На даному етапі Конституційний Суд України активно користується практикою Європейського суду, таким чином імплементує положення міжнародних норм.

Проведення порівняльного аналізу статей 6, 24, 29, 34, 39 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [127], в яких визначено повноваження голів різних судів свідчить про наявність базових управлінських повноважень спрямованих на забезпечення роботи суду. Найменший обсяг повноважень як правило властивий для голів місцевих судів. Проте, для кожного суду властиві відмінності у повноваженнях їх голів, виходячи із функціонального призначення суду у системі правосуддя.

Наведемо повний перелік повноважень голови місцевого суду, визначених ч. 1 ст. 24 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [127]:

1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами;

2) визначає адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду;

3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

4) видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ;

5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення;

6) забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого суду;

7) організовує ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

8) сприяє виконанню вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевого суду;

9) вносить на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів;

10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

У диспозиції норми ч. 3 ст. 24 голова місцевого суду наділений правом призначати одного із заступників щодо виконання ними адміністративних повноважень, на час своєї відсутності. Хоча норма має диспозитивний характер и визначає додатковий механізм заміщення на посаді голови суду у разі його відсутності – призначення старшого за віком із заступників, або суддю з найбільшим стажем роботи.

Повноваження голови апеляційного суду у багатьох пунктах повторюють повноваження попереднього суб'єкта. Винятки становлять випадки передбачені п. 7 ч.1. ст. 29, щодо організації вивчення та узагальнення судової практики, та п. 9, щодо здійснення повноваження слідчого судді та призначення з числа суддів апеляційного суду суддів (суддю) для здійснення таких повноважень у випадках, визначених процесуальним законом. Але при цьому законодавець аналогічними повноваженнями наділяє Голову вищого спеціалізованого суду (ч.1. ст. 34). Специфіка повноважень голови касаційного суду обумовлена положеннями п. 5 – скликає збори суддів касаційного суду, вносить на розгляд зборів питання та головує на їх засіданнях; 6 – інформує збори суддів

касаційного суду про стан правосуддя у відповідній судовій спеціалізації та практику вирішення окремих категорій справ.

Питання щодо тривалості повноважень теж не знайшло єдиного підходу у міжнародній практиці, термін та можливості переобрання голів суду може відрізнятися у різних країн. В нашій державі – це трирічний термін. На думку І. Дем'яненко, при цьому не враховуються особисті якості суддів, їх здібності до організаційного керівництва роботою суду. А встановлення обмежень щодо кількості строків перебування судді на адміністративній посаді виглядає штучним і може розцінюватися як прояв недовіри з боку законодавця до суддів, які займають ці посади [101, с. 13]. В будь-якому разі, збори суддів здатні самостійно прийняти відповідне рішення, керуючись при цьому виключно результатами попередньої роботи голови суду на адміністративній посаді.

В рамках роботи круглого столу, Ю. Полянський окреслив деякі із деякі проблемні питання у законодавстві України про судоустрій: Верховному Суду надано чимало організаційних та судових повноважень. Проте, Верховний суд не зможе в повному обсязі виконати своє основне призначення, якщо йому також не буде надано право законодавчої ініціативи. [148, с. 10]. Крім вищезазначених є й інші проблемні питання щодо організації та діяльності Верховного Суду. Структура Верховного Суду здається занадто громіздкою. Практично у його особі ми маємо не один суд, а п'ять самостійних судів. Аналіз повноважень голови касаційного суду у складі Верховного Суду (ст. 42 Закону) є достатнім аргументом задля такого висновку.

Окрім цього, у голови суду збереглися багато повноважень, якими суддівство не повинно опікуватися: контроль ефективності діяльності апарату суду, внесення подань щодо формування адміністрації апарату суду, контролю, а також ведення в суді судової статистики та турбота про інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства. Ці функції ставлять голову суду у вразливе становище насамперед стосовно органів виконавчої влади, від яких, власне, залежить фінансове та матеріально-технічне забезпечення судочинства. Водночас, голова суду вимушений

відчувати відповідальність перед своїми колегами за забезпечення суду, на яке він не завжди може вплинути [149. с. 54].

Таким чином, можемо як висновок класифікувати повноваження голови суду за функціональним критерієм. Із функціонального підходу виокремлюють правові (нормотворча, установча, контрольно-наглядова, правозастосовча) та неправові (організаційні). Адміністративно-правовий статус голів судів, як свідчить проведений аналіз та останні дослідження вказує на поєднання двох функцій. Одним із ключових питань, яке пропонують провідні науковці – роль суддів та голів судів у процесі правотворення (фактично голови судів всіх рівнів мають нормотворчі повноваження). Однак, принаймні Верховний Суд повинен брати активну участь у процесі правотворення, не лише на рівні статистичного аналізу, а й реальних повноважень у законотворчості.

Підсумуємо.

1. Аналіз свідчить про розподіл повноважень з питань управління (адміністрування) судом між головою, з'їздом та керівником апарату суду. За з'їздом закріплено в основному розпорядчі та контрольні функції

2. Виокремлено три основні блоки у повноваженнях голови будь-якого суду, згідно з якими виокремлюємо і потребу у правовому забезпеченні цих блоків:

1) Процесуальні повноваження, впливають із загального правового статусу судді;

2) Управлінські (адміністративні) повноваження що прямо визначено законодавством;

3) Повноваження, що прямо не передбачені законодавством, але органічно впливають із двох попередніх.

3. Повноваження не є вичерпними, це у майбутньому може призвести до різних наслідків в залежності від того як розвиватиметься судова система й суспільство в цілому. Дуже важливим джерелом на сьогоднішній день є судові прецеденти Європейського Суду з прав людини, тому було б доречним, щоб

законодавець закріпив за ним повноваження з контролю за впровадженням у практичну діяльність судів досвіду Європейського суду з прав людини.

4. імплементує положення міжнародних норм.

Проведення порівняльного аналізу статей 6, 24, 29, 34, 39 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», в яких визначено повноваження голів різних судів свідчить про наявність базових управлінських повноважень спрямованих на забезпечення роботи суду. Найменший обсяг повноважень як правило властивий для голів місцевих судів. Проте, для кожного суду властиві відмінності у повноваженнях їх голів, виходячи із функціонального призначення суду у системі правосуддя.

5. Повноваження голови суду обумовлені характером суспільно-політичних відносин. Саме виходячи із потреб суспільства та держави, рівня розвитку правової культури та правової свідомості, сформовано завдання та функції, які покладено на суди, а також формується національне законодавство.

6. «Голова суду» – це посадова особа, що формується шляхом призначення або обрання із числа осіб судового корпусу, в окремих випадках знаних правників (в тому числі науковців), виконує процесуальні та адміністративні функції спрямовані на забезпечення, координацію, контроль в процесі організації роботи відповідного суду в рамках національної системи судів або ж міжнародних (регіональних) судів, якщо України має своє представництво у їх складі.

3.2. Контрольні повноваження голови суду

Суди є окремими елементами судової системи України від яких вимагається здійснення справедливого судочинства на засадах верховенства права. Здійснення такого правосуддя можливе лише при належним чином організованій роботі суду. Саме тому законодавець наділив суди поряд з повноваженнями із здійснення конституційного судочинства, цивільного судочинства, кримінального судочинства, господарського судочинства, адміністративного судочинства, а також судочинства в справах про адміністративні правопорушення, ще й адміністративними повноваженнями. Якщо ж повноваженнями щодо здійснення судочинства наділені всі судді, то адміністративними повноваженнями наділені лише ті судді, які перебувають на адміністративних посадах у суді. До таких посад нормотворцем віднесені посади голови суду та його заступника або заступників. Зважаючи на це, можна стверджувати, що цілком справедливою є думка в науці адміністративного права щодо розгляду Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції як суб'єктів публічної адміністрації. Проте, вчені визначають, що суди не є постійними учасниками адміністративно-правових відносин, що вони не наділені повноваженнями застосовувати усі передбачені законодавством інструменти діяльності публічної адміністрації (нормативні акти, адміністративні акти, адміністративні договори), а також що ці суб'єкти вступають (залучаються) до адміністративно-правових відносин лише у разі наявності особливих приписів адміністративного законодавства [150, с. 137]. Існує й дещо інший підхід вчених з приводу адміністративно-правового статусу судів, так, В. К. Колпаков відзначив, що за загальним правилом серед державних органів, які не належать до виконавчої гілки влади, переважна більшість бере участь в адміністративно-правових відносинах не безпосередньо, а через свій апарат [71, с. 229-230]. В. К. Колпаков зауважив, що це стосується насамперед органів законодавчої і судової влади, а також органів

прокуратури [71, с. 230]. Ми вважаємо, що судді, які перебувають на адміністративних посадах, здійснюють адміністративні повноваження використовуючи необхідні інструменти діяльності публічної адміністрації, зокрема такі як адміністративні акти. Наприклад, голова суду має право видавати накази, які будуть виступати адміністративними актами індивідуальної дії. Отже, суди слід відносити до суб'єктів публічної адміністрації, оскільки в ч. 1 ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. чітко визначено адміністративні посади в суді, і на цих посадах перебувають саме судді відповідного суду.

У результаті проведення судової реформи в 2016 році було суттєво змінено судову систему, перетворивши її з чотирьох ланкової на трьох ланкову, як наслідок, вона стала складатися з місцевих судів, апеляційних судів та з Верховного Суду. Нова судова система України вже не отримала вищих спеціалізованих судів як судів касаційної інстанції, а також Верховного Суду України. Проте законодавець все ж таки передбачив в судовій системі вищі спеціалізовані суди, але вже не як суди касаційної інстанції, а як суди з розгляду окремих категорій справ, та розглядають справи як суди першої або апеляційної інстанцій. До таких судів відносяться Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд, яких судова система України раніше не мала. До того ж Україна отримала новий Верховний Суд з особливою організаційною структурою, яка відрізняється від організаційної побудови Верховного Суду України, що діяв до 15.12.2017 р. Так, Верховний Суд складається з Великої Палати Верховного Суду, а також чотирьох касаційних судів: Касаційного адміністративного суду, Касаційного господарського суду, Касаційного кримінального суду, Касаційного цивільного суду.

Отже, виходячи з вищевикладеного, необхідно проаналізувати контрольні повноваження голови місцевого суду, голови апеляційного суду, голови Вищого суду з питань інтелектуальної власності, голови Вищого антикорупційного суду, голови касаційного суду, голови Верховного Суду.

Відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. голова суду здійснює контроль за ефективністю діяльності апарату суду [127].

У Юридичній енциклопедії Ю. С. Шемшученка зазначено, що “контроль” (франц. *contrôle* – перевірка, від старофранц. *contre-rôle* – список, що має дублікат для перевірки) – перевірка виконання законів, рішень тощо. Є однією з найважливіших функцій державного управління [151, с. 323].

В. К. Колпаков розглядає контроль як один з найбільш поширених і дієвих способів забезпечення законності, сутність якого полягає в тому, що суб’єкт контролю здійснює облік і перевірку того, як контрольований об’єкт виконує покладені на нього завдання і реалізує свої функції [152, с. 662].

Досить деталізовано визначив поняття «контроль» В. М. Гаращук, який зазначив, що контроль – це сукупність дій із спостереження за функціонуванням відповідного об’єкта контролю з метою: отримання об’єктивної та достовірної інформації про стан справ на ньому; застосування заходів щодо попередження правопорушень (з правом прямого втручання в оперативну діяльність об’єкта контролю); надання допомоги підконтрольній структурі в поновленні законності і дисципліни; встановлення причин і умов, що сприяють порушенню вимог правових норм; прийняття заходів щодо притягнення до правової відповідальності винних осіб [153, с. 87].

В теорії адміністративного права виділяються різні види контролю, так В. Б. Авер’янов наступним чином класифікував види державного контролю: 1) за характером і обсягом контрольних повноважень: загальний та спеціальний контроль; 2) за часом проведення контролю: попередній, поточний (оперативний) і наступний контроль; 3) за характером організаційних зв’язків суб’єкта контролю з підконтрольним об’єктом: зовнішній та внутрішній; 4) за суб’єктами, що здійснюють контроль: внутрішній адміністративний контроль, президентський контроль, парламентський контроль, судовий контроль, прокурорський нагляд [71, с. 354–356].

Виходячи з того, що в межах даного дослідження розглядаються контрольні повноваження голови суду, тому доцільно визначити який саме вид контролю здійснює голова суду. Беручи до уваги те, що такий вид контролю здійснюється суб'єктами судової гілки влади, тому доцільно проаналізувати поняття судового контролю, який здійснюється саме суддями.

Л. П. Сушко зауважила, що судовий контроль є специфічним видом контролю, якому притаманні наступні риси:

- відсутність організаційної підпорядкованості між суб'єктами контрольної-наглядової діяльності і підконтрольними суб'єктами;
- оцінка їх діяльності лише з точки зору законності;
- можливості втручання в оперативну діяльність суб'єктів;
- об'єктом контрольної-наглядової діяльності є лише правовідносини;
- названі органи можуть здійснювати свої контрольні-наглядові повноваження за власною ініціативою;
- перелік методів діяльності органів обмежений рамками нормативних актів [154, с. 25].

Особливістю судового контролю, на думку Л. П. Сушко, є те, що він здійснюється не систематично, не повсякденно, як, наприклад, контроль з боку спеціалізованих контролюючих органів, а одноразово при розгляді справ (адміністративних, цивільних, кримінальних) [154, с. 25]. Виходячи з такого підходу здійснення головою суду судового контролю при розгляді різних категорій справ не буде охоплювати реалізацію його контрольних повноважень в межах здійснення публічного адміністрування в суді.

Отже, голова суду здійснює два види контролю: 1) судовий контроль – здійснюється при розгляді цивільних, кримінальних, адміністративних, господарських справ, справ про адміністративні правопорушення, а також справ конституційного провадження; 2) внутрішній адміністративний контроль – здійснюється шляхом виконання контрольних повноважень в межах реалізації адміністративних функцій.

Зважаючи на те, що голова суду здійснює контроль за ефективністю діяльності апарату суду, тому доцільно проаналізувати поняття “ефективність”.

Д. М. Павлов визначив ефективність управління як повне досягнення реальної та соціально-корисної конкретної управлінської мети за мінімальних витрат ресурсів в оптимальний строк з урахуванням обставин зовнішнього та внутрішнього характеру [155, с. 176].

С. С. Лукаш досліджуючи управління в органах внутрішніх справ дійшов висновку, що ефективність системи управління в органах внутрішніх справ є одним з найважливіших принципів її організаційної побудови, який забезпечує оптимальне функціонування останньої, сприяє якісному вирішенню завдань, поставлених перед суб'єктами і об'єктами управління, досягненню стратегічних, тактичних і оперативних цілей управління [156, с. 26]. Він також визначив ефективні методи управлінського впливу: стимулювання, матеріальної зацікавленості, надання виконавцям простору для розумної й важливої для справи ініціативи та самостійності, встановлення відповідальності за результати своєї роботи [156, с. 26].

Досить слушно визначили ефективність Р. С. Мельник та В. М. Бевзенко, які розглянули даний термін як принцип, який означає, що всі процедури та суб'єкти публічної адміністрації створюють результат, що задовольняє потреби суспільства, раціонально використовуючи надані ресурси. Для цього вони мають діяти, застосовуючи найпростіші засоби для досягнення результату, які мають бути своєчасними [150, с. 87].

Отже, в основі ефективності знаходяться три основні складові: 1) результат; 2) використані ресурси; 3) своєчасність.

Досліджуючи діяльність апарату суду як об'єкта контролю варто відмітити, що на нормативно-правовому рівні не визначено поняття апарату суду. Слід відмітити, що в законодавстві України було визначено поняття апарату державного органу, так в додатку 2 до Наказу Головного управління державної служби України № 65 від 01.09.1999 р. «Про Довідник типових професійних характеристик посад державних службовців (випуск 76)», який

втрапив чинність на підставі Наказу Національного агентства України з питань державної служби № 11 від 13.09.2011 р., було зазначено, що апарат державного органу – це сукупність працівників державного органу, які складають його штат [165]. Виходячи з поняття апарату державного органу, а також проаналізувавши положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. можемо запропонувати наступне визначення поняття «апарату суду» – це сукупність працівників суду, які не мають статусу судді, складають штат суду і здійснюють організаційне забезпечення його роботи. У зв'язку з цим пропонується викласти ч. 1 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. наступним чином: *«Апарату суду – це сукупність працівників суду, які не мають статусу судді, складають штат суду і здійснюють організаційне забезпечення його роботи. Апарат суду очолює керівник апарату».*

Отже, проаналізувавши наукові роботи (див., наприклад [157-164]) варто зауважити, що об'єктом контролю голови суду буде ефективність діяльності апарату суду загалом, а також ефективність діяльності працівників апарату суду зокрема.

Діяльність апаратів судів врегульована Законом України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р., а також Типовим положенням про апарат суду, затвердженим Наказом Державної судової адміністрації України № 131 від 08.02.2019 р., на підставі якого керівник апарату суду розробляє Положення про апарат суду.

На апарат суду, у відповідності до п. 8 Типового положення про апарат суду, покладається виконання 53 основних функцій, які можна згрупувати за такими основними напрямками:

- 1) забезпечення судового процесу;
- 2) документообіг;
- 3) аналітично-статистична діяльність;
- 4) правова робота;

- 5) фінансова діяльність;
- 6) матеріально-технічне та господарське забезпечення;
- 7) інформаційне та комп'ютерне забезпечення.

Для виконання функцій за даними напрямками в апаратах судів створюється відповідний штат. Керівниками апаратів судів розроблюється структура та штатний розпис апарату відповідного суду, який затверджується територіальним управлінням Державної судової адміністрації України, або Державною судовою адміністрацією України, якщо це стосується апаратів апеляційних судів або вищих спеціалізованих судів.

До апарату суду входять:

- 1) керівник апарату суду;
- 2) заступник (заступники) керівника апарату суду;
- 3) працівники патронатної служби: помічник голови суду; помічник заступника голови суду; помічник секретаря судової палати; помічник судді - член Ради суддів України, помічник судді;
- 4) секретарі судового засідання;
- 5) наукові консультанти;
- 6) судові розпорядники;
- 7) працівники, які працюють в управліннях, якщо такі управління створені;

В судах можуть бути утворені такі управління: управління забезпечення судового процесу; управління документообігу суду; управління аналітично-статистичного забезпечення роботи суду; управління фінансового забезпечення та бюджетного планування та інші.

- 8) працівники, які працюють в відділах, якщо такі відділи створені;

В судах можуть бути утворені такі відділи: відділ забезпечення діяльності керівника апарату суду та правової роботи; відділ систематизації законодавства та узагальнення судової практики; відділ документального обігу, контролю та забезпечення розгляду звернень громадян (канцелярія); відділ ведення архівних справ, відділ планово-фінансової діяльності та звітності; відділ інформаційного

та комп'ютерного забезпечення, відділ судової статистики; відділ матеріально-технічного та господарського забезпечення та інші.

9) працівники, які працюють в секторах, якщо такі сектори створені;

В судах можуть бути утворені такі сектори: сектор реєстрації судових справ, сектор судових розпорядників, сектор архівної справи та інші.

10) працівники, які працюють в прес-службі – прес-секретарі;

11) працівники, які працюють в бібліотеці суду, якщо вона створена;

11) працівники, які виконують функції з обслуговування.

Виходячи з потреби в суді можуть створюватися структурні підрозділи, або вводиться посади спеціалістів, що є характерним для місцевих судів, штатна чисельних яких, як правило, є невеликою.

Варто відмітити, що якщо відділи та сектори можуть утворюватися як в місцевих судах, так і в інших судах, то управління, як свідчить практика, утворюються тільки в апеляційних судах та Верховному Суді. Що ж до особливостей структури апарату Верховного Суду, то у Великій Палаті Верховного Суду, Касаційному адміністративному суді, Касаційному господарському суді, Касаційному кримінальному суді, Касаційному цивільному суді утворюються секретаріати та департаменти.

Зважаючи на те, що у вищих спеціалізованих судах утворюються апеляційні палати, тому в апаратах вищих спеціалізованих судів утворюються відповідні самостійні структурні підрозділи на яких покладено обов'язок здійснювати організаційне забезпечення роботи апеляційних палат цих судів.

Відповідно до п. 33 Типового положення про апарат суду, затвердженого Наказом Державної судової адміністрації України № 131 від 08.02.2019 р. працівники апарату суду зобов'язані виконувати завдання та обов'язки, визначені в посадових інструкціях, положеннях про структурні підрозділи апарату суду й цьому Положенні, дотримуватися Правил внутрішнього службового розпорядку, Правил внутрішнього трудового розпорядку, Правил поведінки працівника суду, Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, правил техніки

безпеки, вимог інших документів, які регламентують роботу суду, а також постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та удосконалювати організацію службової діяльності [128]. У свою чергу державні службовці, які працюють в суді, додатково зобов'язані дотримуватися вимог Закону України «Про державну службу», а також Закону України «Про запобігання корупції».

Правила внутрішнього службового розпорядку в суді розроблюються на основі Типових правил внутрішнього службового розпорядку, затверджених Наказом Національного агентства України з питань державної служби 03.03.2016 р. № 50. В згаданих Типових правилах зазначено, що в державному органі створюються належні умови для ефективної роботи [128].

Правила внутрішнього трудового розпорядку в суді розроблюються у відповідності до Конституції України від 28.06.1996 р., Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р., Кодексу Законів про працю України від 10.12.71 р. Варто відмітити, що на сьогодні діють Типові правила внутрішнього трудового розпорядку для робітників і службовців підприємств, установ, організацій, що затверджені Постановою Держкомпраці СРСР № 213 від 20.07.84 р., тому їх також потрібно брати до уваги при розробці Правил внутрішнього трудового розпорядку в суді, але з урахуванням чинного законодавства. В даних Типових правилах основний акцент зроблено на ефективність діяльності у виробничій сфері, аніж на ефективність діяльності у сфері адміністрування.

Проведений аналіз Правил внутрішнього службового розпорядку, а також Правил внутрішнього трудового розпорядку, що прийняті та діють в різних судах, свідчить про те, що остання назва правил є досить поширеною, в таких правилах передбачається, що вони поширюються як на суддів, так і на працівників апарату суду. Наприклад, в п. 1.3. Правил внутрішнього трудового розпорядку Токмацького районного суду Запорізької області, що затверджені рішенням зборів суддів та працівників апарату Токмацького районного суду Запорізької області №1 від 05.03.2018 р., зазначено, що ці Правила

поширюються на суддів та працівників апарату суду (працівників патронатної служби, працівників, які виконують функції з обслуговування, робітників) незалежно від посади та порядку призначення, та є обов'язковими для виконання [166]. Натомість, Правила внутрішнього службового розпорядку поширюються тільки на державних службовців, наприклад, Правила внутрішнього службового розпорядку державних службовців Чернігівського апеляційного суду, що затверджені Рішенням зборів державних службовців Чернігівського апеляційного суду № 1 від 31.10.2018 р. [167]. Зважаючи на те, що в судах працюють не тільки державні службовці, тому доцільно приймати в судах як Правила внутрішнього службового розпорядку, так і Правила внутрішнього трудового розпорядку. Така практика має місце, наприклад, в Господарському суді Волинської області, а також в багатьох інших судах.

В Правилах поведінки працівника суду, затверджених Рішенням Ради суддів України 06.02.2009 р. № 33, зазначається, що одним із стандартів поведінки працівника суду є професіоналізм, складовими чого визначено оперативність роботи та ефективне використання робочого часу. Даним стандартом охоплено також те, що працівник суду повинен виконувати свої посадові обов'язки ефективно [168].

Якщо проаналізувати дані правові акти, то можна дійти висновку про те, що вони хоча містять деякі положення про обов'язок працівників суду працювати ефективно, проте не визначають критерії ефективності, в них не згадується і про відповідальність за неефективну діяльність.

Аналізуючи наукові дослідження питань контролю за діяльністю апарату суду варто звернутись до праці П. П. Порощука, який до завдань контролю за діяльністю апарату суду відніс: перевірку стану виконання працівниками та структурними ланками апарату суду законодавчих приписів; виявлення та усунення недоліків у роботі апарату суду задля її оптимізації; виявлення правопорушень у діях працівників апарату суду та покарання останніх, а також встановлення та ліквідацію чинників, які спонукали та (або) сприяли протиправній поведінці працівників апарату суду, задля забезпечення

панування у режиму законності у їх роботі [169, с.11]. Отже, П. П. Порошук визначивши завдання контролю за діяльністю апарату суду також не робить акцент на контролі за ефективністю діяльності апарату суду, а більше зосереджує увагу на контролі за виконанням працівниками апарату суду своїх обов'язків.

Дуже слушно зазначив Д. Ю. Шпенюв, що контрольні повноваження голів суду полягають у забезпеченні ними виконання рішень органів суддівського самоврядування, контролі за веденням судової статистики та узагальненням судової практики, визначенні повноважень заступників голови та контролює виконання ними цих повноважень [170, с. 443].

Варто звернути увагу на те, що окрім голови суду контрольними повноваженнями за діяльністю апаратів судів наділена також Рада суддів України як вищий орган суддівського самоврядування. Так, відповідно до п. 3 ч. 8 ст. 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. Рада суддів України здійснює контроль за організацією діяльності судів, заслуховує з цих питань Голову Державної судової адміністрації України, його заступників, керівників структурних підрозділів і територіальних управлінь Державної судової адміністрації України [127]. Так, в період з 26 по 27 квітня 2018 р. робочою групою Ради суддів України було здійснено перевірку організації роботи Голосіївського районного суду міста Києва. Завданням такого виду контролю у даному випадку було: 1) проведення об'єктивної оцінки функціонування і фактичного стану організації роботи Голосіївського районного суду міста Києва, щодо здатності забезпечення належного рівня здійснення правосуддя, незалежності судів і суддів; 2) визначення необхідності вжиття заходів задля поліпшення стану організаційного забезпечення діяльності суду; 3) надання методичної допомоги колективу суддів у належній організації роботи суддівського самоврядування; 4) виявлення причин можливої неналежної організації роботи суду, умов, що цьому сприяють та напрацювання заходів для їх попередження і усунення; 5) перевірка організації роботи зі зверненнями фізичних та юридичних осіб; 6)

вивчення позитивного досвіду роботи суду з метою подальшого впровадження у інших судах; 7) попередження і вирішення можливих конфліктних питань та кризових ситуацій у діяльності суду; 8) перевірка виконання рішень з'їзду суддів України, Ради суддів України, органів суддівського врядування [171]. Отже, Рада суддів України здійснює контроль не за ефективністю діяльності апарату суду, а тільки за організацією діяльності суду.

Джон Грейсін визначив перелік повноважень, за допомоги яких голова суду може контролювати діяльність апарату суду. Так, голова суду може:

- 1) визначити перелік показників або ознак ефективного управління, а також перевірити планування в підпорядкованому йому суді;
- 2) регулярно отримувати інформацію від свого судового адміністратора, звіти про стан вирішення управлінських питань (періодичні звіти про стан справ у суді та фінансові звіти, призначенням яких є надання голові суду мінімально необхідного обсягу інформації щодо того, наскільки ретельно в організації виконуються бюджет, план роботи і графік виконання запланованих заходів);
- 3) спостерігати за діяльністю суду та адміністратора;
- 4) застосовувати інтерв'ювання, ставити питання щодо роботи адміністраторів суду (об'єктами інтерв'ювання можуть виступати громадяни, які скористалися послугами суду, професійні юристи, працівники судової системи) [172, с. 49].

А. М. Макаровець зазначає, що голова суду контролює ефективність діяльності апарату суду і відповідно його керівника (і його заступника) шляхом внесення подання керівникові територіального управління Державної судової адміністрації України, або, залежно від рівня суду, Голові Державної судової адміністрації України про застосування до них заохочення або накладення дисциплінарного стягнення [173].

На нашу думку, голова суду контролює не ефективність діяльності апарату суду, а саму діяльність цього апарату. Як вже відмічалось вище, апарат суду здійснює свої функції, які можна об'єднати за різними напрямками. Так, забезпечення судового процесу є одним з основних напрямів діяльності апарату суду, а тому голова суду буде контролювати:

1) порядок прийому та реєстрації документів в суді, зокрема на предмет відповідності вимогам Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженої Наказом Державної судової адміністрації України № 814 від 20.08.2019 р.[174];

2) порядок передавання судових справ для розгляду судді, зокрема, щоб справи розподілялись між суддями не посадовими особами, а модулем автоматизованого розподілу виключно в автоматизований спосіб, як це передбачено Положенням про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України № 30 від 26.11.2010 р., у редакції рішення Ради суддів України № 17 від 02.03.2018 р. [54].

Варто зауважити, що дане питання є вельми актуальним на сьогоднішній день, оскільки хоча в Україні з 1 січня 2011 року здійснюється автоматизований розподіл справ між суддями, проте в кожному суді є можливість втручатися в такий розподіл шляхом внесення уповноваженими особами суду до автоматизованої системи документообігу суду та до підсистеми обліку кадрів недостовірних відомостей щодо перебування судді на роботі, а також трьох коефіцієнтів: коефіцієнт складності категорії (підкатегорії) розподіленої судової справи; коефіцієнт форми участі судді у розподіленій справі; коефіцієнт адміністративної посади судді в суді на час розподілу справи. Тобто, можна констатувати можливість локального впливу на автоматизований розподіл справ, з приводу чого, до речі, є багато нарікань від учасників судових процесів, а також громадськості. Вирішити дану проблему було заплановано у 2019 році завдяки запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка повинна функціонувати згідно з вимогами Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017 р. [175]. Дана система усуває можливість локального внесення інформації до неї, оскільки вона передбачає тільки централізований спосіб внесення відомостей до системи, що вирішує проблему втручання в

автоматизований розподіл справ між суддями. Натомість, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система ще не створена, хоча вже розроблено Концепцію побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яку затверджено Наказом Державної судової адміністрації України № 1096 від 07.11.2019 р. [176].

3) фіксування судового засідання звукозаписувальними технічними засобами. Така фіксація передбачена п. 7 ч. 1 ст. 129 Конституції України, а також процесуальним законодавством, зокрема ч. 5 ст. 27 Кримінального процесуального кодексу України, яка передбачає, що під час судового розгляду та у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому цим Кодексом [177]. Наслідком неналежного виконання секретарем судового засідання цього положення може стати скасування судового рішення. Так, ухвалою Апеляційного суду Дніпропетровської області від 20.06.2018 р. у справі № 201/5699/16-к вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 02.04.2018 р. скасовано та призначено новий розгляд у суді першої інстанції [178]. У зв'язку з великою кількістю таких випадків Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ провів аналіз та виклав в своєму Листі від 01.01.2017 р. «Узагальнення про практику здійснення апеляційним судом процесуального повноваження щодо призначення нового розгляду в суді першої інстанції». Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ зазначив, що з метою зменшення кількості скасованих вироків та ухвал суду першої інстанції і скорочення часу розгляду провадження по суті з ухваленням законного і обґрунтованого судового рішення судам слід чітко дотримуватись Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання) та зобов'язати місцеві суди перед передачею кримінального

провадження до апеляційного суду обов'язково проводити перевірку компакт-диска з робочою копією фонограми засідання місцевого суду на предмет його справності і наявності на ньому всіх записів проведених судових засідань, про що зазначати в супровідному листі. За відсутності технічного носія інформації, запису судового засідання чи у разі його неналежної якості судовим колегіям апеляційного суду слід запровадити практику витребовування з місцевого суду дубліката робочої копії технічного носія інформації [179].

4) формування і оформлення судових справ. Поширеною помилкою при формуванні судових справ є те, що до них не вкладаються довідки про те, що фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу не здійснювалось. Як наслідок, має місце винесення апеляційними судами ухвал про повернення судових справ для належного оформлення. Наприклад, ухвала Одеського апеляційного суду про повернення справи для належного оформлення від 27.03.2019 р. у справі № 521/14786/16-ц [180], або ухвала Апеляційного суду Харківської області від 23.04.2018 р. у справі № 638/6998/17-ц [181].

Наступним напрямом контролю голови суду є документообіг. В межах даного контролю голова суду звертає увагу на ведення діловодства в суді, зокрема кадрового діловодства, перевіряє складання та ведення канцелярією номенклатури справ, а також ведення архіву. Голова може перевірити порядок приймання, перевірки і відправлення канцелярією вхідної (вихідної) кореспонденції, а також чи реєструється вона в автоматизованій системі документообігу суду.

Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. голова суду організовує ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства [127]. Саме тому голова суду буде здійснювати контроль за тим, як апарат суду буде складати та подавати статистичну звітність про роботу суду. Так, відповідно до Наказу Державної судової адміністрації України «Про затвердження форм звітів щодо здійснення

правосуддя місцевими та апеляційними судами» від 09.03.2017 р. № 311 звіти розраховуються автоматично на підставі відомостей, що вносяться до автоматизованої системи документообігу суду та подаються в електронній формі засобами автоматизованої системи документообігу суду з дотриманням умови щодо засвідчення електронним цифровим підписом відповідальних осіб [182].

З метою захисту майнових прав та законних інтересів суду його голова контролює претензійну та позовну роботу в суді. Крім того, голова суду контролює організацію прийому громадян в суді, а також звертає увагу на своєчасність розгляду пропозицій, заяв і скарг, запитів відповідно до вимог Закону України "Про звернення громадян" від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР, Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" 05.07.2012 р. № 5076-VI, Закону України "Про статус народного депутата України" 17.11.1992 р. № 2790-XII, Закону України "Про доступ до публічної інформації" 13.01.2011 р. № 2939-VI, Закону України "Про інформацію" 02.10.1992 р. № 2657-XII.

У сфері фінансової діяльності голова суду контролює: 1) стан організації та забезпечення внутрішнього обліку сплати, повернення й зарахування судового збору до Державного бюджету України; 2) дотримання бюджетного законодавства при взятті бюджетних зобов'язань; 3) здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань; 4) підготовку пропозицій до бюджетного запиту та здійснює їх аналіз та ін.

В напрямі матеріально-технічного та господарського забезпечення голова суду контролює стан приміщень, збереження та використання матеріальних цінностей, дотримання заходів пожежної безпеки та ін.

Голова суду також контролює напрям інформаційного та комп'ютерного забезпечення суду, а тому перевіряє стан забезпечення відповідальними особами роботи електронної пошти суду, роботи локальної комп'ютерної мережі суду, роботи інформаційно-пошукових систем нормативно-правових

актів, доступу до мережі Інтернет, роботи автоматизованої системи документообігу суду.

Варто зазначити, що в судовій системі України діє суддівське самоврядування, яке покликано сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їхню діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами у системі судів [127]. Зважаючи на те, що рішення органів суддівського самоврядування є обов'язковими для суддів та працівників суду, тому голова суду буде контролювати їх виконання в суді.

До адміністративний посад в суді, окрім голови суду, належать посади заступника (заступників) голови суду. Беручи до уваги те, що адміністративні повноваження заступників голови визначає сам голова суду, тому він буди контролювати здійснення ними адміністративних повноважень.

Аналіз положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. дозволяє дійти висновку про те, що законодавець наділив однаковими контрольними повноваженнями голів судів різних рівнів.

Слід відмітити, що вищевикладені контрольні повноваження голови суду в кожному суді будуть реалізовуватися по-різному, все залежить від кваліфікованості, досвідченості, дисциплінованості та інших особистих якостей керівника апарату суду та його заступника. За належної роботи керівництва апарату суду зменшується навантаження на голову суду в питаннях здійснення контрольних повноважень за діяльністю апарату. Це позитивно сприяє реалізації інших адміністративних повноважень головою суду, а також виконанню основного свого завдання – здійснення правосуддя. Саме тому голову суду уповноважено погоджувати призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, а також вносити подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства [127].

Відповідно до п. 11 Типового положення про апарат суду, затвердженого Наказом Державної судової адміністрації України № 131 від 08.02.2019 р., заохочення або накладення дисциплінарного стягнення стосовно керівника апарату суду, його заступника застосовуються за поданням голови відповідного суду:

– начальником територіального управління Державної судової адміністрації України - стосовно керівника апарату місцевого суду та його заступників;

– Головою Державної судової адміністрації України - стосовно керівника апарату апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, їх заступників, а також стосовно керівника апарату місцевого суду та його заступників щодо нагородження відомчими заохочувальними відзнаками Державної судової адміністрації України [128]. На нашу думку, надання голові суду права вносити відповідні подання щодо застосування заохочень або стягнень є дуже слушною позицією законодавця, проте проблемним питанням залишається звільнення керівника апарату за неналежне виконання ним своїх посадових обов'язків. Так, керівник апарату суду є державним службовцем, а тому питання його звільнення визначені Законом України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Голова суду може вирішити питання про звільнення керівника апарату суду шляхом внесення подання про накладення дисциплінарного стягнення у виді звільнення з посади державної служби, проте дане стягнення може бути накладене лише за вчинення систематично (повторно протягом року) дисциплінарного проступку – прогулу (у тому числі відсутність на службі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин [183]. Тобто, голова суду не може ініціювати звільнення керівника апарату за невиконання або неналежне виконання ним своїх посадових обов'язків, що, на нашу думку, нівелює значення контрольних повноважень голови суду.

На сьогодні в законодавстві передбачається можливість звільнення керівника апарату суду, але за ініціативою зборів суду. Так, відповідно до ч. 3 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від

02.06.2016 р. збори суддів можуть висловити недовіру керівнику апарату суду, що має наслідком звільнення його з посади [127]. Проте, враховуючи те, що контрольні повноваження за діяльністю апарату суду закріплені не за зборами суду, а за головою суду, тому пропонуємо також і йому надати право ініціювати звільнення керівника апарату, зокрема за невиконання або неналежне виконання ним своїх посадових обов'язків. У зв'язку з цим доцільно доповнити ч. 1 ст. 24, ч. 1 ст. 29, ч. 1 ст. 34 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. пунктом 3-1 такого змісту: *«вносить подання про звільнення керівника апарату суду»*. Додатково пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 39 згаданого Закону пунктом 4-1 такого змісту: *«вносить подання про звільнення керівника апарату Верховного Суду»*, а також ч. 6 ст. 42 даного Закону пунктом 3-1 такого змісту: *«вносить подання про звільнення керівника структурного підрозділу апарату Верховного Суду, який здійснює організаційне забезпечення діяльності відповідного касаційного суду»*.

З метою забезпечення можливості застосування запропонованих змін доцільно ч. 2 ст. 91 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII викласти в такій редакції: *«Керівники апаратів (секретаріатів) державних органів, зазначених у частині першій цієї статті, крім Керівника Секретаріату Конституційного Суду України, призначаються на посаду в порядку, визначеному законом, а керівники апаратів (секретаріатів) судів, органів та установ системи правосуддя призначаються на посаду та звільняються з неї в порядку, визначеному законом з особливостями, передбаченими законодавством про судоустрій і статус суддів»*.

Підсумовуючи вищевикладене можемо дійти наступних висновків:

1. Судді, які перебувають на адміністративних посадах, є суб'єктами публічної адміністрації, оскільки здійснюють адміністративні повноваження використовуючи необхідні інструменти діяльності публічної адміністрації, зокрема такі як адміністративні акти.

2. Голова суду здійснює два види контролю: 1) судовий контроль – здійснюється при розгляді цивільних, кримінальних, адміністративних,

господарських справ, справ про адміністративні правопорушення, а також справ конституційного провадження; 2) внутрішній адміністративний контроль – здійснюється шляхом виконання контрольних повноважень в межах реалізації адміністративних функцій.

3. Пропонується викласти ч. 1 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. наступним чином: *«Апарат суду – це сукупність працівників суду, які не мають статусу судді, складають штат суду і здійснюють організаційне забезпечення його роботи. Апарат суду очолює керівник апарату»*.

4. Аналіз змісту низки правових актів, що регулюють роботу суду, дозволив дійти висновку про те, що вони хоча містять деякі положення про обов'язок працівників суду працювати ефективно, проте не визначають критерії ефективності, в них не згадується і про відповідальність за неефективну діяльність. А тому, голова суду контролює не ефективність діяльності апарату суду, а саму діяльність цього апарату.

5. Визначено основні напрями контролю, що здійснюється головою суду: 1) забезпечення судового процесу; 2) документообіг; 3) аналітично-статистична діяльність; 4) правова робота; 5) фінансова діяльність; 6) матеріально-технічне та господарське забезпечення; 7) інформаційне та комп'ютерне забезпечення.

6. Запропоновано доповнити ч. 1 ст. 24, ч. 1 ст. 29, ч. 1 ст. 34 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. пунктом 3-1 такого змісту: *«вносить подання про звільнення керівника апарату суду»*. Додатково пропонується доповнити ч. 2 ст. 39 згаданого Закону пунктом 4-1 такого змісту: *«вносить подання про звільнення керівника апарату Верховного Суду»*, а також ч. 6 ст. 42 даного Закону пунктом 3-1 такого змісту: *«вносить подання про звільнення керівника структурного підрозділу апарату Верховного Суду, який здійснює організаційне забезпечення діяльності відповідного касаційного суду»*.

7. Пропонується ч. 2 ст. 91 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII викласти в такій редакції: *«Керівники апаратів*

(секретаріатів) державних органів, зазначених у частині першій цієї статті, крім Керівника Секретаріату Конституційного Суду України, призначаються на посаду в порядку, визначеному законом, а керівники апаратів (секретаріатів) судів, органів та установ системи правосуддя призначаються на посаду та звільняються з неї в порядку, визначеному законом з особливостями, передбаченими законодавством про судоустрій і статус суддів».

***

Висновки до розділу

1. Аналіз свідчить про розподіл повноважень з питань управління (адміністрування) судом між головою, з'їздом та керівником апарату суду. За з'їздом закріплено в основному розпорядчі та контрольні функції

2. Виокремлено три основні блоки у повноваженнях голови будь-якого суду, згідно з якими виокремлюємо і потребу у правовому забезпеченні цих блоків:

1) Процесуальні повноваження, впливають із загального правового статусу судді;

2) Управлінські (адміністративні) повноваження що прямо визначено законодавством;

3) Повноваження, що прямо не передбачені законодавством, але органічно впливають із двох попередніх.

3. Повноваження не є вичерпними, це у майбутньому може призвести до різних наслідків в залежності від того як розвиватиметься судова система й суспільство в цілому. Дуже важливим джерелом на сьогоднішній день є судові прецеденти Європейського Суду з прав людини, тому було б доречним, щоб законодавець закріпив за ним повноваження з контролю за впровадженням у практичну діяльність судів досвіду Європейського суду з прав людини.

4. імплементує положення міжнародних норм.

Проведення порівняльного аналізу статей 6, 24, 29, 34, 39 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», в яких визначено повноваження голів різних судів свідчить про наявність базових управлінських повноважень спрямованих на забезпечення роботи суду. Найменший обсяг повноважень як правило властивий для голів місцевих судів. Проте, для кожного суду властиві відмінності у повноваженнях їх голів, виходячи із функціонального призначення суду у системі правосуддя.

5. Повноваження голови суду обумовлені характером суспільно-політичних відносин. Саме виходячи із потреб суспільства та держави, рівня розвитку правової культури та правової свідомості, сформовано завдання та функції, які покладено на суди, а також формується національне законодавство.

6. «Голова суду» – це посадова особа, що формується шляхом призначення або обрання із числа осіб судового корпусу, в окремих випадках знаних правників (в тому числі науковців), виконує процесуальні та адміністративні функції спрямовані на забезпечення, координацію, контроль в процесі організації роботи відповідного суду в рамках національної системи судів або ж міжнародних (регіональних) судів, якщо України має своє представництво у їх складі.

7. Судді, які перебувають на адміністративних посадах, є суб'єктами публічної адміністрації, оскільки здійснюють адміністративні повноваження використовуючи необхідні інструменти діяльності публічної адміністрації, зокрема такі як адміністративні акти.

8. Голова суду здійснює два види контролю: 1) судовий контроль – здійснюється при розгляді цивільних, кримінальних, адміністративних, господарських справ, справ про адміністративні правопорушення, а також справ конституційного провадження; 2) внутрішній адміністративний контроль – здійснюється шляхом виконання контрольних повноважень в межах реалізації адміністративних функцій.

9. Пропонується викласти ч. 1 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. наступним чином: «*Апарат суду* –

це сукупність працівників суду, які не мають статусу судді, складають штат суду і здійснюють організаційне забезпечення його роботи. Апарат суду очолює керівник апарату».

10. Аналіз змісту низки правових актів, що регулюють роботу суду, дозволив дійти висновку про те, що вони хоча містять деякі положення про обов'язок працівників суду працювати ефективно, проте не визначають критерії ефективності, в них не згадується і про відповідальність за неефективну діяльність. А тому, голова суду контролює не ефективність діяльності апарату суду, а саму діяльність цього апарату.

11. Визначено основні напрями контролю, що здійснюється головою суду: 1) забезпечення судового процесу; 2) документообіг; 3) аналітично-статистична діяльність; 4) правова робота; 5) фінансова діяльність; 6) матеріально-технічне та господарське забезпечення; 7) інформаційне та комп'ютерне забезпечення.

12. Запропоновано доповнити ч. 1 ст. 24, ч. 1 ст. 29, ч. 1 ст. 34 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. пунктом 3-1 такого змісту: *«вносить подання про звільнення керівника апарату суду»*. Додатково пропонується доповнити ч. 2 ст. 39 згаданого Закону пунктом 4-1 такого змісту: *«вносить подання про звільнення керівника апарату Верховного Суду»*, а також ч. 6 ст. 42 даного Закону пунктом 3-1 такого змісту: *«вносить подання про звільнення керівника структурного підрозділу апарату Верховного Суду, який здійснює організаційне забезпечення діяльності відповідного касаційного суду»*.

13. Пропонується ч. 2 ст. 91 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII викласти в такій редакції: *«Керівники апаратів (секретаріатів) державних органів, зазначених у частині першій цієї статті, крім Керівника Секретаріату Конституційного Суду України, призначаються на посаду в порядку, визначеному законом, а керівники апаратів (секретаріатів) судів, органів та установ системи правосуддя призначаються на посаду та звільняються з неї в порядку, визначеному законом з*

особливостями, передбаченими законодавством про судоустрій і статус суддів».

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження, були сформульовані такі ключові висновки.

1. Аналіз зарубіжного досвіду таких країн як Болгарія, Молдова, Білорусія, Грузія, Німеччина, дозволив констатувати, що у кожній країні є коло переваг та недоліків правового регулювання правового статусу голови суду. Усі вони обумовлені особливостями історичного та соціального розвитку як держави, так суспільства, рівнем правосвідомості, правової культури населення тощо. Також наголошується на суттєвому «прориві» українського законодавця у сфері комплексного врегулювання досліджуваних питань, зокрема в Україні більш повно та якісно виписані окремі аспекти, які або частково, або ж зовсім не згадані в законодавствах зарубіжних країн (це, наприклад, питання дисциплінарної відповідальності голови суду, повноваження голів суду кожного рівня судової системи, виборність голів судів суддями відповідного суду з числа суддів цього ж суду, значно менші строки головування на посаді тощо). Тому, інтегрування зарубіжних практик до вітчизняної судової системи повинно здійснюватися помірковано та виключно після глибокого розуміння необхідності та доцільності запровадження іноземного досвіду (принаймні щодо адміністративного статусу голови суду).

2. Судова реформа має стати взірцем успішної трансформації, інтеграційним фактором для системи правоохоронних органів та органів правопорядку й кримінальної юстиції та індикатором створення успішної правової держави. Адміністрування суду є однією із ключових функцій та важливим завданням голови суду, який в даному випадку поєднує компетенційні системи фахівця-професіонала, що здійснює правосуддя в суді з адміністративними навичками, повноваженнями, вміннями та досвідом.

Судове управління як частина адміністративно-правової складової функціонування голови суду є діяльністю (адмініструванням), спрямованою на упорядкування та корегування внутрішньоорганізаційних процесів в суді з

метою забезпечення сталої та ефективної його роботи для забезпечення основної функції судової влади – правосуддя. Під останнім розуміється комплексне владне явище, що полягає у реалізації специфічної та головної функції судів – розгляду справ різних галузевих категорій по суті з метою установлення істини. Правосуддя визначає основний зміст діяльності судді, однак є не виключним її видом. Звичайно, що інші функції судової діяльності (наприклад, контрольна) обумовлюють спеціальні обов'язки суддів, однак отримання ними адміністративних повноважень передбачає поєднання професійно-компетентної діяльності (щодо розгляду конкретних справ) з організаційно-управлінською.

3. Адміністративно-правовий статус голови суду складається з таких елементів:

- завдання та цілі діяльності голови суду, визначені у законодавстві.
- порядок обрання суддів на адміністративні посади.
- повноваження голови суду.
- відповідальність та звільнення суддів з адміністративних посад.

Адміністрування головою суду призначене забезпечити усі умови для належного відправлення правосуддя, своєчасного та об'єктивного розгляду справ у суді, сприяти підвищенню авторитету суду шляхом комунікації із суспільними інституціями, високому професіоналізму працівників апарату суду тощо. Законодавець повинен усунути прогалину, яка на даний час існує у спеціальному законодавстві, та чітко прописати цілі і завдання, які покладаються на голову суду та його заступника, у логічному взаємозв'язку із їхніми повноваженнями, які органічно із них випливають. Сьогодні правове регулювання статусу голови суду, на жаль, має фрагментарний характер, що інколи призводить до неповного розуміння у суддівських колах статусу голови суду, і, як наслідок, або до неефективного адміністрування у суді, або до перевищення своїх повноважень.

Функціями управлінської діяльності голови суду визначено ключові напрямки адміністрування різних процесів в конкретно взятому суді, що

спрямовані на забезпечення системної та ефективної роботи щодо досягнення мети системи правосуддя. Таке розуміння функцій формує симбіоз адміністративної природи діяльності голови суду та вимог процесуальних норм, якими встановлені правила відправлення правосуддя.

4. Правове забезпечення управлінської діяльності голови суду передбачає наділення голови суду функціями та повноваженнями щодо організації роботи відповідного суду (адміністрування), шляхом їх закріплення у нормах права, скоординовані єдиною системою принципів та сформовані у цілісну систему.

Джерелами адміністративно-правового регулювання управлінської діяльності голів суду є система нормативно-правових актів, яка визначає систему функцій та повноважень голів суду, спрямованих на упорядкування та корегування внутрішньоорганізаційних процесів в суді з метою забезпечення сталої та ефективної його роботи для забезпечення основної функції судової влади – правосуддя. Система джерел виходить далеко за рамки адміністративного права, зберігаючи при цьому в собі систему форм та методів властивих саме адміністративному праву.

Весь конгломерат нормативно-правових актів розподілено на 4 блоки: 1) міжнародні нормативно-праві акти (теж неоднорідні за своїм складом), 2) система національного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів, 3) локальні (спеціальні) нормативні акти органів суддівського самоврядування та керівного складу судів, 4) судові прецеденти та рішення Конституційного Суду України.

Ефективність роботи голови суду відображена у декількох ключових для нас моментах:

1) мінімізація ризиків корупційних правопорушень у відповідному суді, шляхом удосконалення процедур або ж ефективного використання вже існуючих (наприклад, участь у судовому засіданні в режимі відео конференції, зміни локації розташування судді), забезпечення принципу доброчесності, постійна робота щодо підвищення рівня правової свідомості;

2) удосконалення законодавства й усунення правових колізій, а саме, вирішення дуалізму у правовому статусі голови суду: поєднання процесуальних повноважень з управлінським аспектом діяльності голови суду; належне врегулювання розподілу управлінських повноважень між головою, зборами суддів та апаратом суду; по-друге належне нормативне забезпечення взаємодії голови Зборів та апарату суду у питаннях адміністрування. Вбачається доцільною практика нормативного закріплення обов'язку уповноважених суб'єктів судово-управлінської діяльності щодо погодження найбільш важливих їх дій з іншими владними учасниками у цій сфері, виконавчими органами суддівського самоврядування;

3) забезпечення незалежності суддів, як найвища гарантія ефективного судочинства;

4) максимальне дотримання принципів верховенства права та законності тощо.

5. Первинним елементом адміністративної діяльності є управлінське рішення яким визначаються ключові форми, методи та процедури, які потрібні для ефективного функціонування, саме тому необхідно детальніше зупинитись на його характеристиці та особливостях в діяльності голови суду.

Управлінським рішенням голови суду вважається владний вплив формалізований у певний нормативний вираз, яким визначаються ключові заходи необхідні для якісного адміністрування судом як особливої державної інституції на яку покладено здійснення правосуддя.

Природа управлінського рішення характеризує діяльність голови суду як керівника, менеджера, координатора адміністративних процесів, що відбуваються в суді, а також апараті суду. На відміну від інших правоохоронних органів або органів кримінальної юстиції, чи публічної адміністрації, судові інституції практично позбавлені зовнішньоорієнтованих функцій (адже їх основою функцією виступає правосуддя), тому управлінські рішення носять в першу чергу внутрішньо-організаційний зміст і спрямовані на упорядкування процесів, що відбуваються в самому суді.

6. Головою суду запропоновано розуміти посадову особу, правове положення, а в подальшому і професійна діяльність якої формується шляхом призначення або обрання із числа осіб судового корпусу, в окремих випадках знаних правників (в тому числі науковців), виконує процесуальні та адміністративні функції спрямовані на забезпечення, координацію, контроль в процесі організації роботи відповідного суду в рамках національної системи судів або ж міжнародних (регіональних) судів, якщо України має своє представництво у їх складі.

7. Голова суду здійснює два види контролю:

–судовий контроль – здійснюється при розгляді цивільних, кримінальних, адміністративних, господарських справ, справ про адміністративні правопорушення, а також справ конституційного провадження;

–внутрішній адміністративний контроль – здійснюється шляхом виконання контрольних повноважень в межах реалізації адміністративних функцій.

Пропонується викласти ч. 1 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. наступним чином: «Апарат суду – це сукупність працівників суду, які не мають статусу судді, складають штат суду і здійснюють організаційне забезпечення його роботи. Апарат суду очолює керівник апарату».

Запропоновано доповнити ч. 1 ст. 24, ч. 1 ст. 29, ч. 1 ст. 34 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. пунктом 3-1 такого змісту: «вносить подання про звільнення керівника апарату суду». Додатково пропонується доповнити ч. 2 ст. 39 згаданого Закону пунктом 4-1 такого змісту: «вносить подання про звільнення керівника апарату Верховного Суду», а також ч. 6 ст. 42 даного Закону пунктом 3-1 такого змісту: «вносить подання про звільнення керівника структурного підрозділу апарату Верховного Суду, який здійснює організаційне забезпечення діяльності відповідного касаційного суду».

Пропонується ч. 2 ст. 91 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII викласти в такій редакції: «Керівники апаратів

(секретаріатів) державних органів, зазначених у частині першій цієї статті, крім Керівника Секретаріату Конституційного Суду України, призначаються на посаду в порядку, визначеному законом, а керівники апаратів (секретаріатів) судів, органів та установ системи правосуддя призначаються на посаду та звільняються з неї в порядку, визначеному законом з особливостями, передбаченими законодавством про судоустрій і статус суддів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Призначення голів судів в інших державах. Вісник центру суддівських студій. 2009 № 13. С. 11
<http://www.judges.org.ua/article/visnuk13.pdf>
2. Кравчук В.М. Вимоги, які пред'являються до суддів: компаративістське дослідження. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2012. №3. С. 38-47.
3. Європейська Хартія про статус суддів (Лісабон, 1998). URL: <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf>
4. Закон за съдебната власт. URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135560660>
5. Конституція на Република Бълґария URL: <https://www.parliament.bg/bg/const/>
6. Закон за съдебната власт URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135560660>
7. Конституція республіки Молдова URL: <https://www.undp.org/content/dam/moldova/docs/Publications/Constitutia%20RM%20format%20mic%20Rus%20Tipar%2014-07-2016.pdf>
8. Закон Молдовы о статусе судьи N 544-XIII от 20.07.1995 URL: <https://cnas.md/libview.php?l=ru&idc=183&id=555&t=/zakonodatelictvo/zakoni/zakono-ctatuce-cudii-N-544-XIII-ot-20071995>
9. Кодекс республіки Беларусь о судоустройстве и статусе судей URL: <http://kodeksy.by/kodeks-o-sudoustrojstve/statya-32>
10. U S T AWA z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20010981070/U/D20011070Lj.pdf>
11. Конституція Грузии URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/30346?publication=35>

12. Органический закон Грузии Об общих судах URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/90676/29/ru/pdf>
13. How does Germany choose its judges? Always the best pick? URL: <https://www.dw.com/en/how-does-germany-choose-its-judges-always-the-best-pick/a-39846970>
14. The President URL: <https://www.bverwg.de/en/das-gericht/organisation/der-praesident>
15. Judiciary Act of German in the version of the promulgation of 19.04.1972, as last amended of 05.02.2009 URL: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>
16. Назаров І.В. Історичний розвиток та сучасна структура судової системи Німеччини. Проблеми законності. **2016**. Вип. 134. С. 173-181.
17. Questionnaire for the preparation of the CCJE Opinion No. 19 (2016): “The role of court presidents” URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805aa9ff>
18. Панталієнко П.В. Адміністративно-правовий статус голови місцевого суду України. Дис... на здоб. наук. ступ. к.ю.н. спец. 12.00.07. Київ, 2012. 184с.
19. Татаренко В.Б. Державна політика розвитку судової влади в Україні. Дис...канд. наук з д. упр. спец. 25.00.02. Київ, 2011. 224с.
20. Сіренко В. Ф. Деякі проблеми реформування судової влади в Україні. Право України. 2010. № 5. С. 4–13.
21. Стефанюк В. Судова система України та судова реформа. К., Юрінком Інтер, 2001. 176 с.
22. Мартинова О. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності суддів місцевих загальних судів у провадженні по справах про адміністративні правопорушення. Дис... на здоб. наук. ступ. к.ю.н. спец. 12.00.07., Харків, 2011. 204с.

23. Шевчук П. До питання про стосунки між судовою владою і засобами масової інформації через призму розгляду цивільних справ. Судова практика у справах за позовами до ЗМІ. Матеріали науково-практичної конференції, 13-14 травня 1999 р., м. Київ. У 2 т. Т. 1. К., Міжнародний фонд «Відродження»; Інформаційний прес-центр IREX ПроМедіа, 1999. С. 30-36.

24. Лазарева В.А. Судебная защита в уголовном процессе РФ: проблемы теории и практики : автореферат дис. ... доктора юридических наук : 12.00.09. М., 2000. 24 с.

25. Ржевский В.А. Судебная власть в Российской Федерации: конституционные основы организации и деятельности. М., Юристъ, 1998. 214 с.

26. Організація судових та правоохоронних органів. Навч. посіб. / Марочкін І.Є., Сібільова Н.В., Афанасьєв В.В., Бабкова В.С. та ін. ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого ; за ред. І.Є.Марочкіна. Х., Одісей, 2007. 528 с.

27. Супрун Г.Б. Суд (суддя) як суб'єкт провадження у справах про адміністративні правопорушення в Україні. Дис... на здоб. наук. ступ. к.ю.н. спец. 12.00.07. Київ, 2011. 225с.

28. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Х., Консум, 2001. 656 с.

29. Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підручник / О. Н. Ярмиш, В. О. Серьогін ; за заг. ред. Тодици Ю. М. Х., Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 653 с.

30. Стрижак А. Судове управління в Україні. Теоретичні основи і правове регулювання. Ужгород, Патент, 2004. 120 с.

31. Москвич Л. М. Організаційно-правові проблеми статусу суддів : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.10. Х., 2003. 244 с.

32. Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади реформування судової системи України. Дис... на здоб. наук. ступ. к.ю.н. спец. 12.00.07., Харків, 2011. 430с.

33. Притика Д. Правові проблеми судового управління. Право України. 2003. № 3. С. 30–36.
34. Дудченко О. Ю. Адміністрування в судовій системі: поняття та перспективи реформування. Юрист України. № 2 (23) 2013. С.138-143.
35. Вільгушинський М. Особливості процедури взаємодії судів загальної юрисдикції. Юридичний вісник. 2013. № 2. С. 90–97.
36. Пітер Г. Соломон Судове адміністрування і якість правосуддя. Судова апаелція. № 3(16), 2009. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/14003/09-Solomon.pdf?sequence=1>
37. Шутилин В.Ю. Судебный департамент при Верховном суде Российской Федерации в субъектах Российской Федерации: административно-правовые вопросы организации и деятельности. Автор. дисс... к.ю.н. 12.00.14. Воронеж, 2008. 20с. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/autoref-sudebnyi-departament-pri-verkhovnom-sude-rossiiskoi-federatsii-v-subektakh-rossiiskoi-federa.pdf>
38. Обрусна С. Ю. Соціальний характер судового управління: окремі питання. Право і Безпека. 2010. № 1 (33). С. 102–106.
39. Зубко А. О. Адміністративно-правовий статус Департаменту міжнародних спорів Міністерства юстиції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 200 с.
40. Вишневський М. В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності апарату суду в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права Випуск 6, том 1, 2018. С .213-218.
41. Панталієнко П. В. Адміністративно-правовий статус голови місцевого суду України: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 20с.
42. Дудченко О. Ю. Правовий статус осіб, які займають адміністративні посади в суді. Монографія. Х., Право, 2015, 160 с.

43. Золотарьова Я. С. Адміністративні посади та їх правовий статус у судовій системі України. Юридична наука. № 10 (52). 2015. С. 46-51.
44. Бахрах Д.Н. Административное право. Учеб. для вузов. Москва, Издательство ВЕК, 1999. 368 с.
45. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
46. Михеева И. В. Особенности администрирования и управления в российских судах (сравнительно-правовой аспект). Пробелы в законодательстве и пути их преодоления: сб. науч. ст. по итогам междунар. науч.-практ. конф., 14-15 сент. 2007 г., Н. Новгород, 2008.
47. Сагун А.В. Голова суду як суб'єкт управлінської діяльності адміністративних судів України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 29 (2.3). С. 197–199.
48. Москвич Л. М. Проблеми підвищення ефективності судової системи: дис. ...д-ра юрид. Наук 12.00.10, Х., 2011. 460с.
49. Дудченко О. Ю. Щодо адміністративних повноважень голови суду. Публічне право. 2013. № 2. С. 205–212.
50. Голобутовський Р. З. Особливості повноважень голови суду з адміністрування публічною службою в суді. Науково-виробничий журнал «Держава та регіони. Серія: Право», Вип. 1, 2019, С. 76-79.
51. Про судоустрій України: Закон України від 07.02.2002 р., № 3018–III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 27-28. Ст. 280.
52. Золотарьова Я. С. Особливості призначення на адміністративні посади в судових органах. Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту, 2014, Серія: Право, Вип. 29, Ч. 2, Том 2, С. 48-51.
53. Дем'яненко І. В. Повноваження голови місцевого суду у світлі реформування законодавства про судоустрій та статус суддів. Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право, 2012, № 1000, вип. 11, С. 269-273.
54. Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене Рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 № 30. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr030414-10?find=1&text=%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%83#w15>

55. Положення про помічника судді, затв. рішенням Ради суддів України № 21 від 18.05.2018 року URL: https://zib.com.ua/ua/133526-nove_polozhennya_pro_pomichnika_suddi_tekst.html

56. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України (конституційності) окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України, законів України «Про Вищу раду юстиції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження: рішення від 16.06.2011 № 5-рп/2011» .Офіц. вісн. України, 2011, № 50, Ст. 1990

57. Барабаш Г. О. Окремі питання призначення суддів на адміністративні посади. Правник URL: <http://www.pravnuk.info/2013-12-27-12-38-39/21-okremi-pitannya-priznachennya-suddiv-na-administrativni-posadi.html>

58. Di Federico, G. Proposte per la modernizzazione dell'apparato giudiziario italiano. Verbalizzazione degli atti processuali, tecnologie video e gestione dell'innovazione nell'amministrazione della giustizia, Consiglio Nazionale delle Ricerche, Roma. 1993. С. 384-415

59. Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвал. Комітетом міністрів Ради Європи 17.11.2010 на 1098 засіданні заступників міністрів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38

60. Основні принципи незалежності судових органів: Резолюції 40/32 та 40/146 Ген. Асамблеї від 29.11.1985 р. та 13.12.1985 р. Права людини і професійні стандарти для юристів, Амстердам, К., 1996, С. 28-31.

61. Куйбіда Р. Висновок щодо можливості перебування суддів на адміністративних посадах більше, ніж двічі поспіль. URL: <https://pravo.org.ua/ua/news/20871561-visnovok-schodo-mogelivosti-perebuvannya-suddiv-na-administrativnih-posadah-bilshe,-nige-dvichi-pospil>

62. Рішення Ради суддів України «Щодо нового порядку обрання суддів на адміністративні посади» від 2 квітня 2015 року № 34 URL: <file:///D:/admin/Downloads/rishennya34.pdf>

63. Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року. URL: [https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki\(1\).pdf](https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf)

64. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року, схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 N 2006/23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67

65. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності. URL: <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%BA%20%E2%84%96%203.pdf>

66. Тубелець О. С., Паришкара В. В. Адміністративна відповідальність осіб, які мають статус судді, як фактор формування високопрофесійного суддівського корпусу. Право публічної служби. Адміністративне право і процес, № 4(14), 2015, С. 95-105.

67. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження. Монографія. Х., Право, 2014. 576 с.

68. Ковалів М.В. Адміністративно-правове регулювання діяльності правоохоронних органів у демократичній державі. Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ №1, 2018. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/01_2018/21.pdf

69. Гречанюк С.К. Проблеми правового забезпечення взаємодії установ Державної кримінально-виконавчої служби України з підрозділами державної виконавчої служби України у питаннях реалізації окремих судових рішень/ Форум права. 2010. № 4. С. 241-244. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10gckocr.pdf>

70. Дубінчак В. М. Правоохоронна діяльність: сутність, суб'єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01., Київ, 2010. 230с.
71. Адміністративне право України. Академічний курс. Підруч. у 2 т. Т. 1. Загальна частина. Редкол. В. Б. Авер'янов (голова). К., Юрид. думка, 2007. 592 с.
72. Бевзенко В. М. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному судочинстві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. 463с.
73. Мельник Р.С. Категорія «публічне управління» у новій інтерпретації. Адміністративне право і процес. №3. 2018. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/item/59> Кравцова Т. М., Солонар А. В. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. 2010. № 4. С. 522–525.
74. Чернов С. І. Текст лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування». Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х., ХНУМГ, 2014. 30с.
75. Алехин А.П. Административное право России. Учебник. М., Зерцало, 2006. 712 с
76. Козак В. Публічне управління в системі координат української державності. Збірник наукових праць “Ефективність державного управління” 2015. Вип. 44 С. 64-70
77. Битяк Ю. П. Адміністративне право України. Підручник. За заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. 2-ге вид., перероб та доп. Х., Право, 2013. 656 с.
78. Голосніченко І.П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття). К., МАУП, 1998. 52 с.
79. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. Наше право № 4, 2014 С.46-50. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Nashp_2014_4_9.pdf

80. Кісіль З. Р. Адміністративне право. Навч. посіб. 3-те вид. К., Алерта, ЦУЛ, 2011. 696 с

81. Ієрусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: дис. ...кандидата юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2006. 205 с.

82. Ігонін Р. В. Адміністративно-правове забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2013. 488с.

83. Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01: Київ, 2004. 208с.

84. Судова влада України Міжнародні стандарти судочинства URL: <https://court.gov.ua/inshe/mss/>.

85. Про роль голів судів: консультативна рада європейських суддів (крес) Висновок № 19 (2016) м. Страсбург, 10 листопада 2016 р. URL: <https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/visnovok19.pdf>

86. Україна увійшла у першу трійку за кількістю скарг проти неї в Європейському суді з прав людини. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/01/24/7091973/>

87. Голова Європейського суду з прав людини: правосуддя в Україні має два системні недоліки. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24252998.html>

88. У Страсбурзі обрали нового голову Європейського суду з прав людини. URL: https://ukr.lb.ua/world/2019/04/01/423501_strasburzi_obrali_novogo_golovu.html

89. Організація і діяльність Суду: Роз'яснення Європейського суду з прав людини від 01.01.1959. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_098

90. Висновок № 5 (2003) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про право та практику призначення суддів до Європейського суду з прав людини, [Documents of the Consultative Council of European Judges = Документи Консультативної ради європейських суддів : [офіц. вид.] / упоряд. А. О. Кавакін. К., Ін Юре, 2015. 772 с.

91. Питання добору кандидатів для обрання суддею Європейського суду з прав людини від України. Указ Президента України №356/2019. Положення про проведення конкурсу з добору кандидатів для обрання суддею Європейського суду з прав людини від України: Указ Президента України від 10 червня 2019 року № 356/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3562019-27353>.

92. Список відібраних кандидатів для обрання суддею ЄСПЛ. URL: <https://www.president.gov.ua/administration/spisok-vidibranih-kandidativ-dlya-obrannya-suddeyu-evropejs-553>

93. Висновок № 2 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо фінансування та управління судами у контексті ефективності судової влади та статті 6 Європейської конвенції з прав людини URL: <https://court.gov.ua/inshe/mss/>.

94. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

95. Інформація щодо виконання рішень європейського суду з прав людини у справах проти України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/informatsiya-schodo-vikonannya-rishen-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-u-spravah-proti-ukraini>

96. Деякі питання реформування державного управління України Распоряжение Кабинета Министров Украины; Стратегия, План, Мероприятия от 24.06.2016 № 474-р. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/276/2015?lang=uk>

97. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування: Закон України від 16.10.2019 № 193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-ix>.

98. Україна як Молдова: які проблеми судової реформи Зеленського покаже "Венеціанка". Європейська правда. 21.11.2019. URL:

<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/11/21/7103307/>. Очищуй повільно: що сподобалося і що обурило "Венеціанку" в судовій реформі Зеленського. Європейська правда. 09.12.2019. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/12/9/7104022/>

99. Кубишкіна А. О. Апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права. Монографія / А. О. Кубишкіна, Н. С. Андрійченко, О. М. Резнік ; Сум. держ. ун-т. Суми, Сум. держ. ун-т, 2018. 191 с.

100. Кубишкіна А.О. Апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2017. 20 с.

101. Дем'яненко І. В. Організаційно-правові основи діяльності місцевих загальних судів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2017. 20 с. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/12717>

102. Центральний апеляційний господарський суд: офіційна сторінка. URL: <https://cag.court.gov.ua/sud4876/>

103. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (1997-2018 роки). URL: <http://ccu.gov.ua/zagolovok/19-rozdil-viii-pravosuddya-statti-124-131>)

104. Административный процедурно–процессуальный Кодекс Республики Казахстан (проект) URL: <http://sud.gov.kz/rus/content/administrativnyy-procedurno-processualnyy-kodeks-respubliki-kazahstan>

105.Административная деятельность органов внутренних дел. Учебник / под ред. докт. юрид. наук, проф. А.П. Коренева. М., Московский ун-т МВД России, изд-во „Щит-М”, 2003. Часть общая. 309 с.

106.Адміністративна діяльність міліції / за заг. ред. професора О.М. Бандурки. – Харків, Вид-во Нац. ун-ту внутрішніх справ, 2004. 448 с.

107.Анисимков В.М. К вопросу о понятии управления органами внутренних дел. Труды Академии управления МВД России. М., Академия управления МВД России, 1998. С. 22 - 28

108.Афанасьев В.Г. Научное управление обществом (опыт системного исследования). М., Политиздат, 1968. 384 с.

109.Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України. Харків, Ун-т внутр. справ, 1998. 480 с.

110.Крушельницька О.В. Управління персоналом. Навчальний посібник. К., Кондор. 2003. 296 с.

111.Кочерин Е.А. Основы государственного и управленческого контроля. М., Информационно-издательский дом „Филинь”, 2000. 384 с.

112.Коробов В.Б. Социальные технологии и государственное управление. М., Академия управления МВД России, 2001. 222 с.

113.Конопльов В.В. Шляхи вдосконалення системи управління ОВС. Вісник Академії адвокатури України. 2005. № 1. С. 86–92.

114.Коренев А.Л. Основы управления в органах внутренних дел. Учебник. М., Щит-М, 1999. 356 с.

115.Конопльов В.В. Організаційно-правовий механізм підвищення ефективності управлінської діяльності. Право України. 2005. № 9. С. 111–115.

116.Конопльов В.В. Організаційно-правовий механізм підготовки та прийняття управлінських рішень в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 413 с.

117.Колпаков В.К. Теория и практика принятия управленческих решений. Учеб. пособие. К., МАУП, 2000. 256 с.

118.Клюєв О.М. Загальнотеоретичний підхід до з'ясування співвідношення принципів управління з принципами взаємодії органів внутрішніх справ. Вісник національного університету внутрішніх справ. Харків, 2004. Вип. 26. С. 129–131.

119. Правознавство. Підручник / За ред. В.В. Копейчикова. К., Юрінком Інтер, 2003. 236 с.

120. Лаговський В.М. Правосуддя як основна функція судів. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014. Серія ПРАВО.

Випуск 29. Частина 2. Том 3. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.29-2/part_3/5.pdf

121. Гордієнко Л. Ю. Менеджмент державної установи. Навч. посіб. Х., Вид-во ХДЕУ, 2001. 152 с.

122. Адміністративна діяльність Національної поліції: навчальний посібник для підготовки до іспиту / Калюк О.М., Константінов С.Ф., Куліков В.А. та ін. / за ред. Кулікова В.А. К., «Освіта України», 2016. 230 с.

123. Редкоус В. М. Административно-правовое обеспечение национальной безопасности в государствах — участниках Содружества Независимых Государств. Пятигорск : РИА-КМВ, 2010. 326 с.

124. Шегда А. В. Менеджмент. Навчальний посібник. К.. «Знання», 2002. 583 с.

125. Євтушенко О. Н. Управлінські рішення: сутність та характерні риси. Наукові праці. Державне управління. Випуск 237. Том 249. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/60170-122877-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/60170-122877-1-SM%20(1).pdf)

126. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / За ред. Ю.Ф. Кравченка. К., НАВСУ, 1999. 702 с.

127. Про судоустрій і статус суддів: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545

128. Типове положення про апарат суду. Затверджено наказом Державної судової адміністрації України 08.02.2019 № 131

129. Российское полицейское (административное) право: Конец XIX - начало XX в. Под ред. О.И. Елистратова. М., 1923. 680 с.

130. Великий енциклопедичний юридичний словник / за редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. К., ТОВ «Вид-во «Юридична думка». 2007. 992 с.

131. Філософський енциклопедичний словник. К., Абрис. 2002. 742 с.

132. Саленко О. В. Судове адміністрування в Україні крізь призму міжнародних стандарті. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. Вип. 3. С. 132-137

133. Авдеєнко Є. В. Адміністративні повноваження судів. *Наше право*. 2014. № 8. С. 69-74
134. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
135. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>.
136. Порядок призначення суддів конституційних судів ФРН, Литви та Польщі. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29245.pdf>
137. Висновок щодо змін до законодавчих актів, які регулюють статус Верховного Суду та органів суддівського врядування: Висновок Венеціанської комісії № 969/2019 від 9 грудня 2019 року м. Страсбург. URL: <https://www.echr.com.ua/document/visnovok-shhodo-zmin-do-zakonodavchix-aktiv-yaki-regulyuyut-status-verhovnogo-sudu-ta-organiv-suddivskogo-vryaduvannya/>.
138. Державне управління: підручник: у 2 т. ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. К., Дніпропетровськ, НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
139. Москвич Л.М. Проблеми підвищення ефективності судової системи: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10. Х., 2011. 485 с., с. 321
140. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Х.: Право. 2005. 304 с
141. Організація роботи суду: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, О. М. Овчаренко та ін.; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. Харків, Право, 2012. 256 с.
142. Борко А. Л. Особливості адміністративних повноважень голови суду. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2013. № 3. С. 155-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2013_3_21.
143. Гірський Б. Деякі теоретичні аспекти управлінської діяльності голови суду. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 3 (7). 2016 р. С. 26-29

144. Підготовлено попередні рекомендації щодо шляхів удосконалення практик управління в суді. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/822230/>
145. Судове адміністрування: ключові моменти. *Українське право: Аналітика*. URL: https://www.ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ftsesvye-aepkrkfkhtsvarrya-noyusvk-psyerkhy/
146. Глущенко С.В. Проблемні питання організаційного забезпечення вищого спеціалізованого суду. *Адміністративне право і процес*. №1(7). 2014. с. 43-51
147. Іщенко О. М. Деякі аспекти правового регулювання діяльності керівника апарату суду. URL: http://www.lj.kherson.ua/pravo05/part_2/36.pdf.
148. Полянський Ю.Є. Про деякі проблемні питання у законодавстві України про судоустрій. Актуальні проблеми судово-правової реформи : матеріали круглого столу (Одеса, 18 жовтня 2019 р.). Ред. кол.: М. Р. Аракелян, Н. М. Баканова. Одеса, Фенікс, 2019. С. 8-12. URL: https://drive.google.com/open?id=1GB4gFq_C03_Q55v79qJCWSSXAKDN8AGw
149. Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О. Бути суддею. Київ, 2015. 216 с.
150. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право. Навчальний посібник / За заг. ред. Р.С. Мельника. К., Ваїте, 2014. 376 с.
151. Юридична енциклопедія: В 6 т. Т. 3. К-М. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.). К., "Укр. енцикл.", 2001. 792 с.
152. Колпаков В. К. Адміністративне право України. Підруч. К., Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
153. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Х., 2003. 412 с.
154. Сушко Л. П. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2009. 180 с.

155. Павлов Д.М. Організаційно-правові засади забезпечення ефективності функціонування системи органів виконавчої влади (державного управління): дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 . К., 2004. 186 с.

156. Лукаш С. С. Нормативно-правове забезпечення ефективності управлінської діяльності ОВС України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2002. 201 арк.

157. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького К., Наукова думка, 2004. 304 с.

158. Андрущенко І.Г. Державний контроль діяльності учасників фондового ринку України (організаційно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2004. 220 арк.

159. Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні. Навч. посіб. Х., 1999. 53 с.

160. Ківалов С.В. Парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади в Україні: Історія, теорія, перспективи. О., Юридична література, 2004. 150 с.

161. Кузьменко О.А. Контроль за виконанням Державного бюджету України як функція управління: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2002. 205с.

162. Полінець О.П. Контроль в державному управлінні України: теоретико-організаційні питання: дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.01. К., 2003. 248 арк.

163. Сикал М.М. Організаційно-правові засади судового контролю за діяльністю та установ виконання покарань у зарубіжних країнах. Підприємництво, господарство і право. 2009. № 10. С. 187–189.

164. Тийэ О. Судебный контроль в России и Франции / О. Тийэ, Е.А. Шелковникова, А.П. Фоков. Право и политика. 2002. № 2. С. 150–151.

165. Наказ Головного управління державної служби України № 65 від 01.09.1999 р. «Про Довідник типових професійних характеристик посад

державних службовців (випуск 76)» (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0065354-99>.

166. Правила внутрішнього трудового розпорядку Токмацького районного суду Запорізької області, що затверджені рішенням зборів суддів та працівників апарату Токмацького районного суду Запорізької області №1 від 05.03.2018 р. URL: <https://tm.zp.court.gov.ua/sud0824/dock4/>

167. Правила внутрішнього службового розпорядку державних службовців Чернігівського апеляційного суду, затверджені Рішенням зборів державних службовців Чернігівського апеляційного суду № 1 від 31.10.2018 р. URL:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwi2v7f1yJ_nAhWPs4sKHehnAjwQFjAAegQIAxAB&url=https%3A%2F%2Fca.court.gov.ua%2Fimg%2Ffiles%2Ffile_250.doc&usg=AOvVaw1q4czkbzn1s6ymdmqRRzFn

168. Правила поведінки працівника суду, затверджені Рішенням Ради суддів України 06.02.2009 р. № 33 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr033414-09>.

169. *Поршук П.П. Адміністративно-правові засади контролю за діяльністю апарату суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2015. 17 с.*

170. Шпенюв Д. Ю. Особливості контролю за службою суддів в Україні. Митна справа № 6 (96), 2014 Ч. 2. С. 438- 444.

171. Рішення Ради суддів України № 20 від 18.05.2018 р. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-20-vid-18-05-2018-0aafab2a89.pdf>

172. Сучасне управління в суді. Навч.-практ. посіб. Відп. ред.: І. П. Голосніченко, П. Г. Соломон. К., Юрінком Інтер, 2010. 527 с.

173. Макаровець А.М. Вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує діяльність апарату суду в Україні. Международный научный журнал «Верховенство права». № 1. 2018 С. 50-56. URL: http://sd-vp.info/wp-content/uploads/2018/03/verchovenstvo-prava-1-2018_50-56.pdf

174. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затверджена Наказом Державної судової адміністрації України № 814 від 20.08.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#n118>.

175. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.

176. Концепція побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджена Наказом Державної судової адміністрації України № 1096 від 07.11.2019 р.

177. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

178. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 20.06.2018 р. у справі № 201/5699/16-к URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75069558>.

179. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.01.2017 р. «Узагальнення про практику здійснення апеляційним судом процесуального повноваження щодо призначення нового розгляду в суді першої інстанції» URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00217.html.

180. Ухвала Одеського апеляційного суду про повернення справи для належного оформлення від 27.03.2019 р. в провадженні 22-ц/813/4856/19 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80902326>.

181. Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 23.04.2018 р. у справі № 638/6998/17-ц URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73544151>.

182. Наказ Державної судової адміністрації України «Про затвердження форм звітів щодо здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами» від 09.03.2017 р. № 311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0311750-17>.

183. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

10. Гірський Б. Деякі теоретичні аспекти управлінської діяльності голови суду. Актуальні проблеми правознавства. №3 (7). 2016. С. 26-29.
11. Гірський Б. До питання створення Вищого антикорупційного суду України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 49. Т.1. 2018. С. 115-117.
12. Гірський Б. Управлінські повноваження голови суду. Актуальні проблеми правознавства. №4 (20). 2019. С. 61-66.
13. Гірський Б.О., Шевченко А.В. Управлінські рішення в адміністративній діяльності голови суду. Європейські перспективи. №4. 2019. С. 119-124.
14. Гірський Б. Управлінські та контрольні повноваження голови суду. Наукові записки. Серія : Право. 2019. Випуск 7. Т.2 Кропивницький, 2019. С. 37-42.
15. Гірський Б. Правовий статус голови суду: зарубіжний досвід. Наукові записки. Серія : Право. 2020. Випуск 8. Кропивницький, 2020. С. 29-33.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

16. Гірський Б.О. Поняття адміністративних правовідносин в діяльності судів. Національна поліція та Національна гвардія у контексті реалізації Національної стратегії у сфері прав людини: Збірник наукових матеріалів міжвузівського круглого столу (08 грудня 2016 року) / За заг. ред. к.ю.н. М.О. Ктіторова. Київ: НАВС, 2016. С.116-118.

17. Гірський Б.О. Управлінська діяльність голови суду. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 21-22 квітня 2017 р.) Тернопіль: Економічна думка, 2017. С.61-64.

18. Гірський Б.О. Діяльність голови суду: управлінські аспекти. Тенденції реформування правової системи України і країн світу: правові, психологічні та соціокультурні аспекти. Збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції, Європейська асоціація юридичних факультетів, Люблінський католицький університет імені Івана Павла II (Польща), Вармінсько-Мазурський університет (Польща), Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія), Національний авіаційний університет (Україна), (Тернопіль, 5-6 листопада 2019 р.), Тернопіль, Економічна думка, 2019. С. 60-62.

Додаток Б

ДОВІДКА

про впровадження матеріалів дисертації Гірського Б.О. «Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності голови суду» у навчальну та наукову роботу Тернопільського національного економічного університету

19.09.2019

Матеріали дисертаційного дослідження Гірського Б.О. «Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності голови суду» у навчальну та наукову роботу Тернопільського національного економічного університету наступним чином:

1. Результати дисертації та її результати використані при проведенні наукових досліджень питань адміністративно-правового забезпечення судової реформи в Україні.
2. У роботі кафедр використовуються наступні наукові доробки:
  - Гірський Б. Деякі теоретичні аспекти управлінської діяльності голови суду. Актуальні проблеми правознавства. №3 (7). 2016. С. 26-29.
  - Гірський Б. До питання створення Вищого антикорупційного суду України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 49. Т.1. 2018. С. 115-117.
  - Гірський Б. Управлінські повноваження голови суду. Актуальні проблеми правознавства. №4 (20). 2019. С. 61-66.
  - Гірський Б.О., Шевченко А.В. Управлінські рішення в адміністративній діяльності голови суду. Європейські перспективи. №4. 2019. С. 119-124.
  - Гірський Б. Управлінські та контрольні повноваження голови суду. Наукові записки. Серія : Право. 2019. Випуск 7. Т.2 Кропивницький, 2019. С. 37-42.
3. Основні результати роботи використані при формуванні навчально-методичних комплексів підготовки фахівців-юристів.
4. Результати дисертації Гірського Б.О. використовуються при викладанні навчальних дисциплін: «Правові інституції», «Адміністративне право України».

Заступник декана юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

В.М. Слома

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД

вул. Князя Острозького, 14-А, м. Тернопіль, 46001, код ЄДРПОУ 42261572, тел./факс 52-41-64, тел. 25-45-03, inbox@tea.court.gov.ua

“19” вересня 2019 року №01-15/142/2019

Довідка

Про впровадження матеріалів дисертації Гірського Б.О. «Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності голови суду» у практичну діяльність Тернопільського апеляційного суду

Матеріали та пропозиції дисертаційного дослідження Гірського Б.О. «Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності голови суду» можуть бути використані при формуванні розпорядчих документів керівництва суду, а також для удосконалення окремих питань адміністративної діяльності голови суду.

Керівник апарату Тернопільського
апеляційного суду

І.З.Буць